

Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи Національного банку України»
Кафедра бухгалтерського обліку і аудиту

ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри
д.е.н., професор
_____ Ф.О.Журавка
«__» _____ 2011 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня магістр
за спеціальністю 8.050106 «Облік і аудит»

Виконав студент 5 курсу, група – МОА-01 _____ Коверга І.М.
«__» _____ 2011 р.

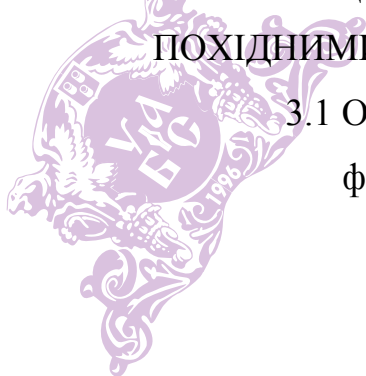
Керівник дипломної роботи _____ Бурденко І.М.
«__» _____ 2011 р.

Суми – 2011



ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙ З ПОХІДНИМИ ФІНАНСОВИМИ ІНСТРУМЕНТАМИ.....	11
1.1 Сутність похідних фінансових інструментів, їх роль та класифікація.....	11
1.2 Операції з похідними фінансовими інструментами як об'єкт фінансового обліку.....	21
1.3 Моделі ціноутворення на ринку похідних фінансових інструментів.....	31
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ВЕДЕННЯ ФІНАНСОВОГО ОБЛІКУ І АУДИТУ ОПЕРАЦІЙ З ПОХІДНИМИ ФІНАНСОВИМИ ІНСТРУМЕНТАМИ.....	39
2.1 Загальна організаційно-економічна характеристика діяльності підприємства (на прикладі Сумської філії ВАТ «Укртелеком»).....	39
2.2 Організація фінансового обліку операцій із похідними фінансовими інструментами (на прикладі Сумської філії ВАТ «Укртелеком»).....	47
2.3 Аналіз сучасного стану ринку похідних фінансових інструментів.....	52
2.4 Особливості державного регулювання операцій з похідними фінансовими інструментами.....	63
РОЗДІЛ 3. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО ОБЛІКУ І АУДИТУ ОПЕРАЦІЙ З ПОХІДНИМИ ФІНАНСОВИМИ ІНСТРУМЕНТАМИ.....	68
3.1 Обґрунтування напрямів розвитку ринку похідних фінансових інструментів	68



3.2 Методичні рекомендації по вдосконаленню організації
 фінансового обліку похідних фінансових інструментів..... 72

3.3 Шляхи удосконалення аудиту похідних фінансових
 інструментів..... 83

ВИСНОВКИ..... 90

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... 96

ДОДАТКИ..... 106

State Higher Educational Institution
 “UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
 OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

Державний вищий навчальний заклад
 “УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”



ВСТУП

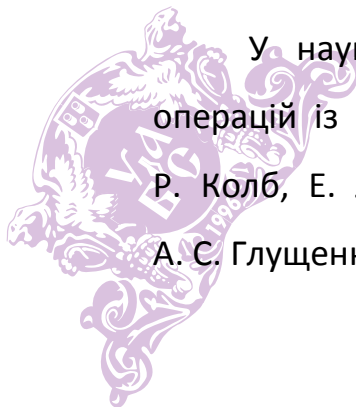
Сучасний стан розвитку світової економіки характеризується підвищеною нестабільністю. Коливання цін, нестійкість процентних ставок та валютних курсів призводять до виникнення кризових явищ та впливають на фінансові ринки. У відповідь на такі процеси, в закордонній економічній практиці були створені, функціонують та продовжують вдосконалюватися складові фінансових ринків – ринки похідних фінансових інструментів.

Ринок похідних фінансових інструментів дозволяє уникнути або зменшити фінансові втрати при придбанні чи реалізації активів, а також дає змогу учасникам торгів отримати прибуток від проведення операцій з похідними фінансовими інструментами. Така практика поширюється серед закордонних підприємств, але не використовується вітчизняними суб'єктами господарювання, що пояснюється недоліками в законодавстві щодо регулювання механізмів використання сучасних фінансових інструментів, а також недостатньою поінформованістю потенційних учасників ринку щодо можливостей похідних фінансових інструментів.

Недостатнє нормативне забезпечення та відсутність чітких правил обігу також призводять до виникнення проблемних ситуацій, що стосуються організації обліку та аудиту, а також розкриття інформації щодо них у звітності вітчизняних підприємств.

У зв'язку з цим дослідження питань, пов'язаних з організацією обліку та аудиту похідних фінансових інструментів обумовило актуальність теми дослідження.

У науковій літературі питання сутності, класифікації та основних операцій із похідними фінансовими інструментами розглядають Дж. Халл, Р. Колб, Е. Л. Найман, У. Шарп, В. Саймон, О. Б. Фельдман, І. Б. Хома, А. С. Глущенко, О. В. Галанов, І. А. Заріпов, Н. Дарушин, О. С. Покровська, В.

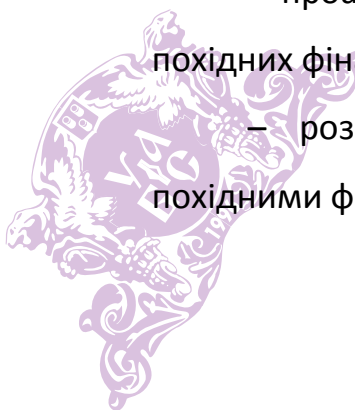


Іонов, Т. В. Пєпа, О. В. Галанова. Серед вїтчизняних вчених активно займалися вивченням питання похїдних фїнансових їнструментїв В. В. Гоффе В. Б. Гордон, Л. О. Примостка, О. М. Сохацька. Проте, як правило, науковцї дослїджують лише теоретичнї питання функцїонування ринку похїдних фїнансових їнструментїв та перспективи його розвитку, в той час як проблеми вїдображення в облїку похїдних фїнансових їнструментїв та їх аудит висвітлюються лише у роботах Ф. І. Харисової, О. Е. Суглобова, О. М. Сохацької та С. Ф. Голова. Отже, проблеми органїзацїї облїку та аудиту похїдних фїнансових їнструментїв потребують бїльш глибокого вивчення.

Мета дослїдження полягає в обґрунтуванні теоретичних, методичних ї практичних питань органїзацїї фїнансового облїку та аудиту похїдних фїнансових їнструментїв.

Для досягнення мети необхідно вїршити наступнї завдання:

- розглянути сутнїсть похїдних фїнансових їнструментїв та їх класифїкацїю;
- дослїдити основнї операцїї, якї здїйснюються їз похїдними фїнансовими їнструментами;
- систематизувати науковї пїдходи до моделей цїноутворення на похїднї фїнансовї їнструменти;
- надати загальну органїзацїйно-економїчну характеристику пїдприємства;
- оцїнити органїзацїю облїку похїдних фїнансових їнструментїв на пїдприємствї;
- проаналїзувати сучаснїй стан мїжнародного та вїтчизняного ринкїв похїдних фїнансових їнструментїв;
- розглянути особливостї державного регулювання операцїї їз похїдними фїнансовими їнструментами в Українї;



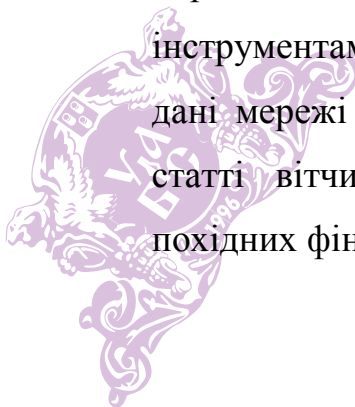
- визначити основні напрямки розвитку ринку похідних фінансових інструментів в Україні;
- розробити методичні рекомендації з удосконалення організації обліку та відображення у звітності операцій із похідними фінансовими інструментами;
- запропонувати методiku аудиту похідних фінансових інструментів.

Об'єктом дослідження є організація фінансового обліку та аудиту операцій з похідними фінансовими інструментами.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та практичних аспектів організації фінансового обліку та аудиту операцій з похідними фінансовими інструментами.

Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові та спеціальні методи: метод порівняння використовувався для виявлення спільних та відмінних рис між підходами науковців відносно тлумачення основних понять, а також при аналізі показників діяльності підприємства; системний підхід – для розгляду основних моделей ціноутворення на ринку похідних фінансових інструментів; методи аналізу та синтезу – при вивченні основних аспектів міжнародного законодавства щодо регулювання ринку похідних фінансових інструментів та особливостей організації їх обліку і аудиту та синтезу одержаних результатів у рекомендації для фахівців та учасників вітчизняного ринку; методи індукції та дедукції – при формуванні висновків та узагальненні інформації і результатів дослідження.

Інформаційною та правовою базою дослідження є законодавчі та нормативні акти, що регламентують діяльність із похідними фінансовими інструментами, їх облік та аудит, а також офіційні статистичні матеріали, дані мережі Інтернет. Фактологічною основою проведеного дослідження є статті вітчизняних і зарубіжних учених щодо функціонування ринку похідних фінансових інструментів, матеріали досліджуваного підприємства.



РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙ З ПОХІДНИМИ ФІНАНСОВИМИ ІНСТРУМЕНТАМИ

1.1 Сутність похідних фінансових інструментів, їх роль та класифікація

Першочерговим завданням у період становлення ринкових відносин в Україні є забезпечення безперервності процесу формування і використання фінансових ресурсів у країні та за її межами. Прискорений розвиток національної фінансової системи та її інтеграція в глобальну економіку вимагає якісної перебудови фінансового ринку в Україні, пошуку його ефективної моделі [22].

Фінансовий ринок являє собою систему торгівлі фінансовими інструментами, які є його об'єктами, саме тому його становлення, розвиток та подальше функціонування пов'язані, в першу чергу, із появою нових видів фінансових інструментів та змінами у механізмі випуску, обігу та реалізації вже існуючих.

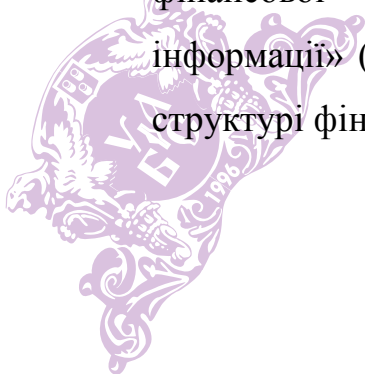
У науковій літературі не існує однозначного тлумачення категорії «фінансовий інструмент». З одного боку, його розглядають як контракт, який одночасно приводить до виникнення (збільшення) фінансового активу в одного підприємства і фінансового зобов'язання або інструмента власного капіталу в іншого [42, 62]. З іншого, ототожнюють з поняттям «фінансовий актив», розглядаючи під фінансовими інструментами цінні папери, валюту, грошові зобов'язання тощо.

З метою визначення сутності цих двох термінів розглянемо різні наукові підходи, наведені у додатку А. Відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» (П(С)БО 13) [42] та Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 39 «Фінансові інструменти – визнання та оцінка» (IAS 39) [62], до фінансових активів відносяться грошові кошти та цінні папери, а також контракти, що надають

право отримати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства та контракти, що надають право обмінятися фінансовими інструментами з іншим підприємством на потенційно вигідних умовах. Одночасно із цим Т. В. Пепа [36] підкреслює, що документ, який підтверджує право власності на цінні папери, валютні цінності тощо є фінансовим інструментом. В той же час у ст. 1 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» [49] зазначено, що строкові контракти також слід вважати фінансовими інструментами поряд із цінними паперами та грошовими коштами. Тобто, Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» [49] ототожнює фінансові інструменти не тільки з фінансовими активами, але і з окремими видами похідних інструментів. Проте, незважаючи на таку деталізацію, сутність поняття «фінансовий інструмент» звужується.

Отже, поняття «фінансовий актив» та «фінансовий інструмент» є досить близькими за своєю сутністю. Досить точною з цього приводу є думка О. В. Галанової, яка зазначає у своїй праці, що фінансовий актив – це «товар» фінансового ринку, який пов'язаний із перерозподілом відносин між учасниками ринку, а інструмент фінансового ринку – це юридично визнана форма фіксації відносин між учасниками [5]. Тобто, категорія «фінансовий інструмент» є ширшою за поняття «фінансовий актив», оскільки охоплює також фінансові зобов'язання, інструменти власного капіталу та похідні фінансові інструменти.

Для більш детального розгляду взаємозалежності цих категорій, на основі Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 39 «Фінансові інструменти – визнання та оцінка» (IAS 39) [62] та Міжнародного стандарту фінансової звітності 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації» (IFRS 7) [64] розглянемо місце фінансового активу у загальній структурі фінансового інструменту, що відображено на рисунку 1.1.



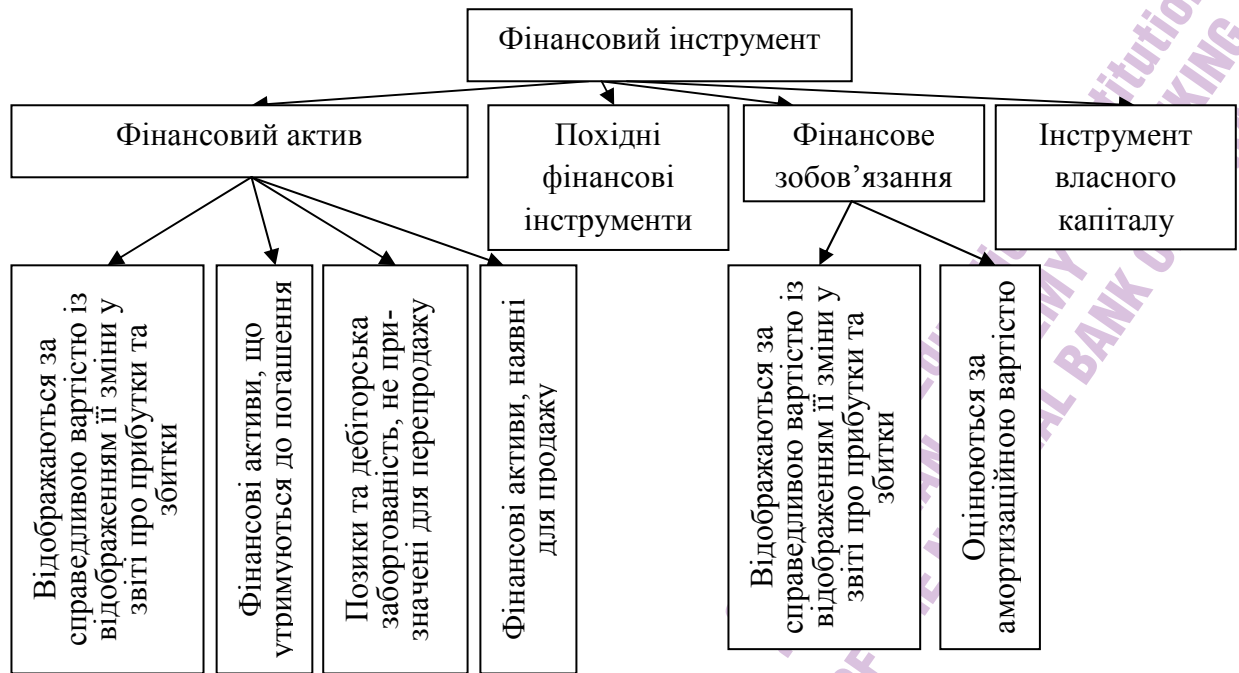


Рисунок 1.1 – Місце фінансового активу у загальній структурі фінансових інструментів

Розглянемо детальніше одну з груп фінансових інструментів – похідні фінансові інструменти (ПФІ).

З наукової точки зору підходи до визначення поняття «похідні фінансові інструменти» є досить різними і наведені у додатку Б.

Виходячи із даних проведеного аналізу, більшість вчених [4, 8, 9, 14, 15, 25, 35, 56, 71] розглядають похідні фінансові інструменти як специфічну групу фінансових інструментів з притаманними тільки їй ознаками. З цієї точки зору вважаємо найбільш точним коментар В. О. Галанова [4] який підкреслює, що «похідні інструменти – це інструменти ринку».

Проте поряд із цим С. О. Маслова [28] та В. Іонов [13] стверджують, що похідний фінансовий інструменти слід розглядати як договір, тобто з юридичної точки зору. Аналогічне тлумачення надане О. М. Сохацькою [58], якою уточнюється, що це є строковий контракт. Незважаючи на таке уточнення, вважаємо більш повним тлумачення з економічної точки зору, у якому похідні фінансові інструменти розглядаються, в першу чергу, як група фінансових інструментів.

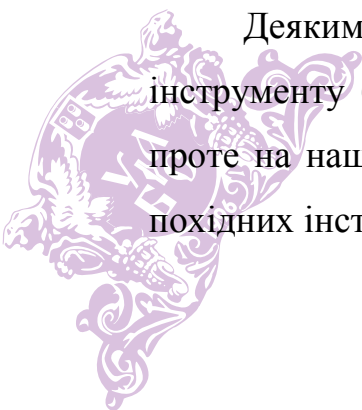
Іншим від розглянутих є підхід О. Б. Фельдмана [61], на думку якого, похідні фінансові інструменти являють собою систему економіко-правових відносин, які втілюють та реалізують похідність та строковість.

Серед основних ознак похідних фінансових інструментів всіма науковцями підкреслюється їх похідність. При цьому проведений аналіз дає підстави стверджувати, що переважною частиною вчених [8, 9, 13, 15, 25, 28, 35, 58, 61, 71] підкреслюється залежність вартості похідного фінансового інструменту від вартості базисного активу, під який укладено контракт. В той же час група авторів, серед яких І. Б. Хома [50], С. М. Еш [14], О. Ю. Смолянська [56] та Т. В. Пепа [36], акцентують увагу на процесі купівлі-продажу базисних активів, який, на їх думку, обумовлює механізм випуску, обігу та реалізації фінансових інструментів.

Строковість як одна з основних ознак похідного фінансового інструменту була відмічена О. М. Сохацькою [58], В. О. Галановим [4], Е. Л. Найманом [35], О. Б. Фельдманом [61] та В. В. Гоффе [9], в той час як фіксація цін, що відбувається у момент підписання контракту «на майбутнє» розглядається у визначеннях, наданих О. М. Сохацькою [58], групою вчених на чолі із І. Б. Хомою [50], В. Іоновим [13], О. Ю. Смолянською [56].

Стандартність похідних фінансових інструментів підкреслили група науковців на чолі із І. Б. Хомою [50] та Т. В. Пепа [36], оскільки укладання угод здійснюється за розробленими специфікаціями відносно ціни, кількості та строків виконання. Проте зазначена ознака притаманна лише біржовим контрактам, а похідні фінансові інструменти можуть обертатися і позабіржею, тому виділення стандартності як характерної риси є недоцільним.

Деякими вченими [9, 38, 56] у якості ознаки похідного фінансового інструменту було виділено можливість зниження та перерозподілу ризику, проте на нашу думку, є більш доречним віднести цю здатність до функцій похідних інструментів.



Відповідно до міжнародного законодавства, похідним є фінансовим інструмент, який відповідає таким ознакам, як: розрахунки за ним провадитимуться у майбутньому; вартість змінюється внаслідок змін відсоткової ставки, курсу цінних паперів, валютного курсу, індексу цін, кредитного рейтингу (індексу) або інших змінних, що є базисними та який не потребує початкових інвестицій [61, 62].

Систематизуючи наведені визначення категорії «похідні фінансові інструменти» можна виділити наступні характеристики, які їм притаманні: похідність (залежність вартості від зміни вартості на базисний актив), строковість, фіксація цін та мінімальна потреба в інвестиційних ресурсах.

Поняття «дериватив» зустрічається у Податковому кодексі України, де зазначається, що дериватив – стандартний документ, що засвідчує право та/або зобов'язання придбати або продати цінні папери, матеріальні або нематеріальні активи, а також кошти на визначених ним умовах у майбутньому [37]. Отже, у даному визначенні зазначаються такі характерні риси похідних фінансових інструментів, як: фіксація цін, похідність, строковість, – що вказує на тотожність понять «дериватив» та «похідний фінансовий інструмент».

З метою більш глибокого розуміння сутності похідних фінансових інструментів розглянемо виконувани ними функції, коло яких у різних авторів є відмінним, і наведено у додатку В.

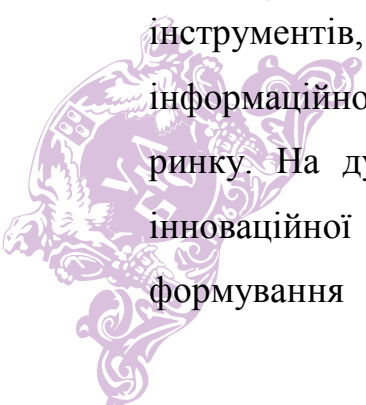
Проведений аналіз вказує на однозначність у визначенні таких двох основних функцій похідних фінансових інструментів, як отримання доходу та управління ризиками за допомогою здійснення операцій із похідними фінансовими інструментами.

Також більшість вчених [6, 11, 21, 27, 61] притримується думки, що похідні фінансові інструменти виконують інформаційну функцію, тобто укладення строкових угод сприяє формуванню системи передбачення та аналізу змін у цінах на базисні активи. Як відомо, існує двосторонній взаємозв'язок між ринковою ціною базисного активу та ринковою вартістю

похідного фінансового інструменту. З одного боку, майбутня ціна залежить від очікувань учасників реального ринку у відношенні до майбутньої ринкової ціни даного базисного активу. З іншого боку, динаміка ринку похідних фінансових інструментів впливає на визначення цін на ринку реального активу [21]. Варто відмітити точку зору І. Дарушина, який підкреслює, що інформація, яка надається ринком похідних фінансових інструментів, знижує витрати на отримання інформації щодо стану економіки в цілому, оскільки відображає очікування багатьох господарських одиниць. Більш того, похідні фінансові інструменти сприяють покращенню якості економічної інформації, що є причиною оперативного реагування цін на фінансових ринках на події, що відбуваються у реальній економіці [11].

Групою науковців, серед яких О. Б. Фельдман [61], А. С. Глущенко [6] та М. В. Кисельов [21], виокремлюється функція підвищення ліквідності та ефективності фінансового ринку. При цьому у якості ефективного розглядається ринок, ціни на якому у будь-який момент часу повністю відображають усю наявну інформацію, тобто у даному контексті її можна розглядати як інформаційну.

А. С. Глущенко [6] та М. В. Кисельов [21] звертають увагу також на інноваційну функцію похідних фінансових інструментів, що пов'язана із виникненням складних ф'ючерсних та опціонних стратегій на ринках похідних фінансових інструментів, які, доводячи свою ефективність, стають самостійними гібридними деривативами. Проте вважаємо досить точним коментар А. С. Глущенко з цього приводу, у якому йдеться, що визначення нових засобів лише для вирішення юридичних та інформаційних питань дещо згладжує інноваційну спрямованість похідних фінансових інструментів, оскільки може розглядатися в цілому через поєднання інформаційної функції та функції підвищення ліквідності та ефективності ринку. На думку автора, сутність даної функції полягає в узагальненні інноваційної спрямованості деривативів у якості каталізатора джерел формування та розвитку фінансових інновацій, тобто коли не можна

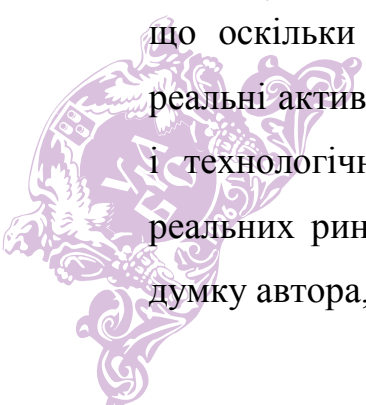


одноставно замінити інноваційну спрямованість сукупністю інших їх функцій, бо ключовим у такому визначенні постає можливість не лише досягнення, але й впровадження фінансової інновації [6].

Іншим від розглянутих є підхід О. Б. Фельдмана [61], який виділяє функцію створення фіктивного капіталу та забезпечення його руху. Фіктивний капітал, тобто той капітал, який не функціонує безпосередньо у процесі виробництва та не є позиковим капіталом, відіграє все більшу роль у економічному процесі. О. Б. Фельдман робить акцент на тому, що функція створення і забезпечення руху фіктивного капіталу має першочергове значення для забезпечення високих темпів соціально-економічного розвитку, а, відповідно, є визначальною загальною економічною функцією деривативів. Крім того, функція створення фіктивного капіталу проводить границю між похідними фінансовими інструментами та цінними паперами. Механізм формування цієї границі полягає в тому, що деривативи мають характеристики процесу інвестування (час, ціни, валюти, потоки платежів, платоспроможність та ліквідність), та надають тим самим нові варіанти у виборі рішень учасникам економічного процесу. Таким чином, деривативи не є у більшості угод способом прямого пересування цінностей [61]. Проте М. В. Кисельовим критикується першочерговість даної функції та підлеглість їй інших.

Разом з тим О. Б. Фельдман виділяє таку функцію, як можливість укладання арбітражних угод, що, на думку групи авторів на чолі із А. С. Глущенко є недоречним, оскільки арбітраж – це пошук здійснення ринкового дисбалансу з метою мінімізації відповідних ризиків [6].

Інтегральна функція, яку виділяє М. В. Кисельов [21], полягає у тому, що оскільки у якості базисних активів можуть виступати і фінансові, і реальні активи, це дає можливість хеджування широкого спектру соціальних і технологічних ризиків глобальної економіки. Перерозподіл капіталу з реальних ринків на ринки похідних фінансових інструментів і навпаки, на думку автора, сприяє їх інтеграції.



Отже, похідними фінансовими інструментами є інструменти фінансового ринку у формі строкових контрактів, які передбачають фіксацію умов проведення у майбутньому конкретної операції та вартість яких залежить від ціни базисного активу.

Похідні фінансові інструменти, як група фінансових інструментів, поділяються на види. У таблиці 1.1 наведено класифікацію похідних фінансових інструментів за різними ознаками.

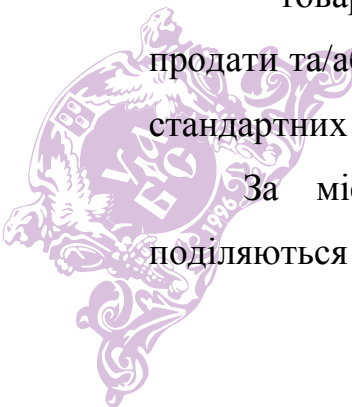
Таблиця 1.1 – Класифікація похідних фінансових інструментів

Ознака	Види похідних фінансових інструментів
За типом базисного активу	– фондові; – валютні; – індексні; – товарні.
За місцем здійснення операцій	– біржові; – позабіржові.
За складністю	– прості; – складні.
За економічне змістом	– ф'ючерси; – форварди; – опціони; – свопи.

За типом базисного активу, що лежить в основі деривативу, вони поділяються на:

- фондові деривативи – стандартні документи, які засвідчують право продати та/або купити цінний папір на обумовлених умовах у майбутньому;
- валютні деривативи – стандартні документи, які засвідчують право продати та/або купити валютну цінність на обумовлених умовах у майбутньому;
- товарні деривативи – стандартні документи, які засвідчують право продати та/або купити біржовий товар (крім цінних паперів) на обумовлених стандартних умовах у майбутньому [37].

За місцем здійснення операцій похідні фінансові інструменти поділяються на біржові та позабіржові. Відповідно, головною рисою



біржових є те, що вони укладаються та реалізуються на біржі, яка, в свою чергу, є учасником механізму реалізації даних контрактів, а також встановлює та контролює порядок здійснення операцій з ними; позабіржові обертаються за межами біржі, і не контролюються нею. Основні відмінності між біржовими та позабіржовими похідними інструментами відображені у додатку Г.

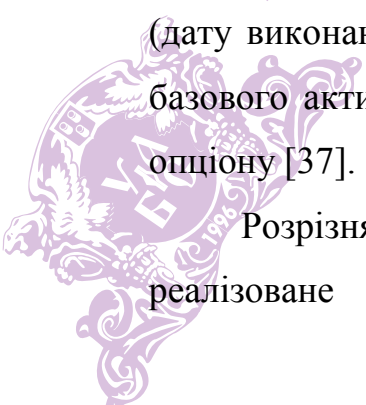
Найбільш розповсюдженим є поділ похідних фінансових інструментів на ф'ючерсні, форвардні, опціонні контракти та свопи. У законодавстві України [37] наводяться наступні визначення різновидів похідних інструментів:

– форвардний контракт – цивільно-правовий договір, за яким продавець зобов'язується у майбутньому в установлений строк передати базовий актив у власність покупця на визначених умовах, а покупець зобов'язується прийняти в установлений строк базовий актив і сплатити за нього ціну, визначену таким договором.

– ф'ючерсний контракт (ф'ючерс) – стандартизований строковий контракт, за яким продавець зобов'язується у майбутньому в установлений строк (дата виконання зобов'язань за ф'ючерсним контрактом) передати базовий актив у власність покупця на визначених специфікацією умовах, а покупець зобов'язується прийняти базовий актив і сплатити за нього ціну, визначену сторонами контракту на дату його укладення;

– опціон – цивільно-правовий договір, згідно з яким одна сторона контракту одержує право на придбання (продаж) базового активу, а інша сторона бере на себе безумовне зобов'язання продати (придбати) базовий актив у майбутньому протягом строку дії опціону чи на встановлену дату (дату виконання) за визначеною під час укладання такого контракту ціною базового активу. За умовами опціону покупець виплачує продавцю премію опціону [37].

Розрізняють американський опціон – право держателя може бути реалізоване у будь-який момент протягом опціонного строку, та



європейський опціон – реалізується лише після настання терміну виконання зобов'язань. Залежно від прав, що надаються власнику (покупцю) опціону, вони поділяються на опціони на продаж, або опціон продавця чи опціон пут, що дає власнику (покупцю) опціону право на продаж через визначений час за наперед обумовленою ціною певного виду фінансового чи іншого активу. Та опціони на купівлю, або опціон покупця чи опціон кол, який дає власнику право на купівлю через визначений час за наперед обумовленою ціною певного активу, який йому зобов'язаний продати продавець опціону [14];

– своп – цивільно-правова угода про здійснення обміну потоками платежів (готівкових або безготівкових) чи іншими активами, розрахованими на підставі ціни (котирування) базового активу в межах суми, визначеної договором на конкретну дату платежів (дату проведення розрахунків) протягом дії контракту [37].

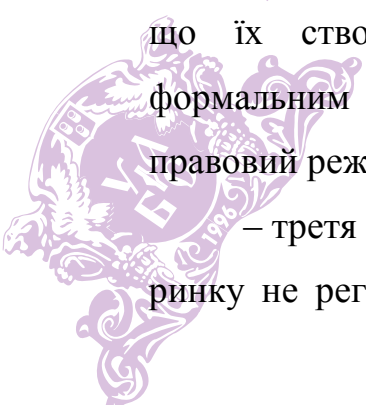
У додатку Д наведено порівняльну характеристику зазначених видів контрактів.

Іншим від розглянутих підходів до визначення класифікації деривативів є погляд О. Б. Фельдмана [61]. Сутність підходу полягає в узагальненні похідних фінансових інструментів, виходячи переважно з умов їх обертання та форми відтворення певних економіко-правових відносин. На думку автора, доцільно виділяти три ймовірні групи різновидів похідних фінансових інструментів:

– перша група об'єднує ті типи похідних, в яких юридичні форми економіко-правових відносин представляють їх відповідно до норм закону як (похідні) цінні папери;

– друга група охоплює ті похідні, в яких економіко-правові відносини, що їх створюють не потребують представлення та підтвердження формальним цінним папером, але разом з тим включають особливий правовий режим з використанням різноманітних регулюючих документів;

– третя група включає ті похідні, для яких механізм взаємодії учасників ринку не регулюється статусом цінного паперу (як для першої групи), не



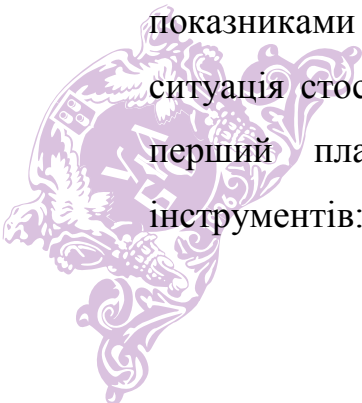
включає особливий правовий режим (як для другої групи), а побудований у вигляді вільних договірних відносин учасників. Супутні цим відносинам угоди, правила, документи забезпечують виявлення, реалізацію та облік залежності (зв'язку) в часі дохідності різних грошових потоків.

Такий погляд дозволяє узагальнити можливі зміни в структурі визначення тих або інших деривативів і зміни нормативно-правової бази. Він підкреслює, що уявлення конкретних інструментів може змінюватися із часом відповідно до змін характеру того або іншого способу виробництва, що надає гнучкості класифікації, але, в той же час, дає підставу для невизначеності, бо окремі похідні інструменти можуть розташовуватися на перетинах окремих груп.

Таким чином, похідні фінансові інструменти – це група фінансових інструментів, що укладаються у формі строкових контрактів, які засвідчують право та/або зобов'язання придбати чи продати базисний актив на встановлених умовах у майбутньому і потребують мінімальних інвестиційних вкладень та за допомогою яких можна отримати інвестиційний дохід та управляти ризиком на підставі відповідного інформаційного забезпечення, активізувати формування та розвиток фінансових інновацій.

1.2 Операції з похідними фінансовими інструментами як об'єкт фінансового обліку

Ефективність діяльності суб'єктів господарювання за умов фінансової нестабільності, яка останнім часом виявилася характерною як для міжнародних, так і для національних ринків, визначається не тільки показниками дохідності, але і суттєво залежить від рівня ризику [39]. Така ситуація стосується, в першу чергу, фінансових ринків, у зв'язку з чим на перший план виходять дві основні функції похідних фінансових інструментів: отримання доходів та управління фінансовими ризиками.



Залежно від цього виділяють дві основні операції з похідними фінансовими інструментами: хеджеві та спекулятивні.

Хеджеві операції спрямовані на обмеження ризику за умови виникнення несприятливої ситуації при торгівлі базисними активами. Міжнародне законодавство [63, 64] виділяє наступні види фінансових ризиків, яких можна частково чи повністю уникнути шляхом проведення операцій хеджування за допомогою похідних фінансових інструментів, а саме:

– ціновий ризик, що включає в себе:

1) валютний ризик – ризик того, що вартість базисного активу буде коливатися внаслідок змін курсу обміну валют на базисний актив;

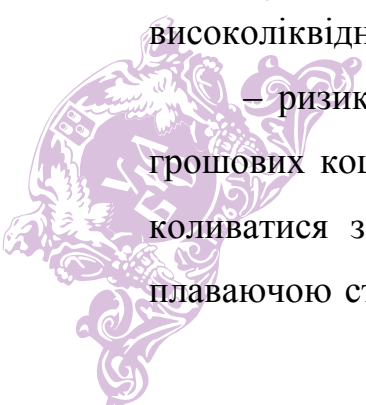
2) відсотковий ризик – ризик того, що вартість базисного активу буде коливатися внаслідок змін ринкової відсоткової ставки;

3) ринковий ризик – ризик того, що вартість базисного активу буде коливатися внаслідок змін ринкових цін незалежно від того, чи спричинені ці зміни факторами, які властиві конкретному типу цінних паперів або їх емітенту, або факторами, які впливають на всі цінні папери в обігу на ринку;

– кредитний ризик – це ризик того, що одна сторона контракту не зможе виконати зобов'язання і буде причиною виникнення збитків іншої сторони;

– ризик ліквідності (ризик фінансування) – це ризик того, що підприємство зустрінеться з труднощами при залученні коштів для виконання зобов'язань, пов'язаних із фінансовими інструментами. Він пов'язаний із тим, що суб'єкт господарювання не зможе своєчасно виконати свої зобов'язання або втратить частину доходів через надмірну кількість високоліквідних активів;

– ризик руху грошових коштів – це ризик того, що майбутній рух грошових коштів, пов'язаний з монетарним фінансовим інструментом, буде коливатися за величиною. Наприклад, у випадку боргового документа з плаваючою ставкою, такі коливання призводять до зміни діючої відсоткової



ставки фінансового інструмента, як правило, без відповідної зміни його справедливої вартості.

У науковій літературі [35, 39] операції із похідними фінансовими інструментами розглядаються також як такі, що використовуються для управління іншими видами ризиків:

- інфляційний – ймовірність майбутнього знецінювання грошових коштів, тобто втрати їх купівельної спроможності;

- базисний – ймовірність структурних зрушень у різних відсоткових ставках. Він зумовлюється виникненням асиметрії в динаміці окремих ставок на протипагу відсотковому ризику, який пов'язується із змінами в рівнях відсоткової ставки з плином часу;

- регіональний – ризик, що визначається специфікою певного адміністративного чи географічного регіону, що характеризується умовами, відмінними від середніх по країні. Розбіжності можуть стосуватися кліматичних, національних, політичних, законодавчих та інших особливостей регіону, які впливають на стан позичальника і тому стають складовою кредитного ризику [39];

- модельний ризик – ризик того, що модель, на основі якої приймаються інвестиційні рішення, є хибною [35].

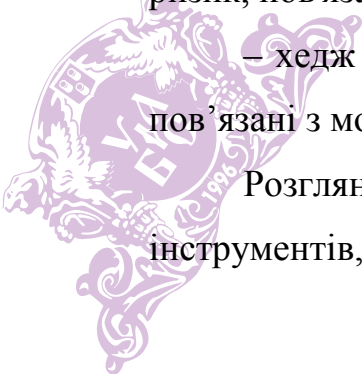
Хеджером є особа, яка страхує свої фінансові активи або угоди на спотовому ринку шляхом відкриття протилежної позиції на ринку похідних фінансових інструментів.

Розрізняють два основні типи хеджування:

- хедж покупця – використовується у випадках, коли компанія планує купити в майбутньому певну кількість базисного активу і прагне зменшити ризик, пов'язаний з можливим зростанням його ціни, валютного курсу тощо;

- хедж продавця – застосовується при необхідності зменшити ризики, пов'язані з можливим зниженням ціни, валютного курсу на базисний актив.

Розглянемо детальніше схеми хеджування за допомогою таких інструментів, як ф'ючерс і опціон.



З метою хеджування з використанням ф'ючерсного контракту учасник ринку займає на ф'ючерсному ринку позицію, що є рівною та протилежною тій, яку він утримує на спот ринку. У зв'язку із цим розрізняють короткий та довгий хедж.

У короткому хеджі відкривається коротка позиція по ф'ючерсам, яка компенсує існуючу довгу позицію на ринку спот. Оскільки позиції протилежні, вони захищають продавця від ризику зниження ціни (валютного курсу, індексу тощо). Якщо на ринку спот ціна (валютний курс, індекс тощо) знижується, то в момент, коли учасник ринку продає ф'ючерси, збитки на спотовому ринку компенсуються прибутком за ф'ючерсним контрактом. На рисунку 1.2 наведено механізм хеджування ф'ючерсом шляхом відкриття короткої позиції.

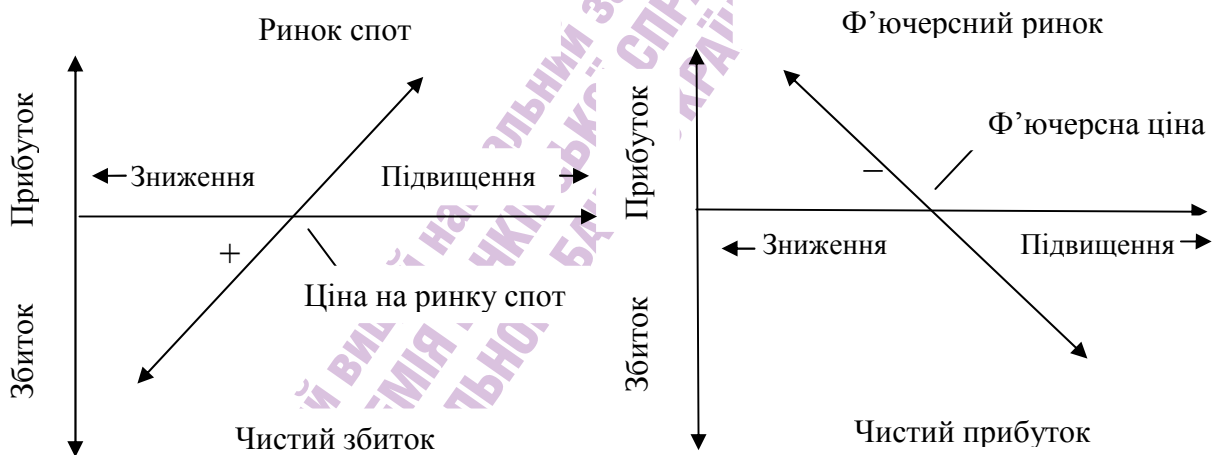


Рисунок 1.2 – Короткий хедж ф'ючерсним контрактом

У довгому хеджі відкривається довга позиція по ф'ючерсам, щоб компенсувати існуючу коротку позицію на спотовому ринку. Тобто якщо на ринку спот позиція коротка, що вказує на необхідність купівлі активу учасником ринку, то на ф'ючерсному ринку слід зайняти довгу позицію, або купити ф'ючерсний контракт. В такому разі якщо на ринку спот ціна (валютний курс, індекс тощо) зростатиме, то в момент, коли учасник ринку купує ф'ючерси, збитки на ринку спот компенсуються прибутками по

ф'ючерних контрактах. На рисунку 1.3 наведено механізм хеджування ф'ючерсом шляхом відкриття довгої позиції.

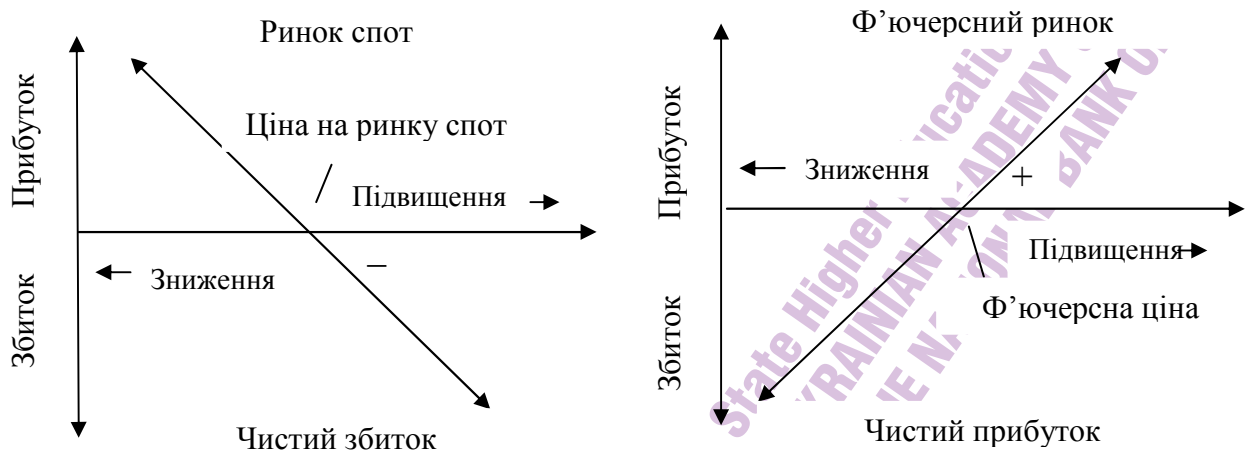


Рисунок 1.3 – Довгий хедж ф'ючерсним контрактом

Систематизуючи наведені підходи, сформуємо загальну схему хеджування валютними, процентними та індексними ф'ючерсами (табл.1).

Таблиця 1.2 – Схема хеджування фінансовими ф'ючерсами [13]

Фінансовий ф'ючерс	Коротка позиція захищає від:	Довга позиція захищає від:
Процентний	зростання процентних ставок	зниження процентних ставок
Валютний	зниження валютного курсу	зростання валютного курсу
Індексний	зниження фондового індексу	зростання фондового індексу

У разі хеджування шляхом укладання опціонної угоди, утримувач контракту отримує необхідний йому захист від ризику, зберігаючи можливість отримання доходу при сприятливій зміні ціни на базисний актив. При цьому важливим моментом в процесі здійснення операцій з опціонами є врахування того, що максимальний ризик покупців опціонів обмежений розміром премії, в той час як максимальний ризик продавців опціонів не обмежений, а їх максимальний прибуток дорівнює розміру премії.

Розглянемо схеми хеджування за допомогою укладання опціонної угоди: купівля опціону «колл», продаж опціону «колл», купівля опціону «пут» та продаж опціону «пут».

Учасники ринку можуть відкрити коротку чи довгу позицію по опціону двома шляхами. Один, наприклад, може купити опціон «колл» та тримати його до настання строку його виконання. У цьому випадку у нього, як утримувача опціону, є право купити базисний актив, тобто зайняти довгу позицію. Інший може продати опціон «пут», який виконується його утримувачем, – у даному разі утримувач має право продати базисний актив, а продавець зобов'язаний купити цей актив, тобто зайняти довгу позицію. Отже, в одному випадку утримувач опціону «колл», а в іншому – продавець опціону «пут» займають довгу позицію по закінченню строку опціону. При цьому обидва розраховують на зростання ціни базисного активу.

У разі відкриття довгої позиції по опціону «колл», прибуток покупця чи утримувача опціону необмежено зростатиме при збільшенні ринкової ціни активу. У випадку ж зниження ціни активу збиток не обмежений розміром премії, сплаченої за опціон [13]. Графік прибутків та збитків за довгою позицією по опціону «колл» наведено на рисунку 1.4.

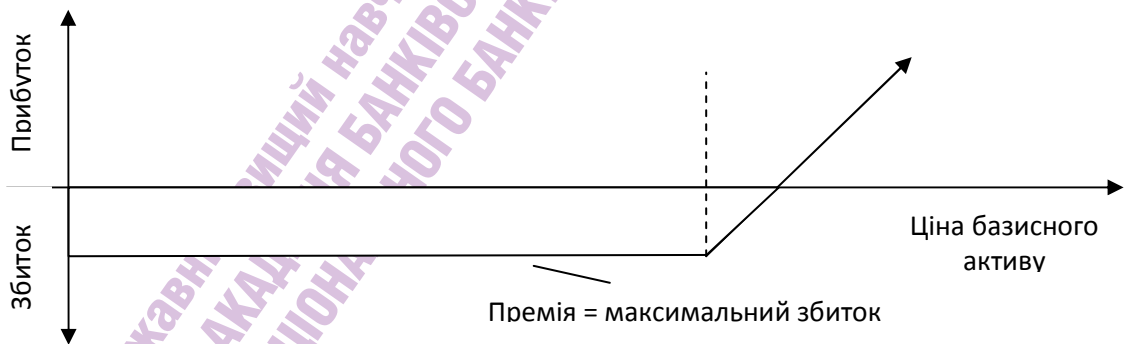
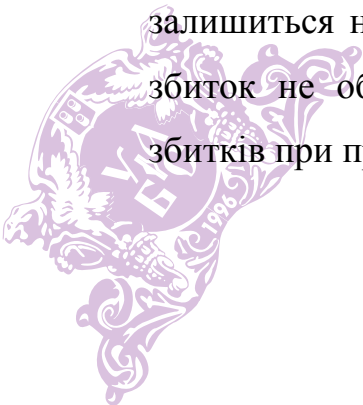


Рисунок 1.4 – Графік прибутків та збитків при купівлі опціону «колл»

При відкритті короткої позиції по опціону «пут» продавець опціону отримує прибуток в розмірі премії, якщо ринкова вартість базисного активу залишиться незмінною або зросте. У випадку зменшення ціни потенційний збиток не обмежений. На рисунку 1.5 відображено графік прибутків та збитків при продажу опціону «пут».



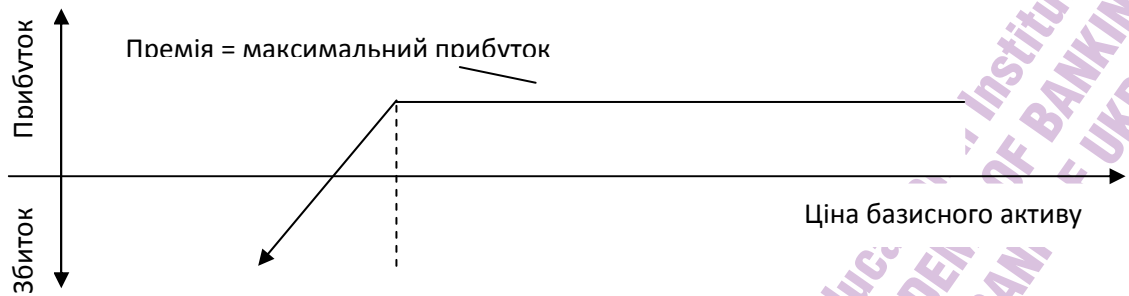


Рисунок 1.5 – Графік прибутків та збитків при продажу опціону «пут»

Зворотня ситуація відбувається для покупця опціону «пут» та продавця опціону «колл»: перший – має право, а другий – зобов'язаний зайняти коротку позицію за базисним активом.

При купівлі опціону «пут» прибуток покупця чи утримувача опціону необмежено зростатиме при зменшенні ринкової ціни активів. У випадку ж зростання ціни збиток обмежений розміром премії, сплаченої за опціон (рисунок 1.6).

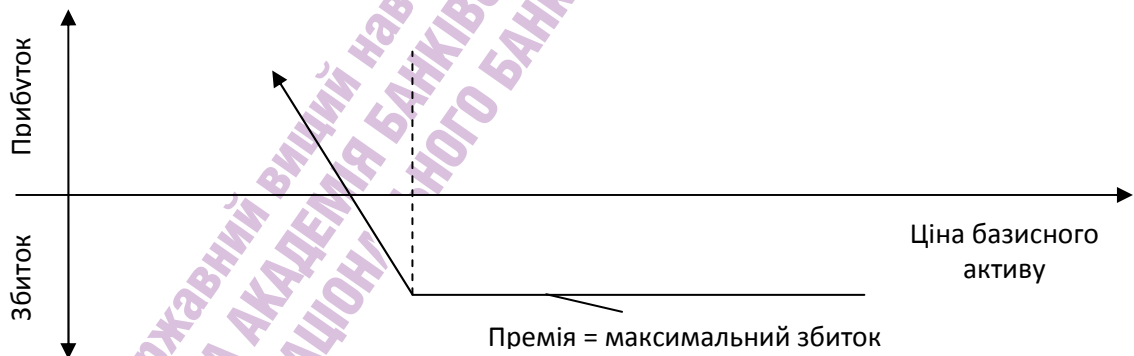


Рисунок 1.6 – Графік прибутків та збитків при купівлі опціону «пут»

У разі продажу опціону «колл» продавець отримує прибуток в розмірі премії, якщо ринкова вартість базисного активу залишиться незмінною або зменшиться. У іншому ж випадку, при зростанні ціни, потенційний збиток не обмежений. На рисунку 1.7 відображено графік прибутків та збитків при продажу опціону «колл».

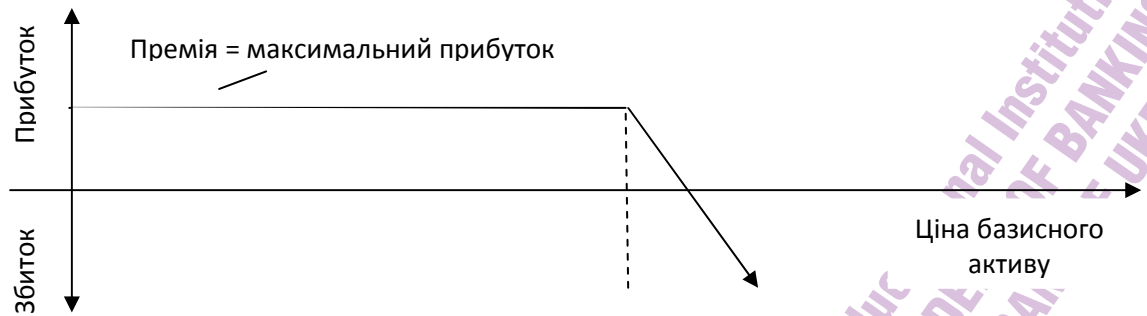


Рисунок 1.7 – Графік прибутків та збитків при продажу опціону «колл»

Хеджування, в першу чергу, направлене на зниження цінового ризику, але неправильна стратегія хеджування також може стати джерелом додаткового ризику. Основний тип ризику, властивий хеджуванню, – це ризик, пов’язаний з непаралельним рухом ціни базисного активу і відповідного похідного фінансового інструменту. Базисний ризик присутній через різку дію закону попиту і пропозиції на спотовому і строковому ринках. Ціни спотового ринку і ринку похідних фінансових інструментів не можуть відрізнитися дуже сильно, оскільки при цьому виникають арбітражні можливості.

Ще одним джерелом базисного ризику є адміністративні обмеження на максимальні денні коливання ціни деривативу, встановлені на біржах. Наявність таких обмежень може призвести до того, що якщо строкові позиції необхідно закрити під час сильних коливань ціни базисного активу, різниця між ф’ючерсною ціною і ціною спот може бути достатньо великою.

Не дивлячись на можливі ризики, пов’язані з самим процесом хеджування, його роль дуже велика:

- відбувається істотне зниження цінового ризику. Хеджування процентних ставок і валютних курсів знижує невизначеність майбутніх фінансових потоків;
- правильно побудована програма хеджування зменшує як ризик, так і витрати. Зрештою хеджування збільшує капітал, стабілізуючи доходи;

– ефективна програма хеджування не ставить за мету повністю усунути ризик. Вона розробляється лише для того, щоб понизити можливі ризики. Метою хеджування є досягнення оптимальної структури ризику, тобто співвідношення між перевагами хеджування і його вартістю [66].

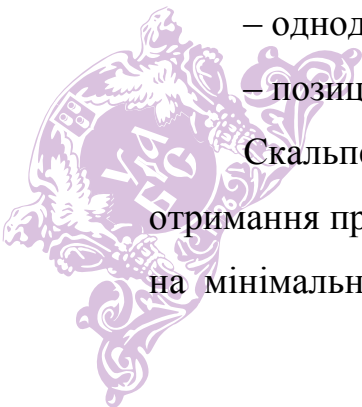
Другою групою операцій із похідними фінансовими інструментами є спекулятивні операції, метою проведення яких є отримання позитивної різниці між ціною купівлі та ціною продажу. Спекулянтами виступають незалежні трейдери та приватні інвестори. У більшості випадків вони не мають ніякого відношення як до ризиків, пов'язаних із зміною цін на базисні активи, так і до самих активів. Вони прагнуть лише отримати прибуток за рахунок укладання контракту на: купівлю базисного активу, який на їх думку має подорожчати, або на продаж активу, який, як вони вважають, має стати дешевшим [18].

Незважаючи на корисні цілі, які переслідує спекулянт, спекуляція позитивно впливає на фінансовий ринок, сприяє його стабільності та ліквідності, згладжуванню цінових коливань. Покупкою похідних фінансових інструментів за низькими цінами спекулянти сприяють підвищенню попиту, що призводить до зростання цін. І навпаки, продаж спекулянтами похідних фінансових інструментів за високими цінами зменшує попит і, відповідно, призводить до зниження цін [21]. Крім того, спекулянти приймають на себе ті ризики, які хедери намагаються перенести на інших учасників ринку. Вони займають позиції виходячи із очікуваного руху цін у майбутньому з метою отримання прибутку.

Розрізняють три види спекулянтів:

- скальпери;
- одноденні спекулянти;
- позиційні спекулянти.

Скальперами називають спекулянтів, які орієнтуються на швидке отримання прибутку та недовго тримають позиції відкритими. Скальпер грає на мінімальних цінових змінах при великих об'ємах та отримує незначні



прибутки та збитки. Він рідко залишає позиції відкритими більше одного робочого дня.

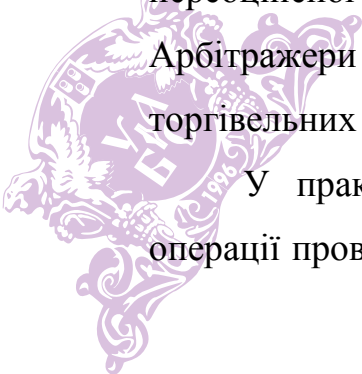
Одноденні спекулянти грають на русі цін протягом торгового дня. Вони ліквідують свої позиції щоденно перед закриттям торгової сесії.

До позиційних відносяться спекулянти, які тримають позиції відкритими до наступного робочого дня. Іноді вони не закривають позиції і довше – тижнями або місяцями. Виділяють два типи позиційних спекулянтів, в одну з яких входять ті, хто тримають позиції «аутрайт», а в іншу – ті, хто тримає позиції по спреду. Спекулянт на позиціях «аутрайт», що грає на підвищення на американському фондовому ринку, зазвичай купує ф'ючерсні контракти на індекс S&P 500. Якщо його очікування справджуються, тобто ф'ючерсна ціна індексу зростає, то він ліквідує свої позиції з прибутком. Якщо очікування виявляються хибними і ціни на акції зменшуються, то спекулянт несе значні збитки. Спекулянти, що торгують на спреді, здійснюють одночасно купівлю та продаж двох або більше контрактів з різними строками поставки на один і той самий базисний актив, або двох чи більше контрактів на різні взаємопов'язані базисні активи [13].

Крім розглянутих груп операцій, на ринку похідних фінансових інструментів здійснюються арбітражні операції. Іноді арбітраж розглядають як різновид спекулятивної операції [12, 19, 29], а іноді – як самостійний вид діяльності [13, 70].

Арбітражери використовують різницю курсу на різних ринках або між строковим контрактом і порівнянним касовим інструментом (наприклад, між форвардним курсом на валютному ринку і курсом відповідного валютного ф'ючерсу). Це досягається шляхом одночасного продажу відносно переоціненого інструменту і покупки відносно недооціненого інструменту. Арбітражери своєю діяльністю сприяють вирівнюванню курсів на різних торговельних майданчиках [21].

У практичній діяльності розрізняють просторовий арбітраж, коли операції проводяться на різних ринках, та часовий арбітраж, спрямований на



використання сприятливих цінових змін протягом певного періоду. З розвитком фінансових ринків та вдосконаленням засобів комунікацій просторовий арбітраж втрачає своє значення, оскільки суттєві відхилення в цінах інструментів на різних ринках виникають дедалі рідше. Часовий арбітраж, навпаки, стає розповсюдженішим, особливо на валютних ринках з огляду на поширення системи плаваючих валютних курсів. На фінансових ринках, крім валютного арбітражу, значного поширення набули операції, спрямовані на одержання прибутків від різниці у відсоткових ставках на окремих регіональних ринках – відсотковий арбітраж [39].

Таким чином, в сучасних умовах похідні фінансові інструменти виконують в економічній системі дві важливі функції, створюючи, з одного боку, механізми для проведення операцій хеджування ризиків, а з іншого, дозволяючи спекулянтам гарантувати свої прогнози і здійснювати спекулятивні операції з метою отримання доходу від різниці в цінах.

1.3 Моделі ціноутворення на ринку похідних фінансових інструментів

Розвиток ринкових відносин на фінансових ринках викликає необхідність зміни поведінки його учасників. Торговельні стратегії у ринковій економіці повинні будуватися не лише на аналізі інформації про динаміку зміни цін та курсів на активи з негайною поставкою спот, не менш значимими для них стають цінові прогнози майбутніх цін, які можна отримати за умови функціонування ринків похідних фінансових інструментів [57]. У зв'язку із цим стає актуальним питання визначення цін на похідні фінансові інструменти.

Моделі ціноутворення на похідні фінансові інструменти досліджувалися багатьма вченими (див. додаток Е). Варто відмітити, що більша частина науковців, зокрема О. М. Сохацька [58], О. Б. Фельдман [61], А. Балабушкін [1] та У. Шарп [69] зосереджують увагу на моделях ціноутворення тільки на опціонні та ф'ючерсні контракти той час як

формування ціни на всі види похідних фінансових інструментів розглядають В. О. Чугунов [67] та І. Б. Хома [50], а А. Н. Буренін [3] не вивчає особливості утворення ціни на свопи.

Розглянемо детальніше моделі ціноутворення на основні види похідних фінансових інструментів: форвард, ф'ючерс, опціон та своп.

Форвардною ціною активів на строк T є ціна поставки, за якою у даний момент часу укладається форвардний контракт. В момент укладання контракту вартість форварду дорівнює нулю, оскільки в цей час форвардна ціна фінансових активів співпадає з ціною поставки цих активів. Однак через деякий час форвардна ціна фінансових активів може змінитися у позитивну чи негативну сторону.

Відповідно, вартість короткої чи довгої позиції за форвардним контрактом можна визначити за формулами 1.1 та 1.2.

$$f_{\text{дл}} = (F - K) \cdot e^{-rT}; \quad (1.1)$$

$$f_{\text{кор}} = (K - F) \cdot e^{-rT}; \quad (1.2)$$

де F – форвардна ціна на момент поставки;

K – ціна поставки;

T – термін, на який укладено форвардний контракт;

r – безризикова процентна ставка;

e – основа натурального логарифма ($\approx 2,71$) [68].

Також форвардна ціна фінансових активів залежить від видів цих активів та від того, чи приносять вони дохід.

На відміну від форвардних контрактів, ф'ючерси є біржовим фінансовим інструментом, і ф'ючерсна ціна відображає очікування інвесторів відносно майбутньої ціни спот для відповідного фінансового активу. У разі укладання ф'ючерсного контракту, ціна має бути більшою або меншою від ціни спот цього активу. Різниця між ф'ючерсною ціною та

ціною-спот називається базисом. Ситуація, коли ф'ючерсна ціна більша від ціни спот, називається контанго (премія), якщо менша – бекуордейшн (знижка), що відображено на рисунку 1.8 [8].

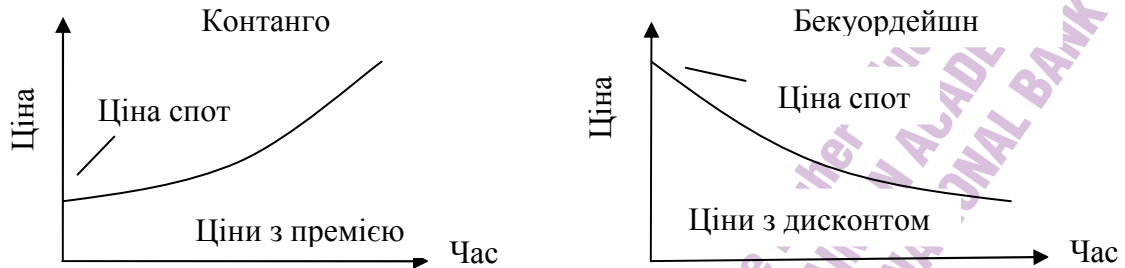


Рисунок 1.8 – Співвідношення ф'ючерсної ціни та ціни спот [13]

Для кожного ф'ючерсного контракту встановлюється розмір тіку. Тік – це мінімальний крок ціни на ф'ючерсному ринку. Рух цін вгору-вниз здійснюється в межах, кратних цьому кроку (тіку). Це дозволяє обмежити різницю цін на торгах і допомагає учасникам максимально точно визначити стратегію своїх дій, виходячи із прогнозованих ними розрахунків. У зв'язку з тим, що кожен ф'ючерсний контракт має свій зафіксований розмір, то для кожного контракту обчислюється свій мінімальний тік [53].

У науковій літературі виділяють також моделі ціноутворення ф'ючерсів за фінансовими активами, що лежать в їх основі.

Для оцінки вартості опціонів використовується біноміальна модель. Головною особливістю біноміальної формули є те, що вартість опціонів не залежить від ймовірності підвищення цін фінансових активів, а визначається лише можливим відхиленням приросту ціни за один період.

Розглянемо детальніше біноміальну модель ціноутворення опціонів на прикладі.

Наприклад, ціна акції компанії «Лілія» сьогодні ($t = 0$) складає 100 дол. США, а за рік ($t = T$) вартість цієї акції буде 130 дол. США або 60 дол. США, тобто ціна акції за рік або зросте на 30%, або зменшиться на 40%. Крім того, безризикова ставка, що безперервно нараховується, дорівнює

8%. Припускається, що інвестори можуть надати кредит (купуючи 8%-облігації) та позичати кошти (здійснюючи продаж облігацій) під зазначений відсоток.

Розглянемо опціон «колл» на акції компанії «Лілія» з ціною виконання 100 дол. США та датою виконання через рік. Це означає, що на дату виконання вартість опціону «колл» складатиме 30 дол. США (якщо ціна акції зросте) або 0 дол. США (якщо ціна акції знизиться). На рисунку 1.9 дана ситуація представлена у вигляді «дерева ціни». Біноміальна модель використовується для оцінки внутрішньої вартості опціону в момент часу 0.

Для інвестора можливі три альтернативи розвитку подій:

- вкласти кошти в акції;
- вкласти кошти в опціон «колл»;
- придбати облігації без ризику та акції.

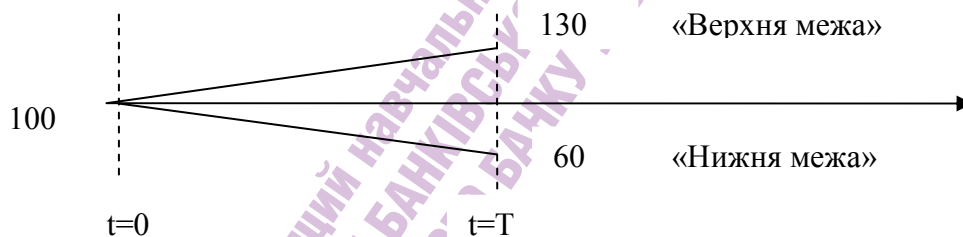
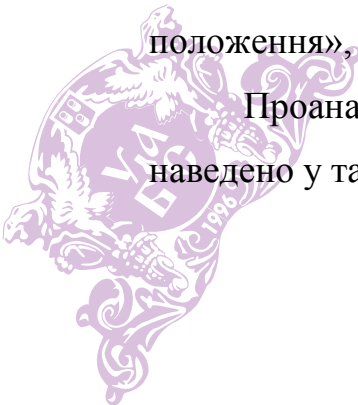


Рисунок 1.9 – Дерево ціни опціону

Також відомо, що 100 дол. США інвестуються у безризикову облігацію, вартість якої зросте приблизно до 108,33 дол. США з урахуванням проценту, що безперервно нараховується.

Як показано на рисунку 1.9, можливі два варіанти цін у майбутньому. Їх називають «верхнє положення», коли ціни зростають, та «нижнє положення», коли ціни падають.

Проаналізуємо можливі варіанти розвитку подій, розрахунки до яких наведено у таблиці 1.3.



Таблиця 1.3 – Можливі ціни на акції, облігації та опціон «колл» протягом строку дії опціону, дол. США

Інструмент	Виплати у «верхньому положенні»	Виплати у «нижньому положенні»	Поточний курс
Акція	130	60	100
Облігація	108,33	108,33	100
Опціон «колл»	30	0	?

Курс опціону невідомий. Його значення вчені запропонували визначати через зведений портфель, що складається з акцій та неризикових облігацій. Нехай портфель складається з N_S акцій та N_B облігацій. У «верхньому положенні» даний портфель матиме наступний вигляд:

$$130N_S + 108,33N_B$$

У «нижньому положенні» відповідно:

$$60N_S + 108,33N_B$$

Використавши дані таблиці 1.3 порівняємо виплати з ціною опціону.

У «верхньому положенні»:

$$130N_S + 108,33N_B = 30$$

У «нижньому положенні»:

$$60N_S + 108,33N_B = 0$$

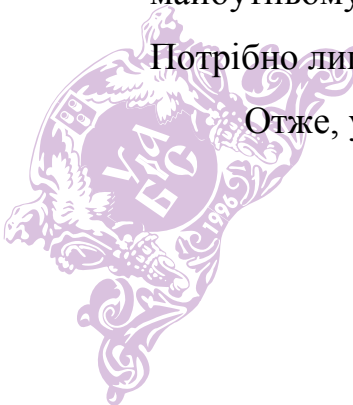
Віднявши друге рівняння від першого, отримаємо $N_S = 0,4286$. підставивши дане значення у рівняння, маємо:

$$130 \cdot 0,4286 + 108,33N_B = 25$$

$$N_B = -0,2835$$

На фінансовій мові це означає, що інвестувавши з 100 дол. США – 42,86 дол. США в акції та продавши облігації за 28,35 дол. США у майбутньому можна отримати ті ж виплати, що й за опціоном «колл». Потрібно лише 14,51 дол. США власних коштів, що й буде вартістю опціону.

Отже, у загальному вигляді ціна опціону визначається за формулою 1.3.



$$V_0 = N_S \cdot P_S + N_B \cdot P_B; \quad (1.3)$$

де N_S , N_B – кількість акцій та неризикових облигацій, з яких можна, що повторює виплати за опціоном;

V_0 – вартість опціону;

P_S – ціна акцій;

P_B – ціна облигацій.

Якщо позначити: u – «верхнє положення», d – «нижнє положення», h – N_S (hedge ratio), або коефіцієнтом хеджування, то h визначається за формулою 1.4.

$$h = \frac{P_{ou} - P_{od}}{P_{su} - P_{sd}}; \quad (1.4)$$

де P – ціна акцій в кінці періоду, а індекси означають інструмент (o – опціон, s – акція).

Щоб репродувати опціон «колл» в умовах біноміальної моделі, необхідно купити h акцій і одночасно отримати кошти під ставку без ризику шляхом короткого продажу облигацій. Ця сума визначається за формулою 1.5.

$$B = PV \cdot (h \cdot P_{sd} - P_{od}); \quad (1.5)$$

де PV – дисконтована вартість облигації на кінець періоду дії опціону.

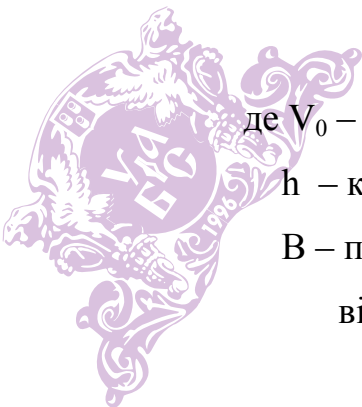
Отже, вартість опціону «колл» розраховується за формулою 1.6.

$$V_0 = h \cdot P_S - B; \quad (1.6)$$

де V_0 – вартість опціону;

h – коефіцієнт хеджування;

B – поточна вартість «короткої» позиції по облигації в портфелі, який відображає виплати по опціону «колл».



Розглянута модель ґрунтується на припущенні, що курс акцій у кінці періоду володіння опціоном може мати одне з двох значень. Насправді ж значення може бути будь-яким із досяжної множини значень, але це не проблема, оскільки можна розвивати модель. Для цього рік ділиться на півріччя, квартал тощо, для кожного періоду будується дерево ціни. Модель можна використати і для оцінки опціонів «пут». За допомогою біноміальної моделі визначається паритет опціонів «колл» та «пут» за формулою 1.7.

$$P_p + P_s = P_c + \frac{E}{e^{RT}} \quad (1.7)$$

де P_p , P_c – відповідний курс опціонів «колл» та «пут»;

$\frac{E}{e^{RT}}$ – дисконтована вартість ціни виконання опціону на базі неперервно нараховуваного відсотка.

Біноміальну модель розвинули Ф. Блек та М.С. Шоулс. У моделі, яка ними запропонована, збільшується число періодів і зменшується їх довжина. Крім того, припускається, що не було податків і витрат на операції [57, 69].

Порівнюючи формулу біноміальної моделі і формулу Блека-Шоулза стає зрозумілим, що величині h відповідає $N(d_1)$, яка показує кількість акцій, яку інвестору необхідно купити, щоб отримати такі самі виплати, як і за опціоном «колл». Величині B , якою позначається сума коштів, яку інвестор позичає, відповідає $EN(d_2)$, тобто номінал позички, яка повинна бути повернена кредитору в момент T – дату виконання. Тому e^{RT} – це коефіцієнт дисконтування, що вказує на те, що процентна ставка за позичкою складає R та строк повернення позички T . Отже, формула Блека-Шоулза дозволяє розрахувати вартість інвестиційної стратегії (купівлі акцій та отримання кредиту), яка приносить в момент T такі самі виплати, як і опціон «колл».

Виходячи з аналізу формули Блека-Шоулза, вартість опціону «колл» залежить від п'ятьох змінних – ринкової вартості акцій P_s , ціни виконання опціону E , часу до дати виконання T , безризикової ставки R та ризику звичайної акції σ . Обернену залежність із зростанням вартості опціону має

тільки ціна його виконання, в той час як збільшення інших змінних прямо впливає на зростання вартості опціону «колл» [69].

Оцінюючи своп, його подають як поєднання двох облігацій стосовно якої один з інвесторів займає довгу позицію, а стосовно іншої – коротку. Тоді вартість свопу ($P_{св}$) дорівнює різниці цін цих облігацій.

У додатку Ж наведено найбільш розповсюджені підходи до ціноутворення похідних фінансових інструментів.

Таким чином, моделі ціноутворення на похідні фінансові інструменти залежать не тільки від виду інструменту, але і від базисного активу. Так, форвардна та ф'ючерсна ціни розраховуються на основі спот ціни активу та рівня його доходності, для оцінки вартості опціонів існує біноміальна модель та модель Блека-Шоулза, а свопи оцінюються шляхом їх подання як поєднання двох облігацій.



РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ВЕДЕННЯ ФІНАНСОВОГО ОБЛІКУ І АУДИТУ ОПЕРАЦІЙ З ПОХІДНИМИ ФІНАНСОВИМИ ІНСТРУМЕНТАМИ

2.1 Загальна організаційно-економічна характеристика діяльності підприємства (на прикладі Сумської філії ВАТ «Укртелеком»)

В якості об'єкта дослідження для даної роботи було обрано Сумську філію відкритого акціонерного товариства «Укртелеком».

Сумська філія ВАТ «Укртелеком» є однією із 27 регіональних філій ВАТ «Укртелеком», і знаходиться за адресою: м. Суми, вул. Іллінська, 2.

У своїй діяльності Сумська філія ВАТ «Укртелеком» керується законодавством України, Статутом ВАТ «Укртелеком», а також положенням про Сумську філію ВАТ «Укртелеком», відповідно до якого, основною метою діяльності регіонального підрозділу є одержання прибутку від усіх видів виробничої торгової, комерційної, фінансової та інших видів діяльності, дозволених діючим законодавством України, з ціллю забезпечення на основі отриманого прибутку інтересів акціонерів товариства, соціальних потреб його працівників, задоволення суспільних потреб в телекомунікаційних послугах.

Варто відмітити, що у якості предмета діяльності ВАТ «Укртелеком» зазначається наступне:

– надання послуг телефонного зв'язку, в тому числі рухомого та фіксованого місцевого, міжміського, міжнародного, радіозв'язку (з використанням радіочастот) та інших телекомунікаційних послуг на принципах рівного доступу споживачів – як фізичних, так і юридичних осіб усіх форм власності;

– будівництво і технічне обслуговування мереж ефірного теле- та радіомовлення, дротового радіомовлення в межах промислової

експлуатації, супутникового зв'язку, транспортних, телекомунікаційних мереж, телемереж, мереж електрозв'язку з рухомими об'єктами та інших телекомунікаційних мереж, надання в користування каналів електрозв'язку;

– технічне обслуговування та експлуатація засобів телекомунікацій, забезпечення дотримання правил, стандартів, у тому числі міжнародних;

– розробка планів розвитку мереж електрозв'язку та їх реалізація, здійснення проектування, фінансування, будівництва, ремонту, реконструкції об'єктів телекомунікацій, житлових, громадських, виробничих та інженерних споруд, виконання топографо-геодезичних робіт, надання послуг та виконання робіт протипожежного призначення;

– підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації працівників, надання таких послуг іншим фізичним і юридичним особам;

– монтаж, обслуговування інформаційних і комп'ютерних мереж та комутаційного устаткування;

– проведення науково-дослідних, науково-конструкторських робіт у галузі електрозв'язку, розробка і впровадження нових технологій, з тому числі «ноу-хау»;

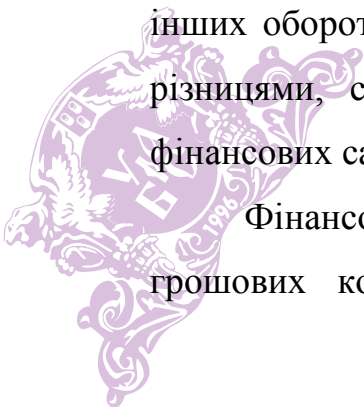
– оптова і роздрібна торгівля матеріально-технічною продукцією і товарами народного споживання;

– розроблення, виробництво, впровадження, обслуговування систем і засобів технічного захисту інформації, надання послуг в галузі технічного захисту інформації.

До основної діяльності підприємства відноситься надання телекомунікаційних та інших супутніх послуг.

Інша операційна діяльність включає: реалізацію іноземної валюти, інших оборотних активів, операційну оренду активів, операції з курсовими різницями, створення резерву сумнівних боргів, одержання або сплату фінансових санкцій.

Фінансова діяльність підприємства пов'язана із надходженням грошових коштів від розміщення акцій, виплатами грошових коштів



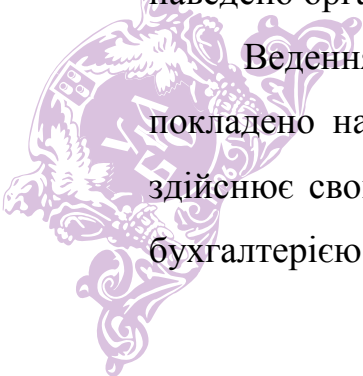
власникам на придбання чи викуп випущених акцій, погашенням заборгованості учасників щодо внесків до статутного капіталу, виплатою дивідендів власникам акцій, надходженням коштів від випуску облігацій, опціонів, позик, векселів, іпотек; витратами, пов'язаними із погашенням залучених коштів.

До інвестиційної діяльності належать операції, що пов'язані із вкладенням коштів у придбання основних засобів, нематеріальних активів та інших довгострокових активів, а також витратами на інвестиції в розроблення і будівництво основних засобів товариства; продажем та іншим вибуттям основних фондів, необоротних та інших довгострокових активів; іншими вкладеннями капіталу з метою отримання доходу.

Організаційна структура підприємства максимально відповідає розгалуженості сфер його діяльності, і відокремлює їх один від одного. Оскільки Сумська філія ВАТ «Укртелеком» є структурною одиницею товариства, у додатку И наведено організаційну структуру ВАТ «Укртелеком» та філійну мережу підприємства.

Сумській філії ВАТ «Укртелеком» підпорядковано 17 цехів телекомунікаційних послуг у Сумській області, а також Центр телекомунікаційних послуг у м. Суми, Центр технічної експлуатації міжміського телефонно-телеграфного зв'язку, Центр механізації, Центр будівництва та ремонту засобів електрозв'язку, Центр інформаційних технологій та технічного забезпечення, Центр технічної експлуатації мереж передачі даних, – відповідальність розподілена між структурними підрозділами, керівники яких є підлеглими директору філії. При цьому функціональні відділи напряму підпорядковані директору. У додатку К наведено організаційну структуру Сумської філії ВАТ «Укртелеком».

Ведення бухгалтерського обліку на Сумській філії ВАТ «Укртелеком» покладено на бухгалтерську службу на чолі із головним бухгалтером, яка здійснює свою діяльність у якості функціонального підрозділу. Управління бухгалтерією здійснюється централізовано, і наведено на рисунку 2.1.



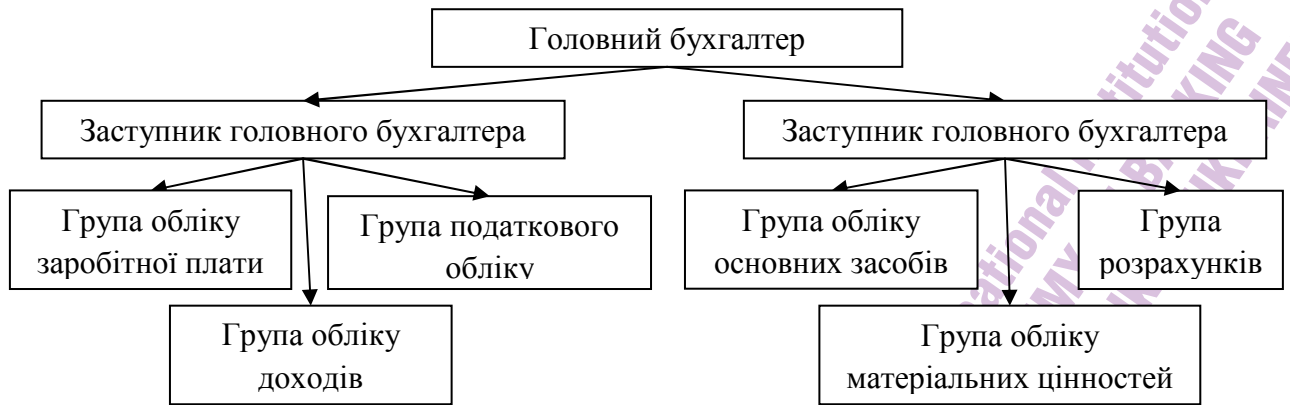
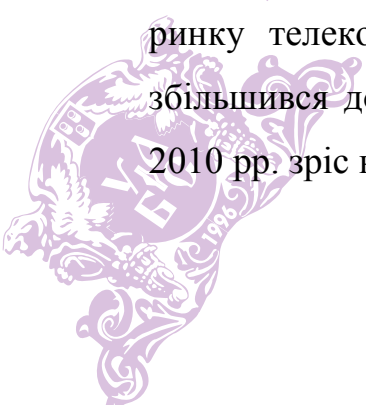


Рисунок 2.1 – Структура бухгалтерської служби
Сумської філії ВАТ «Укртелеком»

За принципом повного висвітлення усі операції, які підлягають обліку, оформлюються первинними документами. ВАТ «Укртелеком» використовує уніфіковані форми первинних документів. З огляду на те, що підприємство для ведення обліку використовує систему «Парус: Консолидація», реєстрація фактів господарської діяльності здійснюється у електронному вигляді.

Варто відмітити, що всі ділянки обліку закріплені за бухгалтерами окремих груп. При цьому заступник головного бухгалтера виконує функції працівника бухгалтерії з узагальнення інформації, що обробляється іншими підрозділами бухгалтерії, її систематизації та підготовки для складання фінансової звітності. Крім того, у разі відсутності головного бухгалтера, замісник тимчасово виконує його обов'язки.

ВАТ «Укртелеком» на сьогодні є лідером українського ринку у галузі надання телекомунікаційних послуг, причому, незважаючи на зростання кількості конкурентів у даній сфері, підприємству вдається утримувати значну частку ринку. Так, якщо у 2008 р. ВАТ «Укртелеком» займало 18% ринку телекомунікаційних послуг України, то у 2009 р. цей показник збільшився до 18,6% [51], в той час як дохід підприємства за період 2006-2010 рр. зріс на 112254,8 тис. грн.



З метою проведення більш детального аналізу фінансово-економічного стану ВАТ «Укртелеком» визначимо основні абсолютні та відносні показники діяльності підприємства, наведені у додатку Л.

За період 2006-2010 рр. дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) ВАТ «Укртелеком» збільшився на 1,42%, що вказує на розвиток його діяльності та розширення клієнтської бази. Варто відмітити при цьому 2008 р., коли внаслідок фінансової кризи підприємством було отримано дохід у розмірі 7890164,00 тис. грн. порівняно із 8039225,70 тис. грн. у 2007 р. Незважаючи на це, протягом всього періоду, що аналізується, розмір чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) знаходився приблизно на одному рівні, і значення показника зросло лише на 48147,20 тис. грн., що складає 0,72% приросту, в той час як собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) збільшилася на 435823,90 тис. грн., або 8,47%, і становила у 2010 р. 5581388,00 тис. грн. Варто відмітити, що у 2008 р. спостерігалось найбільше значення собівартості реалізації – 5697558,00 тис. грн. Внаслідок такої ситуації у період 2006-2007 рр. ВАТ «Укртелеком» отримувало чисті прибутки, а за період 2008-2010 рр. – збитки, що пов'язано із високим рівнем собівартості продукції у 2008 р. та значною сумою інших операційних витрат, які склали 655227,00 тис. грн., що майже у 2 рази більше, ніж у попередньому 2007 р. та наступних 2009-2010 рр.

З метою стабілізації діяльності підприємством у 2008 р. було залучено довгостроковий кредит, внаслідок чого сума кредиту до погашення зросла з 2652056,20 тис. грн. у 2007 р. до 3526648,00 тис. грн. у 2008 р.

Варто відмітити, що така ситуація не є характерною, оскільки за період 2008-2010 рр. ВАТ «Укртелеком» було зменшено розмір чистого збитку на 1266755,00 тис. грн., або 83,03%, а також погашено значну частину кредиту, сума якого наприкінці 2010 р. становила 1993283,00 тис. грн.

Вертикальний аналіз балансу підприємства свідчить про переважання у структурі активів частки основних засобів, яка за період 2006-2010 рр. зросла з 72,70% до 76,87%, а також питомої ваги дебіторської заборгованості за

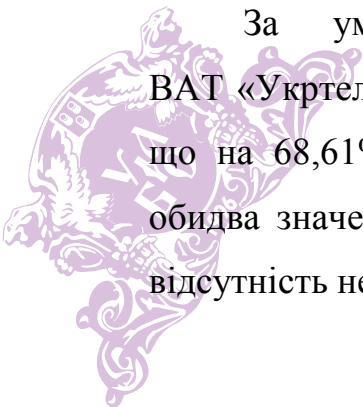
товари (роботи, послуги) з 6,54% до 6,65%, що вказує на не виробничий характер діяльності підприємства. Частка незавершеного будівництва у структурі активів, що у 2006 р. становила 4,90%, зменшилась на 1,55%, в той час як приріст питомої ваги запасів та нематеріальних активів становив 33,30% та 74,15% відповідно.

У структурі пасивів ВАТ «Укртелеком» найбільшу частку займає власний капітал – 62,31% у 2010 р., що на 7,02% менше, ніж на початку періоду, що аналізується, та довгострокові кредити банків, питома вага яких була максимальною у 2008 р. – 28,51%, а у 2010 р. скоротилася до 19,03%. Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги склала 3,11% у 2010 р., що на 1,10% менше, ніж у 2006 р.

Проведений аналіз майнового стану ВАТ «Укртелеком» свідчить про поступове зростання ступеня зношеності основних засобів з 46% до 59% за період, що аналізується, проте така ситуація не є критичною, оскільки рівень зносу знаходиться у допустимих межах. Як свідчить значення показника фондоддачі, ефективність використання основних засобів за 2006-2010 рр. скоротилася на 22,44%, в той час як вартість основних засобів, що припадає на 1 грн. наданих послуг зростає з 2,22 грн. до 2,87 грн., що є негативною тенденцією діяльності підприємства.

Аналіз ліквідності підприємства вказує на достатність ресурсів, які можуть бути використані для погашення його поточних зобов'язань, про що свідчить розраховане значення коефіцієнту покриття, відповідно до якого наявні ресурси перевищували поточну заборгованість підприємства у 3,57 рази у 2006 р. Значення даного показника за 2006-2010 рр. зменшилось на 64,37%, і становило 1,27, що вище нормативного рівня.

За умови своєчасного проведення розрахунків дебіторами ВАТ «Укртелеком» у 2010 р. здатне погасити 0,96 поточної заборгованості, що на 68,61% менше, ніж у попередньому періоді. Варто відмітити, що обидва значення знаходяться значно вище критичної норми, що вказує на відсутність необхідності перегляду підприємством кредитної політики.



Сума наявних грошових коштів на початок звітнього періоду у 1,53 рази перевищувала поточні зобов'язання, проте вже на кінець періоду цієї суми було достатньо для погашення лише 17% заборгованості. Така ситуація свідчить про незначний розмір грошових коштів в касі та на рахунках підприємства на дату складання балансу, і не може бути однозначним свідченням про неспроможність розрахунку із кредиторами.

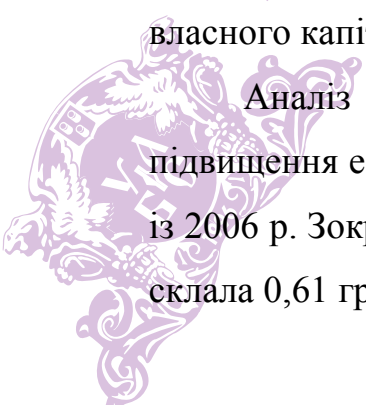
Проведений аналіз платоспроможності вказує на скорочення частки власного капіталу в загальній сумі засобів, авансованих у діяльність підприємства з 0,69 до 0,62 за період 2006-2010 рр., проте питома вага власного капіталу все ще залишається значною (більше 0,5). Коефіцієнт фінансування, що вказує на залежність ВАТ «Укртелеком» від залучених засобів, зріс за період, що аналізується, на 36,72%, проте порівняно із 2009 р., коли значення даного показника було максимальним, – 0,73, спостерігалася позитивна тенденція до його зменшення до 0,60.

Забезпечення власними оборотними коштами ВАТ «Укртелеком» знаходиться на досить високому рівні, – 27%, що вказує на спроможність забезпечити фінансову стабільність підприємства та відносну його незалежність від позикових коштів.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу вказує, що його 5% використовується для фінансування поточної діяльності, що на 15% менше, ніж у 2006 р. Негативна тенденція, що спостерігається, свідчить про підвищення капіталізованої частки власного капіталу.

Значення коефіцієнта фінансової стійкості значно перевищувало нормативне значення протягом досліджуваного періоду, що є свідченням здатності підприємства розраховатися за своїми зобов'язаннями за рахунок власного капіталу.

Аналіз ділової активності ВАТ «Укртелеком» свідчить про незначне підвищення ефективності використання активів та запасів у 2010 р порівняно із 2006 р. Зокрема, сума виробленої продукції, що припадає на 1 грн. активів, склала 0,61 грн., в той час як число поповнення запасів за рік становить 14,79.



Одночасно з цим протягом року обсяги надходжень від реалізації можуть містити в собі 8,24 разів середній залишок боргових прав, внаслідок чого середній період погашення дебіторської заборгованості складає 44 дні, і на 4 дні перевищує значення 2006 р.

Швидкість розрахунків з постачальниками і підрядчиками та іншими суб'єктами-кредиторами, які обслуговують поточну діяльність в частині придбання, складає 32 дні, що на 8 днів більше, ніж у 2006 р.

Така ситуація вказує на не тривалий операційний та фінансовий цикли ВАТ «Укртелеком», що складають відповідно 68 днів та 36 днів.

Проведений аналіз рентабельності ВАТ «Укртелеком» вказує на те, що до 2008 р. підприємство ефективно здійснювало свою діяльність, отримуючи чистий прибуток.

За період 2008-2010 рр. діяльність є неприбутковою, на що вказують розраховані значення показників рентабельності. Так, ВАТ «Укртелеком» отримало 0,006 грн. збитку з кожної гривни реалізованої продукції; або 0,038 грн. збитку на 1 грн. витрат у 2010 р.

В той же час на 1 грн. чистого збитку припадало в середньому 0,023 грн. активів.

Аналогічна ситуація спостерігається і з ефективністю використання власного капіталу, оскільки на 1 грн. отриманого збитку припадає 0,039 грн. вкладених коштів. Отже, підприємство є нерентабельним з точки зору використання ним основних засобів та власних коштів.

Проте горизонтальний аналіз показників рентабельності свідчить про те, що порівняно із 2008 р. ВАТ «Укртелеком» поступово виходить із кризи.

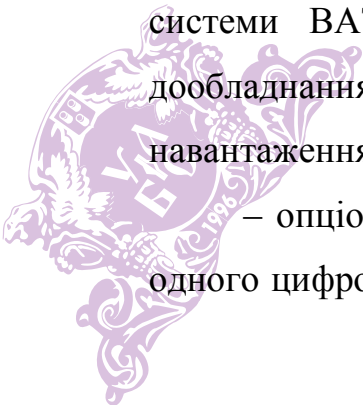
Таким чином, Сумська філія ВАТ «Укртелеком» є однією із регіональних філій ВАТ «Укртелеком», основною діяльністю якого є надання телекомунікаційних послуг на території України. Інвестиційна діяльність пов'язана із реалізацією основних засобів власного будівництва, а фінансова – із випуском цінних паперів, а також із погашенням кредитів. Варто відмітити, що у 2008 р. підприємство перебувало у кризовій ситуації, у

зв'язку із чим вимушене було додатково залучити довгостроковий кредит. Це призвело до того, що сьогодні ВАТ «Укртелеком» має певні фінансові складнощі, пов'язані із необхідністю погашення банківського кредиту з одного боку та збитковістю діяльності з іншого.

2.2 Організація фінансового обліку операцій з похідними фінансовими інструментами (на прикладі Сумської філії ВАТ «Укртелеком»)

ВАТ «Укртелеком» є одним із емітентів похідних фінансових інструментів в Україні – опціонів. У додатку М наведено хронологічну послідовність розміщення опціонів підприємством, їх обсяги та умови випуску та погашення. Відповідно до свідоцтва про реєстрацію випусків опціонів ВАТ «Укртелеком», було зафіксовано наступні види опціонів:

- опціони, які дають право їх власнику на першочергове встановлення телефону;
- опціони, які дають їх власнику право на встановлення або перевстановлення телефону без виконання ним телефону без виконання ним додаткових робіт, якщо довжина абонентської лінії від кінцевого лінійно-кабельного пристрою (кабельного ящика, опори, розподільної коробки) до телефонної розетки перевищує 40 м або коли будинки не обладнані кабельним вводом;
- опціони, які дають їх власником право на організацію і та включення безпосереднього зв'язку між двома кінцевими пунктами;
- опціони, які дають їх власнику право на переключення однієї точки підключення з'єднувальної лінії його мережі на нові цифрові комутаційні системи ВАТ «Укртелеком» без виконання ним робіт, пов'язаних із дообладнанням транспортної мережі ВАТ «Укртелеком» для проходження навантаження від (до) мережі електрозв'язку власника опціону;
- опціони, які дають їх власнику право на отримання у користування одного цифрового міжміського виділеного некомутованого каналу зв'язку на



первинній мережі ВАТ «Укртелеком» без виконання ним робіт, пов'язаних із розширенням мережі ВАТ «Укртелеком».

У додатку Н наведено класифікацію опціонів, що емітувалися ВАТ «Укртелеком», за класами, кожний із яких має дві серії – U для підприємств, установ та організацій та F – для населення.

Всі зазначені види опціонів є опціонами на купівлю із поставкою базового активу, при цьому термін виконання опціону складає 1 рік з моменту купівлі опціону.

Розмір ціни опціону визначається за результатами торгів у першій фондовій торговельній системі у гривнях. Базова ціна продаж опціону визначається емітентом диференційовано для різних регіонів України на основі узагальненої інформації:

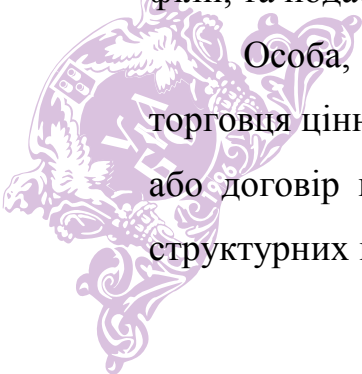
– про собівартість встановлення одного основного телефонного апарата та з урахуванням попиту на послуги зв'язку і платоспроможності населення – для опціонів класу V, БЗ, К, Р, S, С, R;

– про собівартість встановлення телефону з урахуванням вартості виконання додаткових робіт, які необхідно здійснити для встановлення телефону, а також з урахуванням попиту на послуги зв'язку і платоспроможності населення – для опціонів класу ТУ, БЗУ;

– про вартість будівництва транспортної мережі з вузлом комутації, розширення точок комутаційного поля, систем передачі інформації, реконструкції установок енергоживлення, прокладання та монтажу кабелів зв'язку – для опціонів класу В.

Рішення про розмір базової ціни продажу опціонів оформлюється відповідним документом, єдиним по дирекції, та затверджується директором філії, та подається до Генеральної дирекції для погодження.

Особа, що бажає придбати опціони ВАТ «Укртелеком», купує їх через торговця цінними паперами, укладаючи з ним відповідний договір доручення або договір комісії. Також покупцю необхідно подати заяву до одного із структурних підрозділів ВАТ «Укртелеком».



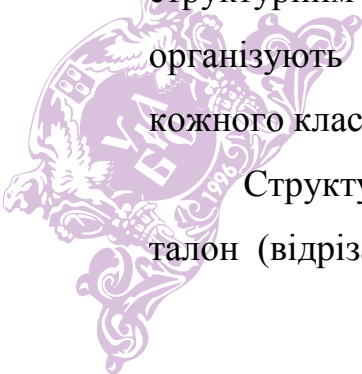
Працівник структурного підрозділу ВАТ «Укртелеком» по роботі із споживачами, отримавши заяву від потенційного покупця опціону, реєструє її та направляє запит до структурного підрозділу з питань технічної експлуатації. Обстежувач перевіряє технічну можливість надання послуги та оформлює технічну довідку із орієнтовною вартістю робіт, яка є підставою для відповідної позначки на заяві щодо можливості виконання опціону. Після цього складається картограма (з узагальненою вартістю робіт), яка передається фахівцю зі складання кошторису. Протягом трьох днів на основі визначеної орієнтовної вартості робіт, з урахуванням попиту на послуги зв'язку та платоспроможності населення у визначеному регіоні, розраховується базова ціна продажу опціону.

Після цього працівник структурного підрозділу по роботі із споживачами запрошує покупця письмовим листом і повідомляє йому базову ціну продажу опціону. В разі згоди із запропонованими умовами покупець пише заяву на придбання опціону, яка зберігається у справі абонента.

Отримавши письмове погодження (візу) керівника структурного підрозділу або уповноваженої особи на надання послуги згідно з базовим активом опціону, працівник структурного підрозділу по роботі із цінними паперами повинен зв'язатися з торговцем цінними паперами, який письмово інформує про укладання договору доручення (комісії) із покупцем та сплату ним ціни придбання опціону. Також торговець цінними паперами повинен надати до структурного підрозділу заявку на оформлення сертифіката опціону та інформацію, що повинна бути в ньому відображена.

Сертифікат опціону є документом, що підтверджує право власності на придбаний опціон. Бланки сертифікатів опціонів емітент передає своїм структурним підрозділам (за їх письмовими заявками). Структурні підрозділи організують облік цих бланків як бланків суворої звітності окремо для кожного класу та серії опціону.

Структурний підрозділ оформляє сертифікат опціону, реєстраційний талон (відрізається) та передає оформлений сертифікат торговцю цінними



паперами для виконання останнім доручення покупця, а реєстраційний талон сертифіката опціону зберігається в особовій справі абонента в підрозділі ВАТ «Укртелеком», який надаватиме базовий актив опціону. Сертифікат опціону та реєстраційний талон завіряються підписом уповноваженої особи підрозділу ВАТ «Укртелеком», печаткою і штампом структурного підрозділу.

Узагальнену схему випуску опціону ВАТ «Укртелеком» наведено у додатку П.

З метою обліку похідних фінансових інструментів у робочому плані рахунків ВАТ «Укртелеком» передбачено у складі позабалансового рахунку 03 «Контрактні зобов'язання» субрахунок 031000 «Деривативи», до якого відкриті аналітичні рахунки 1.03110000 «Форвардні контракти», 1.03120000 «Ф'ючерсні контракти» та 1.03130000 «Опціони».

Оскільки емісія опціонів є фінансовою діяльністю підприємства, облік доходів та витрат, пов'язаних із продажем опціонів, ведеться на аналітичних рахунках рахунків 733 «Інші доходи від фінансових операцій» та 952 «Інші фінансові витрати».

У таблиці 2.1 наведено відображення в обліку процес реалізації емітованого опціону ВАТ «Укртелеком».

Таблиця 2.1 – Відображення в обліку продажу опціону, емітованого ВАТ «Укртелеком»

Зміст господарської операції	Дт	Кт
1. Випущено опціонний сертифікат	03	—
2. Отримана премія від покупця опціону	311 377	377 733.1
3. Відображено дохід від продажу опціону	377	733.2
4. Отримано грошові кошти від розміщення опціону	311	377
5. Відображено собівартість наданих послуг, що є базисним активом опціону	902	26
6. Відображено вартість послуг біржі	952	685
7. Відображено вартість маркетингових та інших послуг, пов'язаних із реалізацією опціону	952	985, 66, 65
8. Списано опціонний сертифікат у зв'язку із виконанням зобов'язання за опціоном	—	03

З метою періодичного відстеження обсягів коштів, залучених від розміщення опціонів, до 10 числа місяця, наступного за звітним періодом, обласні дирекції ВАТ «Укртелеком» направляють до відділу вексельного обігу звіт про залучення коштів за формою, наведеною у додатку Р.

Звіт про залучення коштів складається із довідки про джерела залучення коштів, довідки про встановлення та переключення телефонів та Довідка про розміщення опціонів класів V, K, P, S, C, R, БЗ, БЗУ.

Довідка про джерела залучення коштів, що подається один раз на місяць, призначена для відображення загальних обсягів коштів, отриманих за рахунок різних видів залучення, а також кількість встановлених та підключених телефонів. Під залученими при цьому розуміються кошти, отримані понад установлені граничні тарифи, а саме:

- базова ціна продажу опціонів;
- договірні тарифи на 30% абонентських номерів за мінусом граничних тарифів;
- вартість переданих на баланс споруд, збудованих абонентами, що самостійно виконали роботи з будівництва абонентської лінії, довжина якої перевищує встановлені норми.

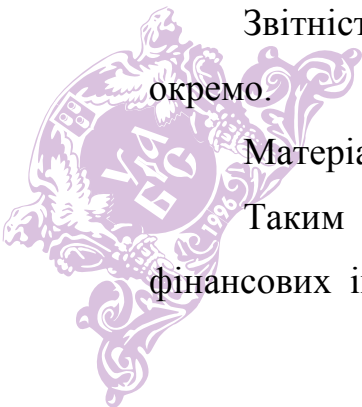
У Довідці про встановлення та переключення телефонів відображається кількість встановлених та переключених телефонів окремо для фізичних та юридичних осіб залежно від строку з моменту придбання опціону або укладання договору на договірні ціни.

Довідка про розміщення опціонів класів V, K, P, S, C, R, БЗ, БЗУ призначена для аналізу розміщення та погашення опціонів ВАТ «Укртелеком» за класами.

Звітність подається щомісячно наростаючим підсумком за кожний рік окремо.

Матеріали щодо проведення аудиту опціонів керівництвом не надано.

Таким чином, ВАТ «Укртелеком» є одним із емітентів похідних фінансових інструментів, а саме опціонів, в Україні. Підприємством було



здійснено 7 випусків опціонів на купівлю з поставкою базового активу різних класів. Відповідальність за встановлення цін на опціони та оформлення відповідних сертифікатів покладається на регіональні філії ВАТ «Укртелеком», у зв'язку із чим розроблено пакет внутрішньої звітності із розміщення опціонів та обсягів залучених від цих операцій коштів.

2.3 Аналіз сучасного стану ринку похідних фінансових інструментів

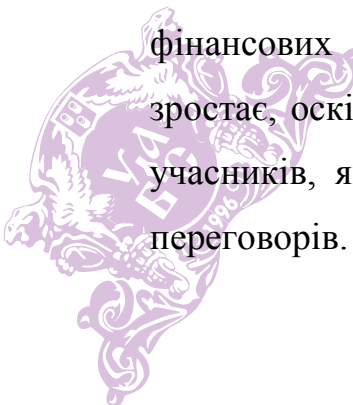
Нестабільність світової економіки призводить до виникнення кризових явищ та впливає, в першу чергу, на фінансові ринки. У зв'язку в закордонній економічній практиці була створена, функціонує та продовжує вдосконалюватися складова фінансового ринку – ринок похідних фінансових інструментів.

Для проведення аналізу ринку похідних фінансових інструментів у світовій практиці використовуються такі показники, як умовна вартість відкритих позицій, а також кількість укладених та виконаних контрактів в розрізі біржового та позабіржового сегментів ринку [13].

Аналіз біржових та позабіржових деривативів з точки зору величини укладених контрактів за 2005-2010 рр. наведено у таблиці 2.2.

Протягом останніх шести років переважає позабіржова торгівля похідними фінансовими інструментами, що пояснюється відсутністю стандартних специфікацій контрактів, конфіденційністю укладання угод, зручністю укладання та виконання контрактів, відсутністю нормативного регулювання торгів.

Проте виходячи на позабіржовий ринок, учасникам ринку похідних фінансових інструментів слід враховувати, що ризик здійснення торгів зростає, оскільки відповідальність за їх результат повністю покладається на учасників, які встановлюють правила торгівлі шляхом ведення особистих переговорів.



Таблиця 2.2 – Вартість укладених строкових контрактів за сегментами ринку похідних фінансових інструментів у 2005-2010 рр., млрд. дол. США [72, 73, 74]

Вид інструменту	Рік					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Позабіржові деривативи, у т.ч.	297668	414289	595738	547985	614673	582655
– валютні контракти;	31364	40239	56238	44200	49196	53125
– процентні контракти;	211970	291115	393138	385896	449793	451831
– індексні контракти;	5793	7488	8469	6155	6591	6260
– товарні деривативи;	5434	7115	8455	4364	2944	2852
– свопи;	13908	28650	58244	41883	32693	30261
– інші деривативи;	29199	39682	71194	65487	73456	38327
Біржові деривативи, у т.ч.:	57788,5	70443,3	79099,1	57744,3	73156,9	67931,3
– ф'ючерси, у т.ч.:	21600,4	25682,9	28059,7	19507,1	21774,1	22315,4
1) процентні;	20708,8	24476,2	26769,6	18732,3	20627,7	21018,8
2) валютні;	107,6	161,4	158,5	124,3	181,1	169,1
3) індексні;	784	1045,3	1131,6	650,5	965,3	1127,7
– опціони, у т.ч.:	36188,1	44760,4	51039,4	38237,2	51382,8	45615,9
1) процентні;	31588,3	38116,5	44281,7	33978,8	46428,7	40915,6
2) валютні;	66,1	78,6	132,7	129,3	147,3	144,2
3) індексні.	4533,7	6565,3	6625	4129,1	4806,8	4556,1

Динаміка торгівлі похідними фінансовими інструментами за 2005-2010 рр. наведена на рисунку 2.2.

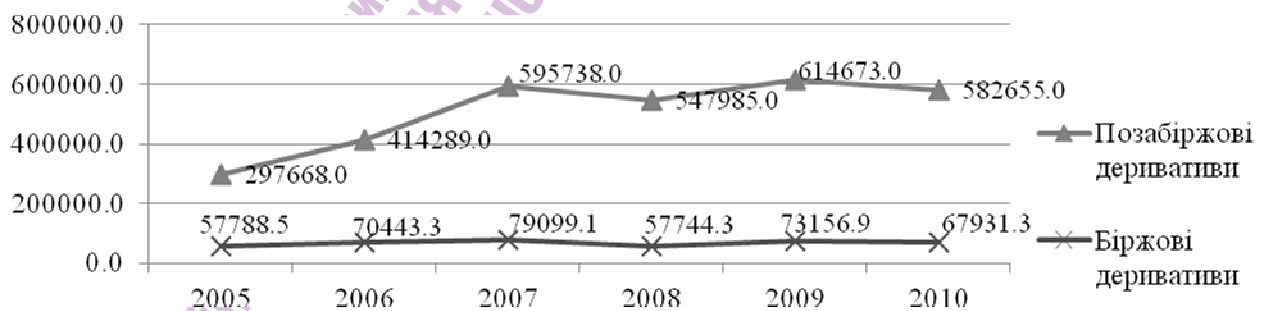


Рисунок 2.2 – Динаміка біржової та позабіржової торгівлі похідними фінансовими інструментами за вартістю укладених контрактів у 2005-2010 рр., млрд. дол. США

За період 2005-2010 рр. спостерігалось постійне зростання загальної вартості укладених контрактів як на біржовому, так і на позабіржовому сегментах ринку похідних фінансових інструментів. При цьому до 2007 р.

розмір торгів похідними фінансовими інструментами на обох сегментах зростав поступово, – з 57788,5 млрд. дол. США у 2005 р. до 79099,1 млрд. дол. США у 2007 р. в умовах біржової торгівлі; та з 297668 млрд. дол. США у 2005 р. до 595738 млрд. дол. США у 2007 р. на позабіржових торгах.

Під час фінансової кризи у 2008 р. загальна величина угод, укладених на ринку деривативів різко скоротилася, – на 8,02% та 27% за позабіржовим та біржовим сегментами відповідно. Проте у 2009 р. спостерігається стабілізація ринку похідних фінансових інструментів. Обсяг торгівлі деривативами в умовах позабіржової торгівлі перевищив докризовий рівень на 18935 млрд. дол. США. При цьому розмір контрактів, укладених в умовах біржової торгівлі становив на 5942,2 млрд. дол. США менше ніж у 2007 р. Варто відмітити, що у 2010 р. вартість укладених контрактів на обох сегментах ринку знову скоротилася, – до 582655 млрд. дол. США на позабіржовому сегменті та до 67931,3 млрд. дол. США на біржовому.

Подальший аналіз доцільно провести з точки зору структури торгівлі похідними фінансовими інструментами, що відображена у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Структура біржової та позабіржової торгівлі похідними фінансовими інструментами за 2005-2010 рр., %

Вид інструменту	Рік					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Позабіржові деривативи, у т.ч.:	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
– валютні контракти;	10,54	9,71	9,44	8,07	8,00	9,12
– процентні контракти;	71,21	70,27	65,99	70,42	73,18	77,55
– індексні контракти;	1,95	1,81	1,42	1,12	1,07	1,07
– товарні деривативи;	1,83	1,72	1,42	0,80	0,48	0,49
– свопи;	4,67	6,92	9,78	7,64	5,32	5,19
– інші деривативи;	9,81	9,58	11,95	11,95	11,95	6,58
Біржові деривативи, у т.ч.:	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
– ф'ючерси, у т.ч.:	37,38	36,46	35,47	33,78	29,76	32,85
1) процентні;	35,84	34,75	33,84	32,44	28,20	30,94
2) валютні;	0,19	0,23	0,20	0,22	0,25	0,25
3) індексні;	1,36	1,48	1,43	1,13	1,32	1,66
– опціони, у т.ч.:	62,62	63,54	64,53	66,22	70,24	67,15
1) процентні;	54,66	54,11	55,98	58,84	63,46	60,23
2) валютні;	0,11	0,11	0,17	0,22	0,20	0,21
3) індексні.	7,85	9,32	8,38	7,15	6,57	6,71

На рисунку 2.3 наведено структуру біржової торгівлі за 2005-2010 рр.

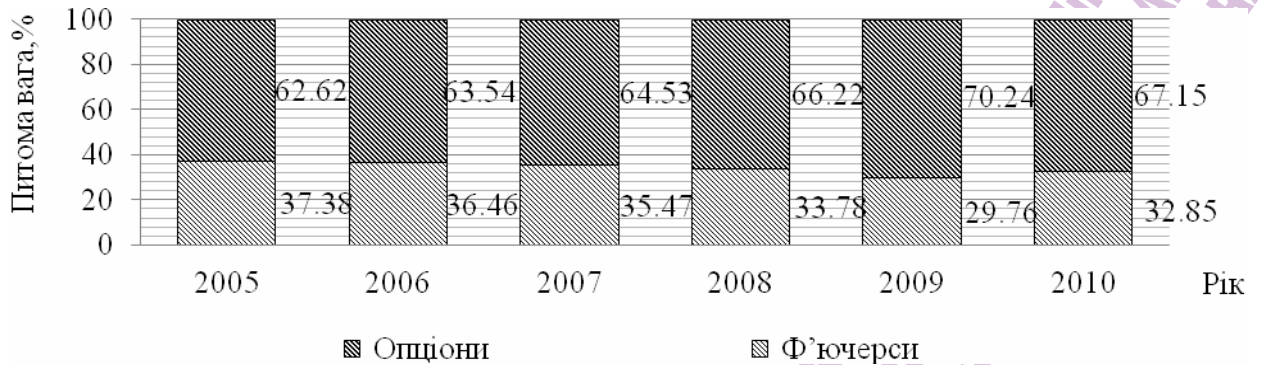


Рисунок 2.3 – Структура біржової торгівлі похідними фінансовими інструментами за 2005-2010 рр.

Дані таблиці 2.3 свідчать, що за період 2005-2010 рр. спостерігається поступове зменшення частки торгівлі ф'ючерсами у загальному розмірі біржової торгівлі деривативами з 37,38% – у 2005 р. до 32,85% – у 2010 р., відповідно питома вага опціонної торгівлі збільшилась за цей період до 67,15%.

Вертикальний аналіз, дані якого відображені у таблиці 2.3 біржової торгівлі проведемо за кожним видом ф'ючерсних та опціонних контрактів.

Таблиця 2.4 – Питома вага окремих видів контрактів у структурі біржової торгівлі ф'ючерсами та опціонами за період 2005-2010 рр.,%

Вид інструменту	Рік					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Ф'ючерси, у т.ч.:	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
– процентні;	95,87	95,30	95,40	96,03	94,74	94,19
– валютні;	0,50	0,63	0,56	0,64	0,83	0,76
– індексні;	3,63	4,07	4,03	3,33	4,43	5,05
Опціони, у т.ч.:	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
– процентні;	87,29	85,16	86,76	88,86	90,36	89,70
– валютні;	0,18	0,18	0,26	0,34	0,29	0,32
– індексні.	12,53	14,67	12,98	10,80	9,35	9,98

За період 2005-2010 рр. у структурі біржової торгівлі найбільшу питому вагу займали процентні опціони, частка торгівлі якими у загальній

структурі торгівлі опціонами поступово зростала з 85,16% – у 2006 р. до 89,70% – у 2010 р., а також процентні ф'ючерси, частка яких у загальному обсязі ф'ючерсної торгівлі, у середньому склала 95%.

Значно меншу питому вагу у структурі біржової торгівлі займають індексні деривативи. Частка індексних опціонів скоротилася за аналізований період на 2,55% і становила у 2010 р. 9,98% розміру опціонної торгівлі, в той час як питома вага індексних ф'ючерсів зросла з 3,63% до 5,05% за аналізований період.

Найменшу частку у структурі біржової торгівлі похідними фінансовими інструментами за період 2005-2010 рр. займали валютні деривативи, питома вага яких склала у обох випадках менше 1%.

Проведений вертикальний аналіз біржової торгівлі відображено на рисунку 2.4.

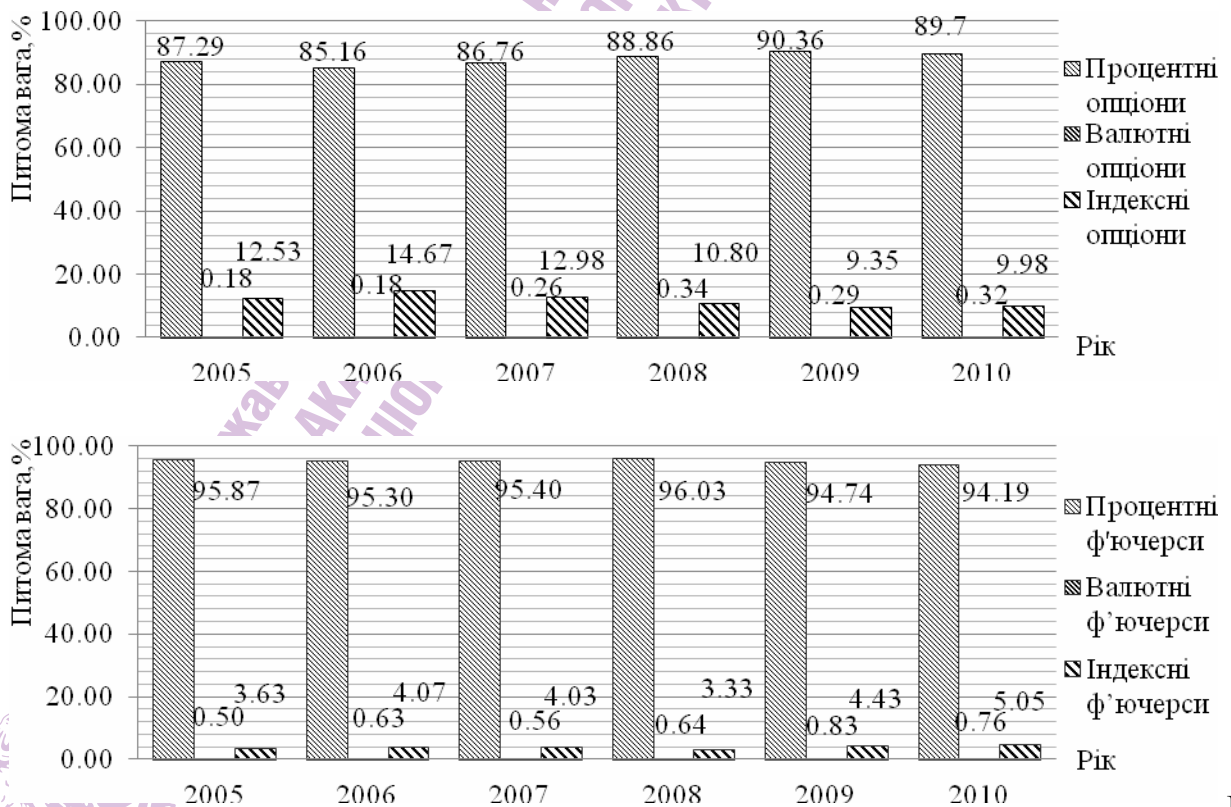


рисунок 2.4 – Вертикальний аналіз біржової торгівлі опціонами та ф'ючерсами за їх видами за період 2005-2010 рр., %

Аналіз структури позабіржового сегменту ринку похідних фінансових інструментів наведено на рисунку 2.5.



Рисунок 2.5 – Аналіз структури позабіржового сегменту ринку похідних фінансових інструментів за 2005-2010 рр., %

У структурі позабіржової торгівлі похідними фінансовими інструментами, аналогічно до біржових торгів, переважали процентні контракти, питома вага яких поступово зменшувалась з 71,21% – у 2005 р. до 65,99% – у 2007 р., проте у 2008 р. спостерігалось різке зростання їх обсягу. На відміну від біржового ринку похідних фінансових інструментів, індексні контракти на позабіржовому сегменті мають незначну питому вагу у структурі торгів, яка за період, що аналізується, зменшилась з 1,95% до 1,07%; в той же час частка валютних контрактів, яка на біржовому сегменті складає менше 1%, поступово зменшилась на 2,54% за 2005-2009 рр. і становила наприкінці періоду 8%, а у 2010 р. склала 9,12%.

Таким чином, аналіз динаміки та структури торгівлі похідними фінансовими інструментами за період 2005-2010 рр. з точки зору вартості укладених контрактів показав, що у біржовому секторі ринку похідних фінансових інструментів переважає торгівля процентними контрактами (більше 90%), в той час як валютні контракти на біржах майже не укладаються, оскільки їх питома вага складає менше 1% загального розміру торгів, як за ф'ючерсами, так і за опціонами. Щодо позабіржового сегменту,

то найбільшу питому вагу у величині торгів також складають процентні контракти (у середньому 71%), проте частка укладених валютних контрактів, на відміну від біржової торгівлі, перевищує питому вагу індексних контрактів, що складають менше 2% розміру укладених поза біржею угод.

Однією з головних відмінностей біржового сегменту ринку похідних фінансових інструментів від позабіржового є можливість відстежувати не тільки загальні обсяги укладених контрактів, але і їх кількість, що стає можливим завдяки механізму реєстрації укладених угод Рахунковою палатою біржі.

З огляду на це, проведемо аналіз динаміки біржової торгівлі похідними фінансовими інструментами за кількістю укладених контрактів, що відображені у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 – Кількість укладених біржових контрактів у 2005-2010 рр., млн. контрактів [72, 73, 74]

Вид деривативу	Кількість укладених угод за рік					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Ф'ючерси, у т.ч.:	107,4	143,7	139,0	110,4	94,3	85,2
– процентні;	54,2	83,7	98,1	77,1	63,9	63,3
– валютні;	4,1	4,2	8,2	7,6	5,9	5,2
– індексні;	49,0	55,8	32,7	25,7	24,5	16,7
Опціони, у т.ч.:	92,3	105,2	130,6	130,0	137,5	139,0
– процентні;	31,6	38,3	48,2	35,3	51,8	62,1
– валютні;	1,3	1,4	3,4	2,8	2,8	2,9
– індексні.	59,4	65,5	79,0	91,9	82,9	74,0
Всього	199,6	248,9	269,6	240,4	231,8	224,2

Виходячи з даних таблиці 2.5, протягом 2005-2010 рр. спостерігалася зміна у кількості біржової торгівлі за елементами, яка відображена на рисунку 2.6. Так, до 2007 р. переважала торгівля ф'ючерсними контрактами, зокрема, у 2006 р. спостерігався пік укладення ф'ючерсних угод, – 143,7 млн. контрактів. У той же час опціонна торгівля на біржах тільки набирала обертів, її обсяги поступово зростали з 92,3 млн. контрактів у 2005 р. до 105,2 млн. контрактів у 2006 р.

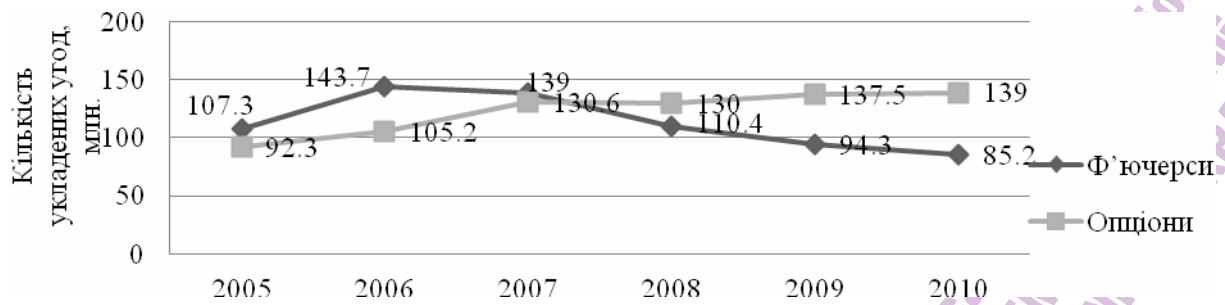


Рисунок 2.6 – Аналіз динаміки біржової торгівлі опціонними та ф'ючерсними контрактами за період 2005-2010 рр., млн. контрактів

Переломним періодом у розвитку біржової торгівлі ф'ючерсами і опціонами став 2007 р., коли кількість угод, укладених як за ф'ючерсами, так і за опціонами майже стали рівними, – 139 млн. та 130,6 млн. контрактів відповідно. З цього часу ф'ючерсна торгівля починає йти на спад, і знижується до 85,2 млн. контрактів у 2010 р., в той час як обсяг торгів опціонами склав 139 млн. укладених угод. Проте, з огляду на попередній аналіз розміру укладених контрактів, варто зазначити, що незважаючи на переважання ф'ючерсної торгівлі у 2005-2007 рр. за кількістю укладених контрактів, питома вага опціонної торгівлі за весь аналізований період складала більше 60% загального розміру біржової торгівлі.

На основі даних таблиці 2.6 проведемо вертикальний аналіз біржової торгівлі.

Таблиця 2.6 – Структура біржової торгівлі похідними фінансовими інструментами за 2005-2010 рр., %

Вид деривативу	Питома вага					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Ф'ючерси, у т.ч.:	53,76	57,73	51,56	45,92	40,68	38,00
– процентні;	27,15	33,63	36,39	32,07	27,57	28,23
– валютні;	2,05	1,69	3,04	3,16	2,55	2,32
– індексні;	24,55	22,42	12,13	10,69	10,57	7,45
Опціони, у т.ч.:	46,24	42,27	48,44	54,08	59,32	62,00
– процентні;	15,83	15,39	17,88	14,68	22,35	27,70
– валютні;	0,65	0,56	1,26	1,16	1,21	1,29
– індексні.	29,76	26,32	29,30	38,23	35,76	33,01

Вертикальний аналіз свідчить про те, що найбільшу питому вагу у кількісній структурі торгів займали процентні ф'ючерси, частка яких до 2007 р. поступово зростала до рівня 36,39%, а потім знизилась на 8,16% відносно цього значення за 2008-2010 рр.; та індексні опціони, частка яких поступово зростала з 26,32% – у 2006 р. до 33,01% – у 2010 р. (рисунок 2.7).

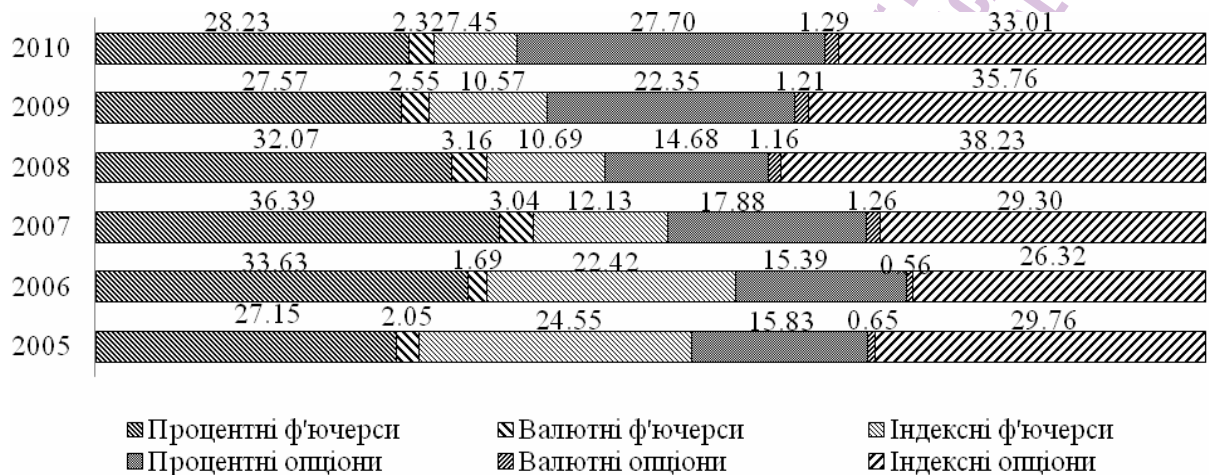


Рисунок 2.7 – Вертикальний аналіз біржової торгівлі похідними фінансовими інструментами у 2005-2010 рр., %

Отже, за період 2005-2010 рр. у структурі біржової торгівлі відбувся перерозподіл питомої ваги як за торгівлею ф'ючерсними контрактами, так і опціонними. Так, у складі ф'ючерсної торгівлі частка індексних ф'ючерсів, яка у 2005 р. складала 24,55% біржової торгівлі похідними фінансовими інструментами, скоротилася до 7,45% у 2010 р.

У складі опціонної торгівлі за відповідний період різко зросла питома вага процентних опціонів з 15,83% до 27,70%.

Частка валютних ф'ючерсів та валютних опціонів у загальній кількості укладених контрактів, як і у загальній величині угод, залишалася незначною протягом 2005-2010 рр., і складала 2,32% і 1,29% у 2010 році відповідно.

Таким чином, аналіз біржової торгівлі за кількістю укладених контрактів за період 2005-2010 рр. дає підстави стверджувати, що більш

популярними є опціонні угоди, про що свідчить менша кількість угод порівняно з ф'ючерсними, при більшій загальній сумі контрактів.

У структурі торгів у кількісному вимірі переважають процентні ф'ючерси та індексні опціони, на відміну від вартісного виміру, за яким перевага за процентними опціонами та ф'ючерсами.

Проведений аналіз світового ринку похідних фінансових інструментів вказує на його розвиненість внаслідок ряду факторів, пов'язаних з достатньо довгою історією розвитку, накопиченням учасниками досвіду щодо торгівлі похідними інструментами, формуванням повноцінної комплексної інфраструктури тощо. В Україні ринок похідних фінансових інструментів за роки незалежності не набув широкого розповсюдження. До того ж проведення аналізу ускладнюється відсутністю даних щодо позабіржової торгівлі фінансовими деривативами, оскільки її здійснення відбувається безпосередньо між учасниками, без залучення сторонніх осіб. У зв'язку з цим проведемо аналіз біржової торгівлі похідними фінансовими інструментами.

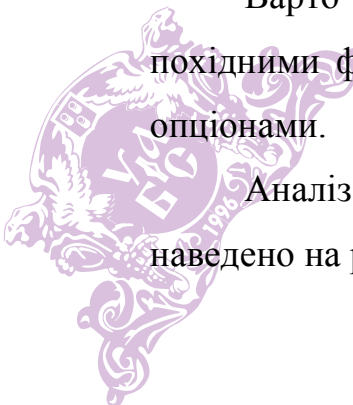
У таблиці 2.7 наведено дані щодо кількості та загальної вартості укладених біржових угод.

Таблиця 2.7 – Кількість та загальна вартість укладених біржових угод на ринку похідних фінансових інструментів в Україні за 2005-2009 рр. [16]

Рік	Обсяг укладених угод, млн. грн	Кількість контрактів, тис. шт.
2005	160,55	4561,14
2006	16,68	13741,93
2007	34,38	2800,10
2008	0,27	1,00
2009	6,55	8076,87

Варто зазначити, що за період 2005-2009 рр. біржова торгівля похідними фінансовими інструментами в Україні була представлена тільки опціонами.

Аналіз динаміки опціонної торгівлі контрактами за 2005-2009 рр. наведено на рисунку 2.8.



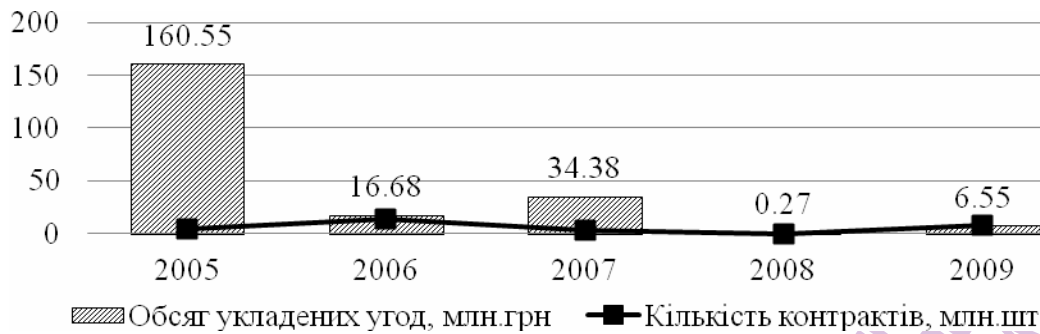


Рисунок 2.8 – Кількісний та вартісний аналіз динаміки біржової торгівлі опціонами в Україні за 2005-2009 рр.

За 2005-2009 рр. кількість укладених опціонних контрактів зросла з 4561,14 тис. шт. до 8076,87 тис. шт., при цьому максимальну кількість угод було підписано у 2006 р., – 13741,93 тис. шт., в той час як у 2008 р. було укладено лише 1000 контрактів, що пояснюється нестійкою фінансовою та економічною ситуацією у країні. Вартісний аналіз динаміки опціонної торгівлі показав, що за 2005-2009 рр. загальний розмір укладених контрактів скоротився на 95,92%, що свідчить про нерозвиненість ринку похідних фінансових інструментів.

Таким чином, проведений аналіз ринку похідних фінансових інструментів свідчить, що у світовому масштабі переважає позабіржова торгівля похідними фінансовими інструментами. Це, в основному, пов'язано з меншою стандартизованістю торгів, обмеженістю щодо правил і норм та конфіденційністю між сторонами контракту. При цьому як на позабіржовому, так і на біржовому сегментах ринку фінансових деривативів найбільшу питому вагу займають процентні ф'ючерси та опціони.

Аналіз структури біржового сегменту ринку похідних фінансових інструментів показує, що у світовому масштабі як за кількісними, так і за вартісними показниками торгівля опціонними контрактами переважає над торгівлею ф'ючерсними. Ця ж тенденція спостерігається на ринку України, – за останні п'ять років торгівля похідними фінансовими інструментами була представлена лише опціонами [23].

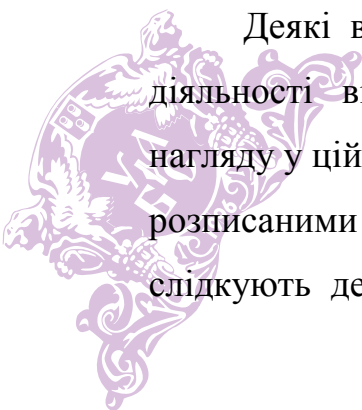
2.4 Особливості державного регулювання операцій з похідними фінансовими інструментами

Обмеженість використання похідних фінансових інструментів у діяльності суб'єктів господарювання в Україні зумовлена, в цілому, недосконалістю біржового законодавства. Закони України, що регулюють операції з цінними паперами, не створюють цілісного правового поля для структурування ринку та впровадження в практику похідних фінансових інструментів [10].

У зв'язку із цим розглянемо закордонний досвід регулювання ринку похідних фінансових інструментів. Найбільш типовими є американська та європейська модель регулювання біржової діяльності.

Американська модель передбачає самостійно організовану спільноту професіональних посередників, у якій переважає внутрішньобіржове регулювання, а відповідний державний орган виконує спостережні функції. Державне регулювання всіх операцій з цінними паперами на центральному рівні здійснюється Комісією з цінних паперів та фондової біржі, на регіональному – єдиним органом на рівні штату. Клірингова та депозитарна діяльність забезпечується небанківською установою [75, 76, 77]. Отже, модель ринку може бути визначена як контрольоване самоуправління. При цьому основною функцією державних органів є попередження маніпулювання ринком, захист клієнтів і забезпечення виконання функції перенесення ризику і виявлення ціни [10]. У додатку С наведено схему американської моделі регулювання операцій із похідними фінансовими інструментами.

Деякі вчені [10, 34] до американської моделі регулювання біржової діяльності відносять, окрім США, Великобританію. Схема державного нагляду у цій країні така сама, як і в США, проте поряд із твердими, детально розписаними правилами здійснення біржових операцій, за дотриманням яких слідкують державні органи, використовуються неформальні домовленості,



рекомендації та переговори. Починаючи з 1986 р. у країні працює Рада з цінних паперів та інвестицій, до завдань якої входить, зокрема, спостереження за товарними і фондовими біржами. Крім того, існує Управління з цінних паперів та ф'ючерсів, яке контролює біржових дилерів та брокерів, що оперують фінансовими інструментами і деривативами. Разом з тим Законом про фінансові послуги введено принцип саморегулювання ринку похідних фінансових інструментів [10].

Європейська модель передбачає, що центральну ланку в перерозподілі фінансових потоків відіграє банківська система. У країнах Європейського Союзу, зокрема, Німеччині, діє чотирирівнева структура контролю за ринком, що включає федеральні органи, органи біржового нагляду земель, внутрішньобіржові контрольні органи та управління внутрішнього контролю банків та інших учасників. При цьому на біржах присутні представники земельних урядів, – державні комісари, основними завданнями яких є:

- надання дозволу на відкриття і закриття бірж;
- правовий нагляд за біржею;
- нагляд за проведенням торгів;
- нагляд за платоспроможністю учасників ринку [52].

У додатку Т наведено модель європейського регулювання біржової діяльності на прикладі Німеччини. Варто відмітити, що серед країн Європи найбільший вплив урядових органів, тобто першого рівня регулювання, на діяльність біржових структур і ринку спостерігається у Франції [10, 33, 34].

Український ринок похідних фінансових інструментів є досить молодим, тому неможливо однозначно стверджувати про досконалість його моделі. Державному регулюванню біржової діяльності в Україні притаманні наступні риси:

- регулювання здійснюється трьома державними органами: Національним банком України (регулює операції банків із похідними фінансовими інструментами), Державною комісією з цінних паперів та

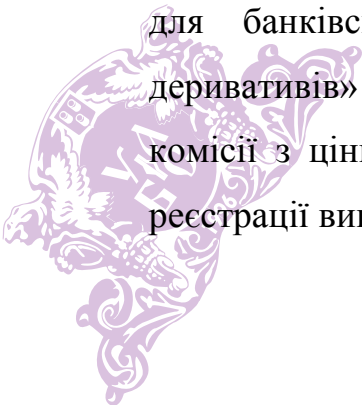
фондового ринку (здійснює загальне регулювання діяльності із похідними фінансовими інструментами, розробку єдиної державної політики у цій сфері) та Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг (регулює операції небанківських установ із похідними фінансовими інструментами);

– відсутня єдина клірингова система, клірингова діяльність здійснюється в системах організаторів торгів.

У додатку У наведено українську модель регулювання ринку похідних фінансових інструментах.

Отже, функціонуюча в Україні модель регулювання ринку похідних фінансових інструментів відрізняється від наведеної європейської та американської. Так, з одного боку, значну роль відіграє банківська система, зокрема, Національний банк України, що є одним з органів державного регулювання. З іншого ж боку, безпосереднє регулювання здійснюється на біржах, кожна з яких розробляє власні правила у межах тих норм, що передбачені діючим законодавством.

Важливим питанням регулювання діяльності на ринку похідних фінансових інструментів є розробка відповідної нормативної бази. На сьогодні діяльність на ринку похідних фінансових інструментів регулюється кількома законодавчими та нормативно-інструктивними документами, зокрема: Законом України «Про державне регулювання ринку цінних паперів» [40]; Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок» [49], постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження положення про вимоги до стандартної (типової) форми деривативів» [41], постановою Правління НБУ «Про затвердження Правил здійснення депозитних операцій для банківських депозитів і Правил Випуску та обігу валютних деривативів» [45], Податковим Кодексом України [37], рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про затвердження порядку реєстрації випуску опціонних сертифікатів та проспекту їх емісії» [43].



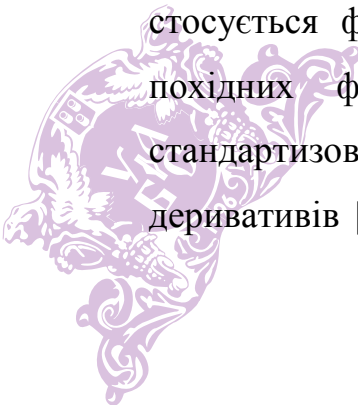
При цьому варто відмітити, що кожний із зазначених нормативних актів не є досконалим у частині регулювання операцій із похідними фінансовими інструментами.

Проведений аналіз діючої законодавчої бази свідчить про її неоднозначність щодо наступних питань:

– визначення сутності поняття «похідний фінансовий інструмент». Як було розглянуто раніше, чинна нормативно-правова база взагалі не містить визначення похідного фінансового інструменту. Замість цього введено англomовний термін дериватив. При цьому у Концепції функціонування та розвитку фондового ринку України [26] взагалі визначено поняття похідних цінних паперів, які віднесені до цінних паперів поряд із борговими та пайовими;

– класифікації похідних фінансових інструментів. Так, згідно Податкового Кодексу України [37] та постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження положення про вимоги до стандартної (типової) форми деривативів» [41] деривативами є форвардний контракт, ф'ючерсний контракт, опціон та своп, котрі, відповідно до виду базового активу контракту, поділяються на фондові, валютні та товарні деривативи. Проте не зазначається, що можливі і інші типи похідних фінансових інструментів, зокрема, індексні. В той же час у Правилах випуску та обігу валютних деривативів [45] зазначаються лише форвардні валютні контракти, причому під цим поняттям розуміється угода між двома банками, яка має на меті запобігання ризикам щодо змін у майбутньому курсів валют та процентних ставок за депозитами в іноземній валюті;

– основних реквізитів, які повинні міститися у контрактах. Зокрема, це стосується форвардів, які є інструментом позабіржового сегменту ринку похідних фінансових інструментів, і, відповідно, не мають бути стандартизовані. В той же час у Правилах випуску та обігу валютних деривативів [44] та Положенні про вимоги до стандартної (типової) форми



деривативів [41] затверджено перелік реквізитів стандартної форми форвардного контракту;

– реєстрації випуску похідних інструментів. На сьогодні у документах Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку передбачено необхідність реєстрації емісії похідних цінних паперів [32];

– реєстрації або узгодження базисного активу та специфікації.

Таким чином, недосконалість державного регулювання діяльності із похідними фінансовими інструментами є однією із причин гальмування розвитку даної сфери фінансового ринку. Неоднозначність у тлумаченні категорій, визначенні класифікацій, кола зв'язків та механізму випуску та обігу деривативів призводить до необхідності систематизації всіх нормативних документів та створенні нового законодавчого акту, призначеного виключно для регулювання діяльності на ринку похідних фінансових інструментів. При цьому необхідно враховувати закордонний досвід щодо державного втручання у діяльність ринку похідних фінансових інструментів з метою побудови конкурентоспроможного ринкового середовища.



Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВЬОЇ СПРАВ"
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING"
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE

РОЗДІЛ 3. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО ОБЛІКУ І АУДИТУ ОПЕРАЦІЙ З ПОХІДНИМИ ФІНАНСОВИМИ ІНСТРУМЕНТАМИ

3.1 Обґрунтування напрямів розвитку ринку похідних фінансових інструментів

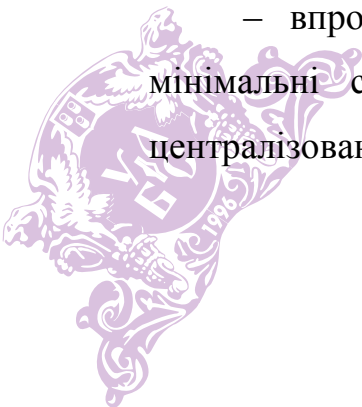
В ході проведення аналізу вітчизняного ринку похідних фінансових інструментів було виявлено ряд недоліків щодо його функціонування та регулювання. У зв'язку із цим вважаємо необхідним побудову принципово нової моделі українського ринку ПФІ з урахуванням міжнародного досвіду та вітчизняних особливостей.

На нашу думку, підвищення ефективності функціонування ринку неможливе без прозорої політики державного регулювання та однозначної законодавчо-нормативної бази.

Одним із основних проектних документів у даній сфері є Стратегія розвитку фінансового сектора України до 2015 року [59], у якій передбачається створити стійкий, відкритий та конкурентоспроможний фінансовий ринок.

У Стратегії зазначені наступні заходи:

- ліквідувати правові перешкоди для розвитку ринку;
- підвищити рівень концентрації торгівлі на організованому ринку шляхом запровадження на існуючих торговельних майданчиках єдиних правил та стандартів;
- впровадити сучасні стандарти торгівлі, які мають передбачати мінімальні системні ризики, тісну взаємодію організаторів торгівлі з централізованою депозитарною системою;

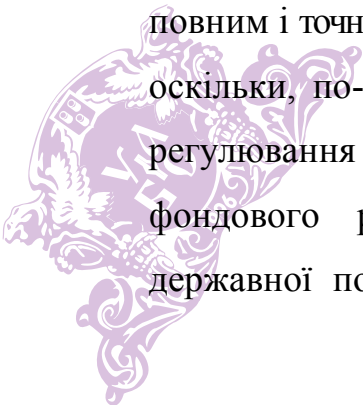


- створити та запровадити систему державного моніторингу та контролю за додержанням вимог законодавства при здійсненні операцій з похідними фінансовими інструментами у режимі реального часу;
- впровадити єдині стандарти діяльності на фондових біржах;
- унеможливити маніпулювання цінами на фінансові інструменти та незаконне використання інсайдерської інформації шляхом унесення змін до чинного законодавства;
- створити законодавчі передумови для розвитку ринків похідних (деривативів) та їх широкого використання для прогнозування цін і хеджування фінансових ризиків.

Водночас слід зазначити, що крім Стратегії розвитку фінансового сектору до 2015 року, в якій закладено основні принципи, напрямки та завдання розвитку ринку похідних, Національний банк України у співпраці з Асоціацією «Український кредитно-банківський союз», Асоціацією українських банків, Американською торговельною палатою в Україні та Європейською бізнес-асоціацією визначають і розробляють подальші шляхи розвитку ринку похідних фінансових інструментів в Україні, а також удосконалюють законодавчу базу щодо операцій з деривативами [55].

З огляду на неврегульованість основних питань здійснення діяльності із похідними фінансовими інструментами в Україні, було розроблено ряд законопроектів. У додатку Ф наведено порівняльну характеристику проекту Закону України «Про похідні цінні папери» [46], проекту Закону України «Про похідні (деривативи)» [45] та проекту Закону України «Про строкові фінансові інструменти» [47].

Проаналізувавши наведені законопроекти слід зазначити, що найбільш повним і точним з них є проект Закону України «Про похідні (деривативи)» [45], оскільки, по-перше, він передбачає виділення двох державних органів для регулювання діяльності із похідними – Державну комісію з цінних паперів та фондового ринку (що здійснюватиме розробку основних напрямків державної політики у даній сфері) та Національного банку України (що



контролюватиме діяльність банків із похідними). Такий підхід максимально відповідає європейській моделі регулювання біржової діяльності, і розподіляє регулюючі та наглядові функції державних органів.

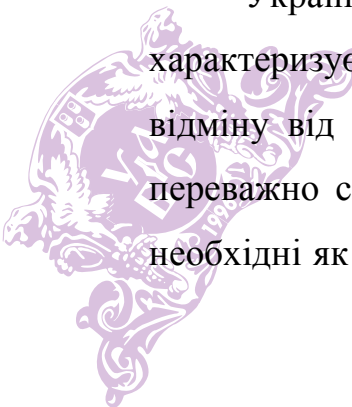
По-друге, у законопроекті передбачено розподілити похідні на похідні цінні папери та похідні фінансові інструменти, із визначенням економічного змісту кожної з цих груп та правил їх випуску та обігу. На нашу думку, такий підхід дозволить уникнути дискусій та протиріч, що виникають у науковій літературі відносно наведених понять і дасть змогу учасникам ринку однозначно розуміти сутність здійснюваних операцій з тими чи іншими похідними.

Варто також відмітити, що у проекті Закону України «Про похідні (деривативи)» [45] висувуються вимоги до затвердження специфікацій похідних фінансових інструментів у Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку та необхідності узгодження базового активу із Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку, Національним банком України чи Міністерством фінансів України залежно від виду активу.

На основі розглянутих документів розробимо проектну модель регулювання ринку похідних фінансових інструментів в Україні, яка наведена у додатку Ф.

Поряд із впровадженням нових нормативних актів по раціоналізації біржової діяльності важливим є скорочення операцій на позабіржовому сегменті ринку, оскільки особливості їх здійснення не регулюються встановленими нормами, а здійснюються лише за правилами, узгодженими продавцем та покупцем.

Український ринок похідних фінансових інструментів характеризується низьким рівнем ліквідності. Це пов'язано із тим, що, на відміну від міжнародного досвіду, інтереси учасників вітчизняного ринку переважно спекулятивні. Оскільки для нормального функціонування ринку необхідні як хеджери, які застраховують себе від ризиків, так і трейдери, що



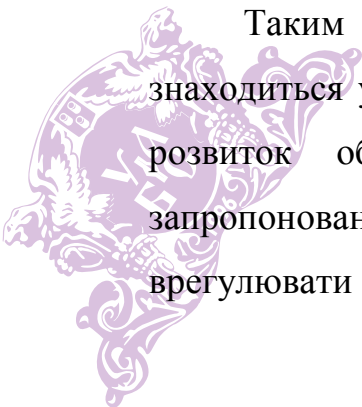
прагнуть взяти на себе високі ризики заради можливості отримання надприбутків, то за умови переважання лише одного роду учасників виникає дисбаланс. Поступово ринок втрачає ліквідність і стає недієздатним.

Спекулятивні тенденції на українському ринку похідних фінансових інструментів переважали з самого початку його зародження, що пояснюється прагненням його учасників заробити кошти в умовах кризової економічної та нестабільної політичної ситуації. З роками ця ситуація тільки посилювалася.

На нашу думку, з метою стимулювання розвитку ринку ПФІ в Україні необхідно, в першу чергу, зацікавити інвесторів у проведенні операцій на вітчизняному ринку та проінформувати потенційних учасників ринку про можливості хеджування ризиків за допомогою похідних фінансових інструментів.

Для реалізації цього напряму необхідно проводити заходи щодо інформування потенційних інвесторів про їхні права та можливості для інвестування фінансових ресурсів; визначати цільові аудиторії та розробляти методичні рекомендації з цих питань для кожної з цільових груп потенційних інвесторів; проводити аналіз причин, що найбільш негативно впливають на формування інвесторами негативного ставлення до інструментів фінансового ринку, та реалізувати заходи щодо їх усунення. Потрібно забезпечити роз'яснення економічним агентам можливостей ринку деривативів для зменшення ризиків зміни цін та можливостей хеджування ризиків; визначити для нових фінансових інструментів правила обігу, механізм захисту прав власників, розподіл ризиків, пов'язаних з діяльністю посередників. Крім цього, доцільно започаткувати порядок розкриття інформації про такі фінансові інструменти [55].

Таким чином, вітчизняний ринок похідних фінансових інструментів знаходиться у стадії становлення, тому його функціонування та подальший розвиток обмежуються рядом проблем. Проте, на нашу думку, запропонований комплекс заходів дасть змогу як на законодавчому рівні врегулювати основні проблемні питання функціонування ринку похідних



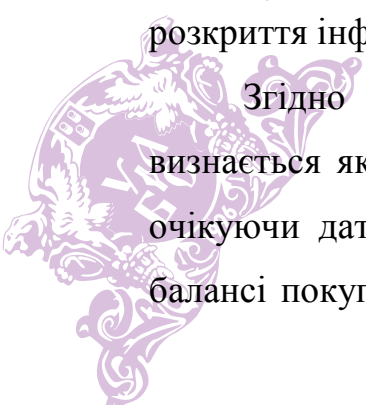
фінансових інструментів, так і привернути увагу потенційних учасників ринку та зацікавити їх у здійсненні не тільки спекулятивних, але і хеджевих операцій.

3.2 Методичні рекомендації по вдосконаленню організації фінансового обліку похідних фінансових інструментів

З подальшим розвитком ринкових відносин в Україні та появою іноземного капіталу, вітчизняні компанії все частіше виходять на міжнародні ринки товарів та послуг, починають взаємодіяти із світовими фінансовими ринками, переймають досвід закордонних країн щодо ведення господарської діяльності, страхування різного роду ризиків та пошуку додаткових джерел отримання доходу. За таких умов особливо гостро постає питання обліку окремих операцій, методологію ведення яких українське законодавство розкриває лише в загальних аспектах. Саме до такого виду операцій відноситься діяльність з похідними фінансовими інструментами. Національне П(С)БО 13 є недосконалим щодо регулювання обліку операцій з похідними фінансовими інструментами, а тому розглянемо міжнародний досвід визнання, обліку та відображення у звітності операцій із похідними фінансовими інструментами.

Методологічні засади обліку фінансових інструментів та розкриття інформації про них у фінансовій звітності розглядаються рядом міжнародних стандартів: Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання» [63], Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [62] і Міжнародним стандартом фінансової звітності 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації» [64].

Згідно МСФЗ 39, з одного боку, похідний фінансовий інструмент визнається як актив або зобов'язання на дату виникнення зобов'язання, не очікуючи дати закриття, коли обмін фактично відбувається. При цьому в балансі покупця і продавця на момент укладання контракту відображається



лише чиста справедлива вартість права вимоги і зобов'язання, навіть якщо чиста реалізаційна вартість контракту дорівнює нулю. Коли підприємство стає стороною контракту, справедлива вартість права часто дорівнює справедливій вартості зобов'язання, а отже чиста справедлива вартість ПФІ дорівнює нулю. Проте кожна сторона доступна ціновому ризику, який є предметом контракту, починаючи з цієї дати. Такий контракт відповідає принципу визнання під час того, як підприємства стають сторонами контракту, навіть якщо він може дати нульову чисту вартість на цю дату. Справедлива вартість контракту може стати чистим активом або зобов'язанням у майбутньому – залежно від, зокрема, вартості базового фінансового інструмента.

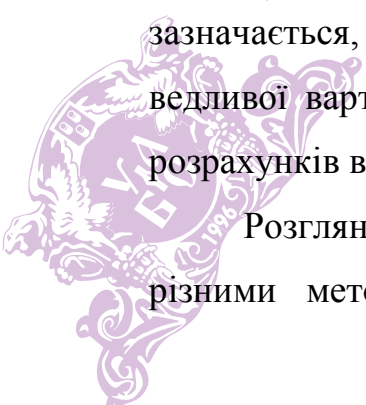
З іншого боку, міжнародне законодавство визначає, що придбання або продаж фінансових активів за «стандартними процедурами» (контракт на придбання або продаж фінансових активів, який передбачає передачу активів у межах часу, встановленого зазвичай правилами та угодами на відповідному ринку) визнається або із застосуванням обліку за датою операції, або обліку за датою розрахунку [62].

Таким чином, в процесі визнання фінансового інструмента виникає поняття «двох дат»:

– дата операції – дата, коли підприємство зобов'язується придбати або продати актив. Облік за датою операції пов'язаний із визнанням активу, який має бути отриманим, та зобов'язанням заплатити за нього на дату операції.

– дата розрахунку – дата, коли актив передається підприємству або підприємством. Облік за датою розрахунку пов'язаний з визнанням активу, починаючи з дати, коли він передається підприємству. При цьому зазначається, що у разі визнання активу на дату розрахунків зміна справедливої вартості такого активу в період між укладанням угоди та датою розрахунків відноситься на витрати або доходи підприємств [7, 62].

Розглянемо приклад обліку похідного фінансового інструменту за різними методами: 14 грудня 2010 року підприємство бере на себе



зобов'язання купити фінансовий актив за ціною 2000 грн., що є його справедливою вартістю на день укладення угоди.

31 грудня 2010 року і 8 січня 2011 року (дата проведення розрахунків) справедлива вартість активу становить відповідно 2200 грн. і 2210 грн.

Відображення в обліку перелічених операцій наведено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Відображення в обліку операцій з фінансовим інструментом залежно від дати його визнання (за Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку та фінансової звітності)

Назва статті	Облік за датою розрахунку		Облік за датою операції	
	Дт	Кт	Дт	Кт
14 грудня 2010 р.				
Фінансові активи	–	–	2000	
Зобов'язання	–	–		2000
31 грудня 2010 р.				
Дебіторська заборгованість	200		–	–
Фінансові активи	–	–	200	
Інші доходи		200		200
8 січня 2011 р.				
Дебіторська заборгованість	–	–	–	–
Фінансовий актив	2210		10	
Зобов'язання		2000		
Інші доходи		210		10

Враховуючи міжнародний досвід відображення в обліку операцій з фінансовими інструментами, пропонуємо внести зміни до національних стандартів обліку, зокрема у частині розкриття інформації щодо ведення обліку за датою розрахунку, або за датою здійснення операції. При цьому з кожне підприємством повинно самостійно обрати варіант обліку ПФІ, передбачивши його в обліковій політиці. При цьому обравши один з методів необхідно пам'ятати про принцип його послідовного застосування до кожного виду активів.

З метою удосконалення обліку фінансових інструментів, а також потреби відображення операцій з такими інструментами у фінансовій звітності, пропонуємо внести зміни до Інструкції «Про затвердження Плану

рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій» [20] шляхом створення нових балансових рахунків.

Відповідно, якщо облік вестиметься за датою розрахунку, може використовуватися передбачений позабалансовий рахунок 03 «Контрактні зобов'язання». Проте якщо підприємство обере метод обліку за датою операції, то виникнуть дискусійні питання щодо необхідності відображення фінансових активів та фінансових зобов'язань на балансових рахунках з обліку ПФІ, які існуючим на сьогодні планом рахунків не передбачені. Тому, на нашу думку, є доцільним створення у складі класу 3 «Кошти, розрахунки та інші активи» активного рахунку 32 «Фінансові активи» із відкриттям субрахунків за видами фінансових активів. Такий підхід не суперечитиме сутності фінансового активу. Крім того, такий вибір обумовлений певною еквівалентністю поняття «фінансовий актив» із категорією «грошові кошти», що було розглянуто раніше. Відповідно у класі 5 «Довгострокові зобов'язання», відкрити пасивний рахунок 56 «Фінансові зобов'язання», з можливістю ведення обліку за видами зобов'язань.

У таблиці 3.2 наведено приклад використання запропонованих рахунків у разі укладання опціонного контракту, сума премії 150 грн., базисний актив – акції контрактною вартістю 2000 грн.

Таблиця 3.2 – Пропозиції щодо відображення в обліку похідного фінансового інструменту за різними методами (на прикладі опціону)

№ п/п	Зміст господарської операції	Облік за датою розрахунку		Облік за датою операції		Сума
		Дт	Кт	Дт	Кт	
1.	Сплачено премію продавцю опціону	377	311	377	311	150
2.	Отримано право купити опціон	03		32	685	2000
3.	Здійснено переоцінку опціону на дату балансу	377	746	32	746	200
4.	Здійснено переоцінку опціону на дату виконання	377	746	32	746	10
5.	Виконано опціон	35	685	–	–	2000
			03	–	–	2000
		–	–	35	32	2210
6.	Закрито заборгованість	35	377	–	–	210

Отже, ведення обліку на цих рахунках найповніше розкриє сутність операцій з похідними фінансовими інструментами: з одного боку, виникнення зобов'язання придбати або продати базовий актив, при цьому строк погашення зобов'язання, як правило, не перевищує одного року; з іншого боку – виникнення чи списання фінансового активу відповідно у покупця та продавця.

Проведений порівняльний аналіз міжнародного та вітчизняного законодавства у сфері обліку ПФІ, наведений у додатку Х, дає підстави стверджувати про недосконалість національного П(С)БО 13 щодо розкриття інформації про похідні фінансові інструменти у фінансовій звітності.

Що ж стосується міжнародних стандартів, то, відповідно до них, суб'єкту господарювання слід розкривати інформацію про обсяг та характер фінансових інструментів, включаючи суттєві терміни та умови, які можуть впливати на суму, визначення часу та визначеність майбутнього руху грошових коштів у примітках до фінансових звітів.

Міжнародні стандарти не визначають ні формату інформації, яку слід розкривати, ні її місце у фінансових звітах. При цьому щодо визнаних фінансових інструментів, інформація подається окремим рядком в основній частині балансу.

Відносно невизнаних фінансових інструментів інформація подається у примітках або додаткових таблицях, які не є складовою фінансових звітів і являють собою коментар до них, щодо:

- аналізу обсягу використання фінансових інструментів, пов'язаних з ними ризиків та цілей діяльності, якій вони слугують;
- обговорення політики керівництва питання контролю ризиків, пов'язаних із фінансовими інструментами, включаючи політику з таких питань, як хеджування доступності ризику, запобігання непотрібної концентрації ризику та вимоги до застави для зменшення ризиків [64].



Обов'язковою для відображення у фінансовій звітності суб'єкта господарювання є інформація, що стосується справедливої вартості похідних фінансових інструментів.

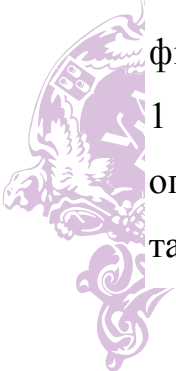
В основі визначення справедливої вартості лежить припущення того, що суб'єкт господарювання продовжуватиме свою діяльність та не має намірів або необхідності ліквідуватися, суттєво зменшити обсяг операцій або здійснити операцію на не вигідних умовах [62].

При визначенні справедливої вартості фінансових інструментів враховуються поточні обставини, наприклад, на суму грошових коштів, яку підприємство планує отримати при продажу фінансового активу, впливатимуть такі фактори, як поточна ліквідність та кон'юнктура ринку цього активу. Крім того, при визначенні справедливої вартості таких інструментів враховуються витрати, які були б понесені для обміну або сплати базисного активу, до них, зокрема, відносяться мито, гонорари та комісійні, сплачені агентам, консультантам, брокерам і дилерам, а також збори регулюючих органів чи бірж цінних паперів.

У Звіті про прибутки та збитки, що є аналогом вітчизняного Звіту про фінансові результати у міжнародній практиці, знаходить своє відображення переоцінка фінансових інструментів, у разі зміни їх справедливої вартості, а також фінансовий результат від їх реалізації.

Розглянемо детальніше міжнародну практику щодо особливостей відображення у фінансовій звітності операцій з похідними фінансовими інструментами на прикладі із фінансовим ф'ючерсом.

Приклад. ВАТ «Укртелеком» 6 серпня 2009 року придбала фінансовий ф'ючерс вартістю 50 000 грн. При придбанні були понесені витрати в розмірі 5 000 грн. 31 грудня 2009 року було здійснено переоцінку придбаного фінансового активу до 30 000 грн., а через рік – до 60 000 грн. Після чого 1 лютого 2011 року він був проданий за 65 000 грн. Облік ведеться за датою операції. Відобразимо наведені операції в обліку фірми ВАТ «Укртелеком» у таблиці 3.3.



Таблиця 3.3 – Відображення операцій із фінансовим ф'ючерсом в обліку ВАТ «Укртелеком» (за датою операції)

Дата	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки		Сума, грн.
		Дт	Кт	
06.08.2009	Придбано ф'ючерсний контракт	«Ф'ючерсний контракт»	«Грошові кошти»	55000
31.12.2009	Здійснено переоцінку ф'ючерсного контракту на дату балансу	«Втрати від переоцінки»	«Ф'ючерсний контракт»	25000
31.12.2010	Здійснено переоцінку ф'ючерсного контракту на дату балансу	«Ф'ючерсний контракт»	«Дохід від переоцінки»	30000
01.02.2011	Продано ф'ючерсний контракт	«Грошові кошти»	«Дохід від продажу ф'ючерса»	5000
			«Ф'ючерсний контракт»	60000

Розглянемо вплив наведених операцій на зміни у звітності ВАТ «Укртелеком» (див. таблицю 3.4).

Таблиця 3.4 – Відображення у звітності операцій з фінансовим ф'ючерсом (відповідно до вимог Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності)

Назва рядку форми звітності	Форма звітності	Сума, на яку зміниться відповідний рядок звіту
30.09.2009 (операція придбання ф'ючерсного контракту)		
Ф'ючерсний контракт	Баланс	+55 000
Грошові кошти	Баланс	-55 000
31.12.2009 (переоцінка фінансового активу (уцінка))		
Втрати від переоцінки	Звіт про прибутки та збитки	+25 000
Ф'ючерсний контракт	Баланс	-25 000
31.12.2010 (переоцінка фінансового активу (дооцінка))		
Ф'ючерсний контракт	Баланс	+30 000
Дохід від переоцінки	Звіт про прибутки та збитки	+30 000
31.03.2011 (операція з продажу фінансово активу)		
Грошові кошти	Баланс	+65 000
Дохід від продажу ф'ючерсу	Звіт про прибутки та збитки	+5 000
Ф'ючерсний контракт	Баланс	-60 000

Виходячи з даних таблиці, у результаті здійснення зазначених операцій з фінансовим ф'ючерсом будуть задіяні наступні статті балансу:

- «Ф'ючерсний контракт» – при первісному визнанні та постановці на баланс; при переоцінці; при припиненні визнання та списанні з балансу;
- «Грошові кошти» – при придбанні фінансового інструменту та його продажі.

До Звіту про прибутки та збитки потраплять відповідно витрати та доходи від переоцінки внаслідок зміни справедливої вартості, і дохід від продажу інструменту.

На відміну від міжнародного законодавства, вітчизняні Положення (стандарти) бухгалтерського обліку не розкривають вимог щодо відображення у фінансовій звітності операцій з похідними фінансовими інструментами. Більш того, фінансові інструменти відносяться до групи «Контрактні зобов'язання», облік яких, відповідно до Інструкції «Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій» [20], ведеться на рахунку класу 0 «Позабалансові рахунки», а саме 03 «Контрактні зобов'язання» із відкриттям аналітичних рахунків за їх видами.

При цьому поза балансом відображається лише вартість контракту, а будь-які зміни цієї вартості впливають на розмір доходів та витрат суб'єкта господарювання.

Слід відмітити, що у вітчизняному Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» (П(С)БО 13) [42], зазначається, що збільшення або зменшення балансової вартості фінансових інструментів, які не є об'єктом хеджування та оцінюються за справедливою вартістю, визнається іншими доходами або іншими витратами, що свідчить про їх відображення у Звіті про фінансові результати підприємства.

Отже, у разі придбання підприємством контракту, ця операція не буде відображена у його балансі, проте будуть виникати доходи або витрати від



зміни вартості контракту, що вказує на невідповідність при визнанні доходу (витрат) від переоцінки вартості, яка не знаходиться на балансі.

Що ж до інших форм фінансових звітів, П(С)БО 13 детально розкриває лише вимоги до приміток до річної фінансової звітності, що є аналогічними до вимог Міжнародних стандартів.

З метою порівняння міжнародного та вітчизняного підходів до відображення у фінансовій звітності операцій з похідними фінансовими інструментами, розглянемо наведений вище приклад шляхом відображення інформації за вимогами національного законодавства у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5 – Відображення у звітності операцій з фінансовим ф'ючерсом (відповідно до вимог П(С)БО 13)

Назва рядку форми звітності	Форма звітності	Сума, на яку зміниться рядок звіту
30.09.2009 (операція придбання ф'ючерсного контракту)		
Контрактні зобов'язання	Примітки до фінансової звітності	+55 000
Грошові кошти	Баланс	-55 000
31.12.2009 (переоцінка фінансового активу (уцінка))		
Інші витрати	Звіт про фінансові результати	+25 000
Контрактні зобов'язання	Примітки до фінансової звітності	-25 000
31.12.2010 (переоцінка фінансового активу (дооцінка))		
Контрактні зобов'язання	Примітки до фінансової звітності	+30 000
Інші доходи	Звіт про фінансові результати	+30 000
31.03.2011 (операція з продажу фінансово активу)		
Грошові кошти	Баланс	+65 000
Інші доходи	Звіт про фінансові результати	+5 000
Контрактні зобов'язання	Примітки до фінансової звітності	-60 000

Дані таблиці свідчать про те, що у балансі знайдуть своє відображення лише зміни сум грошових коштів при придбанні та реалізації контракту, в той час як зміни основної суми контракту відобразатимуться у примітках до фінансової звітності.

У зв'язку з цим представимо запропонований нами варіант обліку похідних фінансових інструментів з використанням балансових рахунків, що повністю відповідає розглянутій міжнародній практиці (див. таблицю 3.6).



Таблиця 3.6 – Облік фінансового ф'ючерса з використанням запропонованих змін до Плану рахунків

Дата	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки		Сума, грн.
		Дт	Кт	
06.08.2009	Придбано ф'ючерсний контракт	32 «Фінансовий актив»	685 «Розрахунки з різними кредиторами»	50000
	Витрати, понесені при придбанні ф'ючерсного контракту, віднесено на його вартість	32 «Фінансовий актив»	685 «Розрахунки з різними кредиторами»	5000
	Сплачено за придбаний контракт	685 «Розрахунки з різними кредиторами»	311 «Поточні рахунки в банку»	55000
31.12.2009	Здійснено переоцінку ф'ючерсного контракту на дату балансу	977 «Інші витрати звичайної діяльності»	32 «Фінансовий актив»	25000
31.12.2010	Здійснено переоцінку ф'ючерсного контракту на дату балансу	32 «Фінансовий актив»	746 «Інші доходи від звичайної діяльності»	30000
01.02.2011	Нараховано дохід від продажу ф'ючерсного контракту	377 «Розрахунки з різними дебіторами»	746 «Інші доходи від звичайної діяльності»	65000
	Отримано кошти від покупця ф'ючерсного контракту	311 «Поточні рахунки в банку»	377 «Розрахунки з різними дебіторами»	65000
	Списано вартість ф'ючерсу	977 «Інші витрати звичайної діяльності»	32 «Фінансовий актив»	60000

У питанні відображення переоцінки контракту існують певні неточності, зокрема, згідно національних положень бухгалтерського обліку, переоцінка фінансового інструменту відображається на рахунку 746 «Інші доходи від звичайної діяльності» чи рахунку 977 «Інші витрати звичайної діяльності», що впливає на зміну відповідної статті Звіту про фінансові результати.

При цьому виникає питання відображення в обліку переоцінки фінансових інструментів, придбаних з метою ведення операційної чи фінансової діяльності. Наприклад, якщо торгівельна організація придбає ф'ючерсний контракт на купівлю валюти, що буде використана для розрахунків з постачальником-нерезидентом, таке придбання відноситься до

іншої операційної діяльності, бо куплена валюта призначена для обслуговування основної діяльності. Відповідно, є доцільнішим відобразити зміни вартості ф'ючерсного контракту у складі іншого операційного доходу (витрат).

З іншого боку, якщо фірма уклала контракт, базовий актив якого пов'язаний із змінами у власному капіталі, є недоцільним відобразити зміни вартості похідного фінансового інструменту у складі інших доходів чи інших витрат, а підлягає відображенню на рахунках 733 «Інші доходи від фінансових операцій» та 952 «Інші фінансові витрати» із відповідним відображенням у звітності.

Узагальнюючи наведені підходи, сформулюємо можливі випадки відображення переоцінки, наведені на рисунку 3.1.



Рисунок 3.1 – Відображення переоцінки вартості фінансового інструменту у Звіті про фінансові результати залежно від мети придбання

Отже, облік переоцінки вартості похідного фінансового інструменту залежить від мети його придбання. При цьому залежно від виду діяльності, з яким в майбутньому буде пов'язаний базисний актив контракту, переоцінка підлягає відображенню у складі операційних, фінансових чи інших доходів (витрат). Варто відмітити, що у міжнародній практиці такої проблеми не існує з огляду на відсутність усталеної форми Звіту про

прибутки та збитки, а також описовий характер міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності [24].

Таким чином, на міжнародному рівні створено потужну методологічну базу, на основі якої здійснюється облік та відображення у фінансовій звітності операцій із похідними фінансовими інструментами. В той же час українське законодавство в даній сфері є неточним, що вказує на можливості його удосконалення в напрямку гармонізації із міжнародним, зокрема у частині визнання, оцінки та вибору підприємством методу обліку похідних фінансових інструментів, запровадження балансових рахунків для обліку похідних фінансових інструментів та відображення у звіті про фінансові результати доходів та витрат від переоцінки контрактного зобов'язання за похідним фінансовим інструментом.

3.3 Шляхи удосконалення аудиту похідних фінансових інструментів

Унікальна природа похідних фінансових інструментів, значна кількість ризиків, пов'язаних із проведенням операцій з ними та неоднозначність законодавчо-нормативних актів у даній сфері призводять до необхідності постійного контролю за відображенням такої діяльності в обліку та звітності суб'єктів господарювання. А з огляду на нестійкий характер вимог, що висуваються у вітчизняних Положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку, до розкриття інформації щодо справедливої вартості у фінансовій звітності підприємства, питання аудиту похідних фінансових інструментів стає ще більш актуальним.

Проте в Україні будь-які рекомендації чи пояснення щодо порядку та процедур проведення аудиту похідних фінансових інструментів не надаються, тому розглянемо міжнародну практику у даній сфері.

У 2001 р. було опубліковано Положення з міжнародної аудиторської практики (ПМАП) 1012 «Аудит похідних фінансових інструментів», що являє собою рекомендації з аудиторських процедур, необхідних для

висловлення аудитором думки відносно фінансової звітності у частині, що стосується похідних фінансових інструментів.

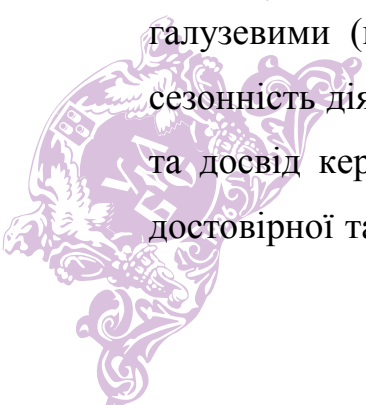
Кінцева мета проведення аудиту похідних фінансових інструментів полягає у визначенні того, наскільки інформація, отримана від керівництва щодо цих інструментів відображається у фінансовій звітності, складеній у відповідності із діючими концептуальними основами фінансової звітності. При цьому метою аудиту фінансової звітності не є надання гарантій щодо адекватності управління ризиками, пов'язаними з похідними фінансовими інструментами, та системи контролю за цими ризиками.

Аудитор, що проводитиме перевірку операцій із ПФІ повинен мати знання щодо:

- галузевих особливостей та ризиків, пов'язаних із діяльністю клієнта;
- характеристик ПФІ;
- інформаційних систем, які використовуються клієнтом для здійснення операцій з ПФІ;
- методів оцінки ПФІ;
- вимог концептуальних основ складання фінансової звітності щодо ПФІ. Зокрема, аудитор повинен розумітися на видах ПФІ та особливостях їх випуску та обігу, визначенні ціни.

У загальному вигляді модель проведення аудиту включає п'ять етапів: планування, оцінку облікових систем та системи внутрішнього контролю, отримання аудиторських доказів, перевірку фінансової звітності та складання аудиторського висновку.

На першому етапі проведення перевірки аудитору необхідно ознайомитися із особливостями бізнесу клієнта, причому не тільки галузевими (наприклад, ціновий рівень ризику галузі, рівень конкуренції, сезонність діяльності тощо), але і індивідуальними. До них відносять: знання та досвід керівництва та працівників у сфері ПФІ; можливість отримання достовірної та своєчасної інформації про ринок ПФІ; цілі використання ПФІ.



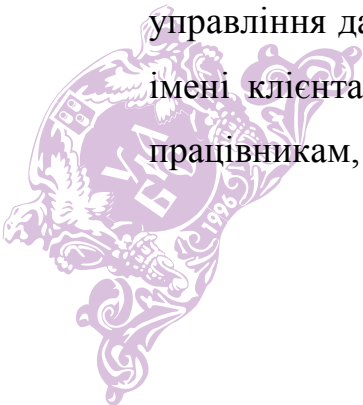
Така інформація дасть змогу оцінити внутрішній ризик, обсяг та строки проведення аудиторських процедур, раціонально спланувати діяльність.

На етапі планування формується також загальне уявлення аудитора про ризику, пов'язані із ПФІ, зокрема, ринкового, кредитного та ризику неплатоспроможності, здійснюється їх попередня оцінка.

Результати оцінки загальноекономічних, галузевих та індивідуальних факторів, що впливають на бізнес клієнта та ключових ризиків, характерних для ПФІ, для аудитора складають основу аналізу компонентів аудиторського ризику – внутрішнього ризику, ризику системи контролю та ризику невиявлення.

При оцінці внутрішнього ризику аудитору необхідно додатково дослідити вплив наступних факторів:

- економічні цілі, які переслідує клієнт при укладанні угод з ПФІ;
 - необхідність розподілу ризиків, на ті, що пов'язані з управлінням ризиками та ті, що пов'язані із спекулятивними операціями;
 - ймовірність помилок при визначенні справедливої вартості ПФІ.
- Якщо клієнт не укладає строкові контракти на постійній основі чи працює тільки на неорганізованому ринку, то керівництво повинно визначити справедливу вартість на основі оціночних моделей. В цих умовах аудитору доводиться приймати до уваги оціночний ризик, тобто ризик помилкового розрахунку справедливої вартості. Його компонентом є модельний ризик, пов'язаний із недосконалістю та суб'єктивністю моделей;
- досвід роботи клієнта з ПФІ. Внутрішній ризик зростає при відсутності досвідчених працівників клієнта по роботі з ПФІ. При цьому досвід роботи з ПФІ необхідний не тільки працівникам, відповідальним за управління даними інструментами та дилерам, що здійснюють діяльність від імені клієнта, але і працівникам системи контролю за веденням обліку та працівникам, відповідальним за розрахунки по угодам;



– вплив зовнішніх факторів. Зростання внутрішнього ризику пов'язане із збільшенням кредитного ризику, до якого чутливі підприємства у галузях зі спадом діяльності;

– місце проведення операцій: на вітчизняному ринку чи за кордоном. ПФІ, операції з якими проводяться за кордоном, мають більший внутрішній ризик через особливості національного законодавства, існування валютного ризику та різних економічних умов.

Ризик системи обліку і внутрішнього контролю у значній мірі залежить від масштабів проведення клієнтом операцій з ПФІ та їх складності. Як правило, строкові контракти обробляються вручну, тому надійність облікової системи клієнта оцінюється як низька та виникає необхідність перегляду аудиторського підходу.

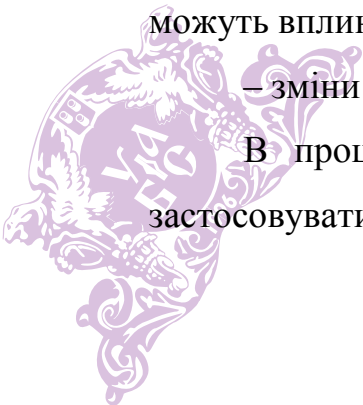
Аудитор встановлює адекватність контрольного середовища результатам оцінки ризику, що проведена керівництвом.

Процедури, що розроблені клієнтом з метою контролю можуть бути визнані ефективними, якщо вони включають в себе розподіл обов'язків між працівниками (щодо укладання угод, відображення їх в обліку, проведення розрахунків), відстеження управління ризиками та нагляд керівництва.

В процесі проведення аудиту варто переконатися, що досягаються наступні цілі контролю:

- операції з ПФІ виконані відповідно затвердженим методикам;
- інформація про ПФІ зафіксована в облікових системах своєчасно, повно, точно, правильно згрупована, описана та розкрита;
- викривлення в обліку ПФІ своєчасно виявлені та виправлені;
- ведеться постійний моніторинг за угодами з ПФІ для оцінки подій що можуть вплинути на складання фінансової звітності;
- зміни вартості ПФІ розкриті.

В процесі оцінки системи внутрішнього контролю аудитор може застосовувати системи тестування.



Тестування направлене на вирішення таких питань, як:

- чи обережно укладалися угоди з контрагентами з огляду на кредитний ризик, що їм належить;
- чи відправляли контрагенти підтвердження;
- чи правильно затверджувалася мета похідного інструменту, в тому числі її можливі зміни у майбутньому;
- чи правильно відображалися операції, наскільки повно та точно вони відображалися у бухгалтерському обліку з подальшим відображенням у фінансовій звітності тощо.

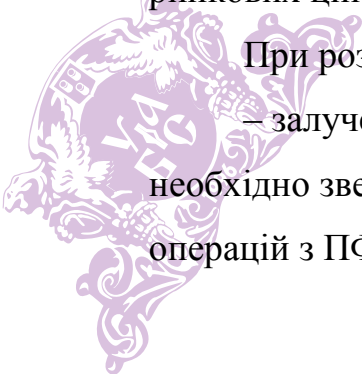
Аудиторськими тестами системи контролю може бути: вивчення протоколів засідань осіб, відповідальних за управління компанією з метою отримання доказів, що цей орган відслідковує операції з ПФІ; перевірка на відповідність операцій з ПФІ вимогам методик, прийнятих компанією, зокрема чи проводився аналіз чутливості перед укладанням угоди відповідно до інвестиційної політики; чи отримав клієнт всі необхідні підтвердження операції, чи користувався він послугами тільки уповноважених контрагентів тощо.

Оцінивши рівень ризику, аудитор переходить до наступного етапу – проведення необхідних процедур, що використовуються для отримання доказів та зниження ризику до прийняттого рівня.

Розрізняють дві форми перевірок: детальні тести, спрямовані на оцінку правильності відображення операцій та сальдо рахунків бухгалтерського обліку, та аналітичні процедури, які можуть використовуватися на будь-якому з етапів аудиту для отримання інформації про клієнта, аналізу результатів укладених угод, оцінки впливу обсягів угод на коливання ринкових цін чи оцінки ефективності хеджування.

При розробці процедур перевірки необхідно врахувати вплив факторів:

- залучення сторонньої організації. При проведенні процедур перевірки необхідно звертати увагу, чи залучає клієнт для зберігання та обслуговування операцій з ПФІ іншу організацію;



– проміжні аудиторські процедури. При проведенні процедур перевірки на суттєвість аудитор зобов'язаний до дати складання балансу вивчити динаміку ринкових цін на ПФІ в період між датою проведення проміжних аудиторських процедур та кінцем року. Причина в тому, що ціни на ПФІ можуть значно змінюватися за короткий проміжок часу, тому чим менш передбачувана вартість ПФІ, а також її вплив на сальдо за рахунками, тим менш цінні результати проміжних процедур;

– процедури, що виконуються за іншими напрямками аудиту. При проведенні аудиторських процедур за іншими напрямками з'являється можливість отримання доказів про повноту відображення операцій з ПФІ.

В процесі проведення аудиторських процедур необхідно також зібрати необхідні докази для встановлення відповідності фінансової звітності визначеним критеріям, до яких відносяться:

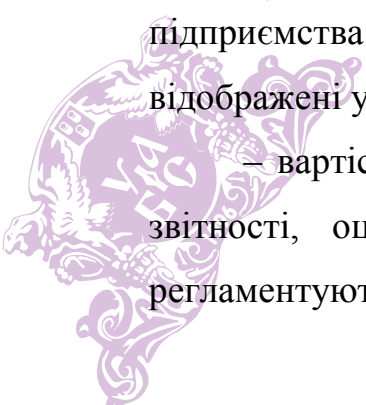
– існування – активи та зобов'язання, відображені в балансі, дійсно існують на звітну дату, зокрема, ПФІ, відображені у звітності, існували на дату її складання;

– права і зобов'язання – відображені у звітності активи та пасиви, що характеризують капітал і зобов'язання, належать підприємству, що аудіюється, зокрема, підприємство має права та зобов'язання, пов'язані із ПФІ, що відображені у звітності;

– виникнення – господарська операція чи подія, що відноситься до підприємства, мали місце протягом звітного періоду, зокрема, операція, в результаті якої виник похідний інструмент, була здійснена протягом звітного фінансового року;

– повнота – всі активи, зобов'язання та господарські операції підприємства зафіксовані у бухгалтерському обліку, зокрема, ПФІ відображені у фінансовій звітності шляхом оцінки та розкриття;

– вартісна оцінка – активи та зобов'язання, відображені у фінансовій звітності, оцінені відповідно до вимог нормативних документів, що регламентують бухгалтерський облік;



– точне вимірювання – господарські операції чи події відображаються в реальних сумах, а доходи та витрати віднесені до відповідного періоду;

– розкриття інформації – класифікація, опис, роз'яснення інформації наведені у фінансовій звітності відповідно до встановлених правил [17, 60, 65].

На основі наведених критеріїв у додатку Ц наведено програму аудиту похідних фінансових інструментів із зазначенням відповідних процедур.

Таким чином, у міжнародному законодавстві розроблено детальні рекомендації щодо здійснення аудиторської діяльності у сфері операцій із похідними фінансовими інструментами. При цьому Положенням з міжнародної аудиторської практики встановлюються не тільки загальні правила, але і послідовність проведення аудиту із процедурами на кожному етапі перевірки. З огляду на відсутність вітчизняної аналогу пропонуємо взяти за основу для проведення перевірок діяльності з ПФІ міжнародний нормативний документ.



ВИСНОВКИ

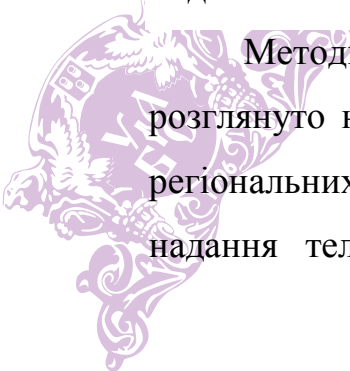
Глобалізаційні процеси, що відбуваються у світовій економіці, призводять до нестабільності у фінансових системах країн. У відповідь на це у закордонній практиці був створений окремий сегмент фінансового ринку – ринок похідних фінансових інструментів.

Похідні фінансові інструменти – це група фінансових інструментів, що укладаються у формі строкових контрактів, які засвідчують право та/або зобов'язання придбати чи продати базисний актив на встановлених умовах у майбутньому і потребують мінімальних інвестиційних вкладень. Найбільш розповсюдженою класифікацією похідних фінансових інструментів є їх поділ на ф'ючерсні, опціонні, форвардні контракти та свопи. При цьому залежно від базисного активу кожен із зазначених інструментів може бути одного з типів: валютним, індексним, фондовим чи товарним.

В сучасних умовах похідні фінансові інструменти виконують в економічній системі дві важливі функції, створюючи, з одного боку, механізми для проведення операцій хеджування ризиків, а з іншого, дозволяючи спекулянтам гарантувати свої прогнози і здійснювати спекулятивні операції з метою отримання доходу від різниці в цінах.

Моделі ціноутворення на основні види похідних фінансових інструментів залежать від виду інструменту. Так, форвардна та ф'ючерсна ціни розраховуються на основі спот ціни базисного активу та враховуючи рівень його дохідності; для оцінки вартості опціонів застосовується біноміальна модель та модель Блека-Шоулза; а свопи оцінюються шляхом їх подання як поєднання двох облігацій, – з твердим та плаваючим купонами.

Методику організації обліку похідних фінансових інструментів було розглянуто на прикладі Сумської філії ВАТ «Укртелеком», що є однією із регіональних філій ВАТ «Укртелеком». Основною діяльністю підприємства є надання телекомунікаційних послуг на території України. Інвестиційна

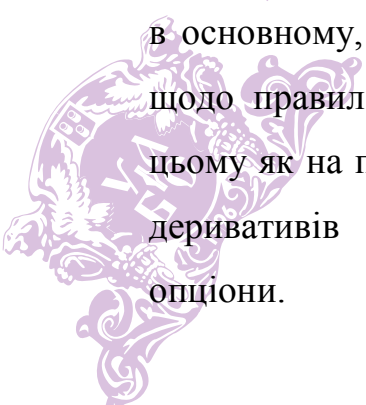


діяльність пов'язана із реалізацією основних засобів власного будівництва, а фінансова – із випуском цінних паперів та похідних фінансових інструментів, а також із погашенням кредитів. Варто відмітити, що у 2008 р. підприємство перебувало у кризовій ситуації, у зв'язку із чим вимушене було додатково залучити довгостроковий кредит. Це призвело до того, що сьогодні ВАТ «Укртелеком» має певні фінансові складнощі, пов'язані із необхідністю погашення банківського кредиту з одного боку та збитковістю діяльності з іншого.

Протягом 2000-2005 рр. підприємством було здійснено 7 випусків опціонів на купівлю з поставкою базового активу різних класів. Відповідальність за встановлення цін на опціони та оформлення відповідних сертифікатів покладається на регіональні філії ВАТ «Укртелеком», у зв'язку із чим на підприємстві розроблено пакет внутрішньої звітності із розміщення опціонів та обсягів залучених від цих операцій коштів.

Облік похідних фінансових інструментів ведеться відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» (П(С)БО 13) та існуючими у науковій літературі рекомендаціями. У робочому плані рахунків підприємства передбачено аналітичні рахунки позабалансового рахунку 03 «Контрактні зобов'язання» та аналітичні рахунки балансових рахунків 733 «Інші доходи від фінансових операцій» та 952 «Інші фінансові витрати» для обліку доходів та витрат, пов'язаних із похідними фінансовими інструментами, відповідно.

Проведений аналіз міжнародного ринку похідних фінансових інструментів свідчить про його стійке зростання. Проте у світовому масштабі переважає позабіржова торгівля похідними фінансовими інструментами, що, в основному, пов'язано з меншою стандартизованістю торгів, обмеженістю щодо правил і норм та конфіденційністю між сторонами контракту. При цьому як на позабіржовому, так і на біржовому сегментах ринку фінансових деривативів найбільшу питому вагу займають процентні ф'ючерси та опціони.

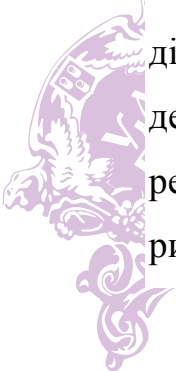


Аналіз структури біржового сегменту ринку похідних фінансових інструментів показує, що у світовому масштабі як за кількісними, так і за вартісними показниками торгівля опціонними контрактами переважає над торгівлею ф'ючерсними. Ця ж тенденція спостерігається на ринку України, – за останні п'ять років торгівля похідними фінансовими інструментами була представлена лише опціонами.

Також за даними аналізу можна стверджувати про розвиненість світового ринку похідних фінансових інструментів внаслідок ряду факторів, пов'язаних з достатньо довгою історією становлення, накопиченням учасниками досвіду щодо торгівлі похідними інструментами, формуванням повноцінної комплексної інфраструктури тощо. В Україні ринок похідних фінансових інструментів за роки незалежності не набув широкого розповсюдження, і характеризується значним переважанням спекулятивних операцій поряд із хеджевими.

Однією із причин гальмування розвитку даної сфери фінансового ринку є недосконалість державного регулювання. Неоднозначність у тлумаченні категорій, визначенні класифікацій, кола зв'язків та механізму випуску та обігу деривативів призводить до необхідності систематизації всіх нормативних документів та створенні нового законодавчого акту, призначеного виключно для регулювання діяльності на ринку похідних фінансових інструментів.

У зв'язку із цим нами було розглянуто декілька вітчизняних проектних документів у даній сфері, зокрема, Стратегію розвитку фінансового сектора України до 2015 року та проект Закону України «Про похідні (деривативи)». У них передбачено створення стійкого, конкурентоспроможного та відкритого фінансового ринку шляхом: впровадження єдиних стандартів діяльності на фондових біржах; створення та запровадження системи державного моніторингу та контролю за додержанням вимог законодавства у режимі реального часу; створення законодавчих передумов для розвитку ринків похідних та їх широкого використання для прогнозування цін і

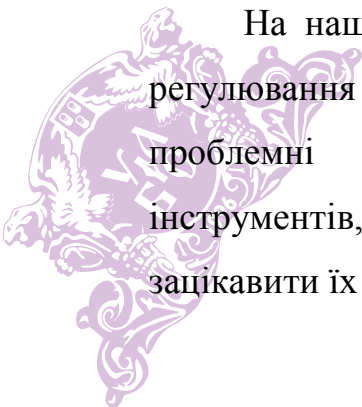


хеджування фінансових ризиків. Даними нормативними актами вирішується дискусійне питання визначення сутності похідних фінансових інструментів, що розглядається в науковій літературі, зокрема, пропонується розподіляти похідні на похідні цінні папери (засвідчують право їх власників на придбання цінних паперів у емітента), до яких відноситимуться фондові варанти, опціонні сертифікати тощо, та похідні фінансові інструменти (засвідчують зобов'язання сторін), які включають ф'ючерсні, форвардні, опціонні контракти та свопи.

Водночас з метою досягнення поставлених цілей пропонується скоротити кількість державних органів по регулюванню операцій із похідними фінансовими інструментами до двох – Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку та Національного банку України, – а також запровадити процедуру затвердження базисного активу та специфікацій похідних фінансових інструментів із державних органів, залежно від виду базисного активу. На основі наведених документів було розроблено проектну модель функціонування ринку похідних фінансових інструментів в Україні.

Крім того, з метою підвищення ліквідності ринку похідних фінансових інструментів та уникнення існуючих на сьогодні диспропорцій, ми пропонуємо запровадити заходи щодо інформування потенційних учасників ринку про їх права та можливості для інвестування фінансових ресурсів; забезпечення роз'яснення можливостей ринку похідних фінансових інструментів для зменшення ризиків зміни цін та можливостей хеджування ризиків; визначення для нових фінансових інструментів правил обігу, механізмів захисту прав власників, розподілу ризиків, пов'язаних з діяльністю посередників.

На нашу думку, запропоновані напрямки удосконалення державного регулювання дадуть змогу як на законодавчому рівні вирішити основні проблемні питання функціонування ринку похідних фінансових інструментів, так і привернути увагу потенційних учасників ринку та зацікавити їх у здійсненні не тільки спекулятивних, але і хеджевих операцій.



Проведений аналіз міжнародного та вітчизняного законодавства щодо відображення в обліку та звітності похідних фінансових інструментів вказує на те, що українське законодавство в даній сфері є неточним, зокрема у частині обліку похідних фінансових інструментів та відображення у звіті про фінансові результати доходів та витрат від переоцінки контрактного зобов'язання за похідним фінансовим інструментом.

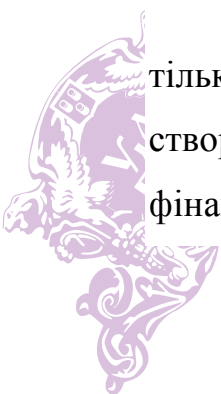
У П(С)БО 13 передбачено обліковувати похідні фінансові інструменти за одним із методів – за датою операції чи за датою розрахунку, при цьому не надається жодних рекомендацій щодо здійснення такого визнання. Проаналізувавши міжнародну практику, ми дійшли висновку, що вітчизняний облік похідних фінансових інструментів може здійснюватися тільки за датою розрахунку (інструмент визнається на дату передання активу; а зміна справедливої вартості активу між укладанням угоди та датою розрахунків відноситься на витрати або доходи), оскільки для цього передбачено рахунок 03 «Контрактні зобов'язання». Проте у разі обліку за датою операції (інструмент визнається в момент прийняття зобов'язання підприємством) виникають дискусійні питання щодо необхідності відображення фінансових активів чи зобов'язань на балансових рахунках, які не передбачені існуючим планом рахунків. Тому, на нашу думку, є доцільним створення у складі класу 3 «Кошти, розрахунки та інші активи» активного рахунку 32 «Фінансові активи» із відкриттям субрахунків за видами фінансових активів. Такий підхід не суперечитиме сутності фінансового активу. Крім того, такий вибір обумовлений певною еквівалентністю поняття «фінансовий актив» із категорією «грошові кошти». Відповідно у класі 5 «Довгострокові зобов'язання» пропонуємо відкрити пасивний субрахунок 56 «Фінансові зобов'язання», з можливістю відкриття субрахунків за видами зобов'язань. Ведення обліку на цих рахунках найповніше розкриє сутність операцій з похідними фінансовими інструментами: з одного боку, виникнення зобов'язання придбати або продати актив; з іншого боку – виникнення чи списання фінансового активу.

Крім того, відповідно до існуючих стандартів обліку похідних фінансових інструментів, їх переоцінка є іншими доходами або витратами, що свідчить про її відображення у звіті про фінансові результати. Тобто, у разі придбання підприємством такого інструменту, його справедлива вартість не буде відображена в балансі, проте виникатимуть доходи або витрати від зміни вартості, що вказує на невідповідність при визнанні доходу (витрат) від переоцінки вартості, яка не знаходиться на балансі, що підкреслює необхідність введення балансових рахунків з обліку деривативів.

Проблемним також є питання відображення в обліку переоцінки похідних фінансових інструментів, придбаних з метою ведення операційної чи фінансової діяльності, оскільки П(С)БО 13 передбачено її відображення на рахунках інших доходів (витрат). Тому ми пропонуємо вести облік переоцінки похідних фінансових інструментів залежно від мети їх придбання, – відповідно на рахунках інших операційних доходів (витрат), інших фінансових доходів (витрат) чи інших доходів (витрат).

Аудит похідних фінансових інструментів не регулюється жодним із вітчизняних нормативних документів, тому нами було розглянуто міжнародний досвід проведення аудиторської перевірки у частині операцій із похідними фінансовими інструментами. У міжнародному законодавстві розроблено детальні рекомендації щодо здійснення аудиторської діяльності у сфері операцій із похідними фінансовими інструментами. При цьому Положенням з міжнародної аудиторської практики встановлюються не тільки загальні правила, але і послідовність проведення аудиту із процедурами на кожному етапі перевірки. Взявши за основу цей документ, ми розробили методiku проведення аудиту похідних фінансових інструментів.

Таким чином, розроблені нами методичні рекомендації дадуть змогу не тільки удосконалити організацію обліку на окремому підприємстві, але і створити прозору законодавчу базу щодо функціонування ринку похідних фінансових інструментів, а також їх обліку та аудиту.



СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балабушкин, А. Н. Опционы и фьючерсы [Текст] / А. Н. Балабушкин. – М. : Фондовая биржа РТС, 2003. – 105 с. – ISBN 978-5-9614-0661-0.
2. Безп'ятов, А. В. Розвиток похідних фінансових інструментів у країнах з перехідною економікою [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук : 08.05.01 / Безп'ятов Андрій Валерійович – К., 2004. – 18 с.
3. Буренин, А. В. Форварды, фьючерсы, опционы, экзотические и погодные производные [Текст] / А. В. Буренин. – М. : Научно-техническое общество имени академика С. И. Вавилова, 2003. – 339 с. – ISBN 5-90218-906-3.
4. Галанов, В. А. Производные финансовые инструменты срочного рынка: фьючерсы, опционы, свопы [Текст] / В. А. Галанов. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 464 с. – ISBN 978-5-279-02488-9.
5. Галанова, А. В. Влияние рынка внебиржевых производных финансовых инструментов на рыночные риски [Электронный ресурс] : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10 / Галанова Александра Владимировна. – М., 2003. – Режим доступа : <http://diss.rsl.ru/diss/03/0991/030991028.pdf>. – Электронная библиотека диссертаций.
6. Глущенко, А. С. Розкриття поняття «похідні фінансові інструменти» через узагальнення найбільш виражених їх властивостей та виконуваних функцій [Електронний ресурс] / А. С. Глущенко, Д. М. Борисенко // Вісник Харківського національного університету. – 2008. – № 802. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/natural/vkhnu/Ekon/802/08gbdroz.pdf. – Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського.



7. Голов, С. Ф. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарі [Текст] / С. Ф. Голов, В. М. Костюченко. – К. : Лібра, 2001. – 840 с. – ISBN 966-7035-43-3.

8. Гордон, В. Б. Ринок похідних фінансових інструментів та перспективи його розвитку в Україні [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Гордон Віталій Борисович. – К., 2005. – 20 с.

9. Гоффе, В. В. Ринок деривативів: зарубіжний досвід та перспективи розвитку в Україні [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Гоффе Валерія Вікторівна. – К., 2005. – 24 с.

10. Гоффе, В. Зарубіжний досвід правового регулювання операцій на ринку деривативів [Текст] / В. Гоффе // Ринок цінних паперів. Вісник Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. – 2004. – № 5. – С.45-49.

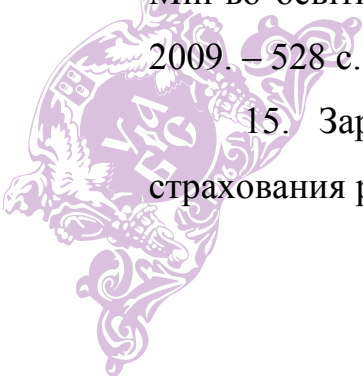
11. Дарушин Н. Теоретические основы функционирования срочного рынка и его социально-экономическая роль [Текст] / Н. Дарушин // Рынок ценных бумаг. – 2003. – № 4. – С. 68-73.

12. Дегтярева, О. И. Биржевое дело [Текст] / О. И. Дегтярева, О. А. Кандинская. – М. : Банки и биржи: ЮНИТИ, 1997. – 503 с. – ISBN 5-85173-060-9.

13. Деривативы. Курс для начинающих [Текст] : пер. с англ. / ред. В. Ионов. – М. : Альпина Паблишер, 2002. – 208 с. – (Reuters для финансистов). – ISBN 5-94599-020-5.

14. Еш, С. Фінансовий ринок [Текст] : навчальний посібник / С. Еш; Мін-во освіти і науки України, Нац. ун-т харчових технологій. – К. : ЦУЛ, 2009. – 528 с. – ISBN 978-966-364-880-4.

15. Зарипов, И. А. Операции с производными: инструменты страхования рыночных рисков и спекулятивной игры [Текст] / И. А. Зарипов,



А. В. Петров // Международные банковские операции. – 2005. – № 5. – С. 82-86.

16. Звіт Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 2009 рік [Електронний ресурс] / Щорічний звіт Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. – Режим доступу : <http://www.ssmc.gov.ua/ShowPage.aspx?PageID=12>. – Офіційний сайт Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку України.

17. Здреник, В. С. Аудит операцій з похідними фінансовими інструментами [Електронний ресурс] / В. С. Здреник // Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету. – 2011. – № 5. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=106>. – Ефективна економіка.

18. Знакомство с фьючерсами [Електронний ресурс] / Фьючерсы и опционы для всех. – Режим доступу : www.futures.com.ua/articles/article1.html. – Проект Futures.com.ua.

19. Ибрагимова, Л. Ф. Рынки срочных сделок [Текст] / Л. Ф. Ибрагимова. – М. : Русская деловая литература, 1999. – 176 с. – ISBN 5-89247-026-1.

20. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [Електронний ресурс] : наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 № 291 із змінами та доповненнями. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0893-99>. – Законодавство України.

21. Киселев, М. В. Функции деривативов [Текст] / М. В. Киселев // Финансы и кредит. – 2008. – № 3. – С. 45-50.

22. Коваленко, Ю. М. Фінансові інструменти в сучасному вимірі [Електронний ресурс] / Ю. М. Коваленко // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України. – 2010. – № 2. – Режим



доступу : http://www.nbuuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvnudpsu/2010_2/Kovalenko. –
Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського.

23. Коверга, І. В. Аналіз біржового та позабіржового сегментів ринку деривативів за 2005-2009 роки [Текст] / І. В. Коверга // Сучасні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в умовах глобалізації економіки: збірник наукових праць молодих науковців, аспірантів, здобувачів та студентів Луцького національного технічного університету. – 2010. – Ч. 1. – С. 380-387.

24. Коверга, І. В. Особливості відображення операцій із похідними фінансовими інструментами у звітності вітчизняних підприємств [Текст] / І. В. Коверга // Сталий розвиток аграрної економіки: матеріали науково-теоретичної конференції для студентів. – 2011. – Т. 2. – С. 61-66.

25. Колб, Р. У. Финансовые деривативы [Текст] / Р. У. Колб. – 2-е изд. – М. : Филинь, 1997. – 360 с. – ISBN 5-89568-016-X.

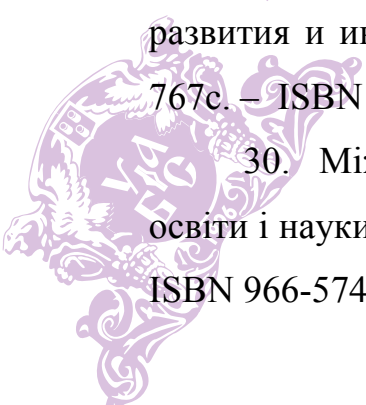
26. Концепція функціонування та розвитку фондового ринку України [Електронний ресурс] : Постанова Верховної Ради України від 22.09.1995 № 342/95-ВР. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/F950342.html. – Портал Ліга-закон.

27. Крамаренко, Я. Ю. Валютні деривативи: сутність, класифікація, призначення [Текст] / Я. Ю. Крамаренко // Економіст. – 2000. – №10. – С. 44–47.

28. Маслова, С. О. Фінансовий ринок [Текст] : навчальний посібник / С. О. Маслова, О. А. Опалов. – 3-е вид., випр. – К. : Каравела, 2004. – 344 с. – ISBN 966-8019-00-8.

29. Михайлов, Д. М. Мировой финансовый рынок: тенденции развития и инструменты [Текст] / О. И. Михайлов. – М. : Экзамен, 2000. – 767с. – ISBN 5-8212-0058-X.

30. Міжнародні розрахунки та валютні операції [Текст] / Мін-во освіти і науки України, КНЕУ; ред. М. І. Савлук. – К. : КНЕУ, 2002. – 392 с. – ISBN 966-574-331-7.



31. Міжнародні фінанси [Текст] / Мін-во освіти і науки України, КНЕУ ім. Вадима Гетьмана; ред. О. М. Мозговий. – К. : КНЕУ, 2005. – 504 с. – ISBN 966-574-813-0.

32. Міщенко, В. Правове регулювання діяльності з похідними фінансовими інструментами (деривативами) [Текст] / В. І. Міщенко // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 5. – С.56-60.

33. Мозговой, О. Н. Зарубежный фондовый рынок [Текст] / О. Н. Мозговой. – К. : УАННП «Феникс», 2006. – 129 с. – ISBN 978-966-8151-90-3.

34. Навроцька, Н. А. Формування моделі українського ринку цінних паперів [Електронний ресурс] / Н. А. Навроцька // Економічний простір. – 2009. – № 31. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2009_31/Zmist/11PDF.pdf. – Національна бібліотека ім. В. І. Вернадського

35. Найман, Эрик Л. Малая энциклопедия трейдера [Текст] / Эрик Л. Найман. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2006. – 403 с. – ISBN 5-9614-0356-4.

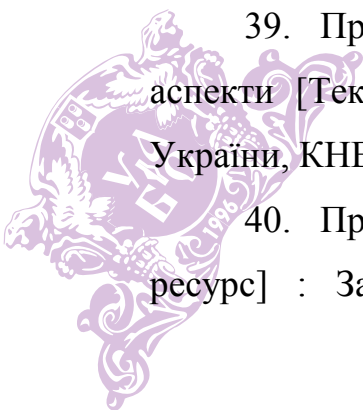
36. Пепа, Т. В. Біржова діяльність [Текст] / Т. В. Пепа, Т. І. Пішеніна, В. В. Лавринович. – К. : Ліра-К, 2009. – 540 с. – ISBN 978-966-96938-7-7.

37. Податковий Кодекс України [Електронний ресурс] : Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI із змінами та доповненнями. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>. – Законодавство України.

38. Покровская, О. С. Дериватив: рисковий інструмент передачі ризика [Текст] / О. С. Покровская // Финансы и кредит. – 2008. – № 23. – С. 36-47.

39. Примостка, Л. О. Фінансові деривативи: аналітичні та облікові аспекти [Текст] : монографія / Л. О. Примостка; Мін-во освіти і науки України, КНЕУ. – К. : КНЕУ, 2001. – 263 с. – ISBN 966-574-233-7.

40. Про державне регулювання ринку цінних паперів [Електронний ресурс] : Закон України від 30.10.1996 № 448/96-ВР із змінами та



доповненнями. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=448%2F96-%E2%F0>. – Законодавство України.

41. Про затвердження Положення про вимоги до стандартної (типової) форми деривативів [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету міністрів України від 19.04.1999 № 632. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=632-99-%EF>. – Законодавство України.

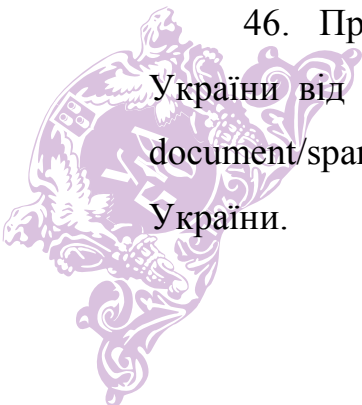
42. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» [Електронний ресурс] : наказ Міністерства фінансів України від 30.11.2001 № 559 із змінами та доповненнями. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1050-01>. – Законодавство України.

43. Про затвердження Порядку реєстрації випуску опціонних сертифікатів та проспекту їх емісії [Електронний ресурс] : Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 16.06.2009 № 572. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0916-09>. – Професійна юридична система Мега-НАУ.

44. Про затвердження Правил здійснення депозитних операцій для банківських депозитів і Правил Випуску та обігу валютних деривативів [Електронний ресурс] : Постанова Правління НБУ від 07.07.1997 № 216 із змінами та доповненнями. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0393-97>. – Законодавство України.

45. Про похідні (деривативи) [Електронний ресурс] : Проект Закону України від 11.05.2010 № 6376. – Режим доступу : http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=37651. – Законодавство України.

46. Про похідні цінні папери [Електронний ресурс] : Проект Закону України від 21.12.2000 № 2174-III. – Режим доступу : www.uazakon.com/document/spart36/inx36303.htm. – Інформаційно-правовий портал Закони України.



47. Про строкові фінансові інструменти [Електронний ресурс] : Проект Закону України від 14.05.2002 № 4215. – Режим доступу : <http://www.rada.kiev.ua/zakon/PR1/4skl/1/0900/0966.htm>. – Законодавство України.

48. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] : Закон України від 12.07.2001 № 2664-III. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2664-14&new=1>. – Законодавство України.

49. Про цінні папери та фондовий ринок [Електронний ресурс] : Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV із змінами та доповненнями. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3480-15>. – Законодавство України.

50. Ринок фінансових послуг [Текст] / І. Б. Хома [и др.]; Мін-во освіти і науки України. – Львів : Львівська політехніка, 2005. – 248 с. – ISBN 966-553-428-9.

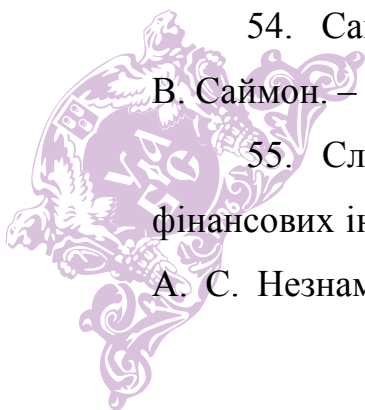
51. Річний звіт ВАТ «Укртелеком» за 2009 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://citto.zp.ukrtelecom.ua/media/library/richniy_zvit_2009. – Офіційний веб-сайт ВАТ «Укртелеком».

52. Ромашко, О. Ю. Регулювання міжнародних фондових ринків [Текст] / О. Ю. Ромашко. – К. : КНЕУ, 2000. – 240 с. – ISBN 966-574-119-5.

53. Сагова, С. В. Особливості обліку ф'ючерсних операції [Електронний ресурс] / С.В.Сагова // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. 2008. – № 1 (41). – Режим доступу: <http://nuwm.rv.ua/methods/asp/vd/v41ek35.doc> – Офіційний веб-сайт Національного університету водного господарства та природокористування.

54. Саймон, В. Опционы: полный курс для профессионалов [Текст] / В. Саймон. – М. : Альпина Паблишер, 2003. – 416 с. – ISBN 5-994599-080-9.

55. Слав'янська, Н. Г. Перспективи використання похідних фінансових інструментів в Україні [Електронний ресурс] / Н. Г. Слав'янська, А. С. Незнамова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи



України. – 2010. – № 29. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/2010_29/10_29_29.pdf. – Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського.

56. Смолянська, О. Ю. Фінансовий ринок [Текст] / О. Ю. Смолянська. – К. : ЦНЛ, 2005. – 384 с. – ISBN 966-8365-94-1.

57. Сохацька, О. М. Біржова справа [Текст] / О.М. Сохацька; Мін-во освіти і науки України, Тернопільська академія народного господарства. – Тернопіль : Карт-бланш, 2003. – 602 с. – ISBN 966-7952-15-0.

58. Сохацька, О. М. Ф'ючерсні ринки: глобальні тенденції та становлення в Україні [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. доктора екон. наук : 08.05.01 / Сохацька Олена Миколаївна. – Тернопіль, 2003. – 38 с.

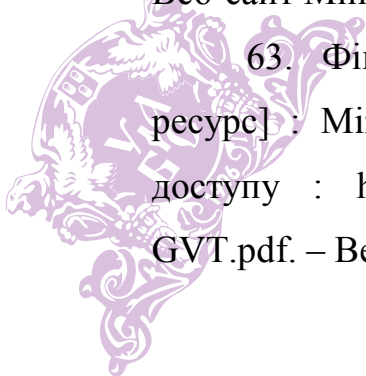
59. Стратегія розвитку фінансового сектора України до 2015 року [Електронний ресурс] / Проект Держфінпослуг, Національного банку України та ДКЦПФР від 20.07.2007. – Режим доступу : <http://www.kbs.org.ua/files/dpee1.pdf>. – Український кредитно-банківський союз.

60. Суглобов, А. Е. Аудит производных финансовых инструментов в соответствии с МСА [Текст] / А. Е. Суглобов // Международный бухгалтерский учет. – 2008. – № 5. – С.25-28.

61. Фельдман, А. Б. Производные финансовые и товарные инструменты [Текст] / А. Б. Фельдман. – М. : Экономика, 2008. – 472 с. – ISBN 978-5-282-02776-1.

62. Фінансові інструменти: визнання та оцінка [Електронний ресурс] : Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 39. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/document/237506/42_IAS39_IFRS_2009_GVT.pdf. – Веб-сайт Міністерства фінансів України.

63. Фінансові інструменти: представлення інформації [Електронний ресурс] : Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 32. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/document/237500/36_IAS32_IFRS_2009_GVT.pdf. – Веб-сайт Міністерства фінансів України.



64. Фінансові інструменти: розкриття [Електронний ресурс] : Міжнародний стандарт фінансової звітності № 7. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/document/237443/14_IFRS7_IFRS_2009_GVT.pdf. – Веб-сайт Міністерства фінансів України.

65. Харисова, Ф. И. Международные аспекты аудита производных финансовых инструментов [Текст] / Ф. И. Харисова // Финансы и кредит. – 2004. – № 7. – С.16-27.

66. Хеджування [Електронний ресурс] / Торговельна система та торговельні тактики. – Режим доступу : <http://forextrading.org.ua/hedzhuvannya.html>. – Forex Beginner. Інформація про Forex.

67. Чугунов, А. В. Совершенствование корпоративного управления в банковском секторе [Текст] / А. В. Чугунов, Н. Н. Семкина // Деньги и кредит. – 2008. – № 3. – С.47-52.

68. Чугунов, А. В. Энциклопедия финансового риск-менеджмента [Текст] / А. В. Чугунов. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2006. – 878 с. – ISBN 5-9614-0285-1.

69. Шарп, У. Ф. Инвестиции [Текст] / У. Ф. Шарп, Г. Дж. Александер, Дж. В. Бэйли. – М. : Инфра-М, 1997. – 1024 с. – ISBN 5-86225-455-2.

70. Шибов, А. Возможности рынка срочных контрактов [Текст] / А.Шибов // Финансовая консультация. – 2002. – № 19. – С. 9-19.

71. Hull, John C. Options, Futures & Other Derivatives [Text] / John C. Hull. – Prentice Hall Inc., 2009. – 814 p. – ISBN 978-013-505-283-9.

72. International Banking and Financial Markets Developments Dec2007 [Електронний ресурс] / Щоквартальний звіт Банку міжнародних розрахунків. – Режим доступу : http://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qa0712.pdf. – Офіційний сайт Банку міжнародних розрахунків (Bank of international settlements).

73. International Banking and Financial Markets Developments March2011 [Електронний ресурс] / Щоквартальний звіт Банку міжнародних розрахунків. – Режим доступу : http://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt1103.pdf. –

Офіційний сайт Банку міжнародних розрахунків (Bank of international settlements).

74. International Banking and Financial Markets Developments Sep2010 [Електронний ресурс] / Щоквартальний звіт Банку міжнародних розрахунків – Режим доступу : http://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qa1009.pdf. – Офіційний сайт Банку міжнародних розрахунків (Bank of international settlements).

75. Markowitz H. Portfolio Selection [Text] / H. Markowitz // The Journal of Finance. – 1952. – Vol. 7. – № 1. – P. 77–91.

76. Miller M. H. Dividend Policy, Growth and the Valuation of Shares [Text] / M. H. Miller, F. Modigliani // Journal of Business. – 1961. – October. – P. 411-433.

77. Scholes M. Derivatives in a dynamic environment [Text] / M. Scholes // Nobel Lecture. – 1997. – December 9.

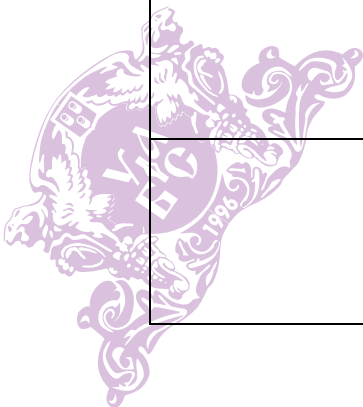


ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1 – Тлумачення категорій «фінансовий інструмент» та «фінансовий актив» у літературі

Фінансовий актив	Фінансовий інструмент
Фінансові активи – кошти, цінні папери, боргові зобов'язання та право вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів [48].	Фінансовий інструмент – контракт, який одночасно призводить до виникнення (збільшення) фінансового активу в одного підприємства і фінансового зобов'язання або інструмента власного капіталу в іншого [42].
Фінансові активи — це специфічні неречові активи (акції, облігації, векселі, казначейські зобов'язання), що обертаються на фінансовому ринку і являють собою законні вимоги їхніх власників на отримання грошового доходу в майбутньому [31].	Фінансовий інструмент – будь-який договір, при якому одночасно виникає фінансовий актив у однієї компанії та фінансове зобов'язання або дольовий інструмент у іншої компанії [62].
Фінансовий актив – це: а) грошові кошти та їх еквіваленти; б) контракт, що надає право отримати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства; в) контракт, що надає право обмінятися фінансовими інструментами з іншим підприємством на потенційно вигідних умовах; г) інструмент власного капіталу іншого підприємства [42].	Фінансовими інструментами слід вважати цінні папери, строкові контракти (ф'ючерси), інструменти грошового обігу, відсоткові строкові контракти (форварди), строкові контракти на обмін (на певну дату в майбутньому) в разі залежності ціни від відсоткової ставки, валютного курсу чи фондового індексу (відсоткові, курсові чи індексні свопи), опціони, що дають право на купівлю або продаж будь-якого із зазначених фінансових інструментів, у тому числі тих, що передбачають грошову форму оплати (курсіві та відсоткові опціони) [49].
Фінансові інструменти (фінансові активи) – різні форми короткострокового та довгострокового інвестування, торгівля якими здійснюється на фінансовому ринку. До них відносяться інструменти позики (облігації, векселі, казначейські зобов'язання) та інструменти власності (акції) [56].	Фінансові інструменти – різноманітні види ринкових продуктів фінансової природи, цінні папери, грошові зобов'язання, валюта, ф'ючерси, опціони і т. д. [28]
	Фінансовий інструмент – цінний папір або оформлений за вимогами законодавства, документ, який підтверджує право власності на цінні папери або їх похідні, валютні цінності, придбання (поставку) в певний



	строк цінних паперів або валютних цінностей та інші види фінансових активів, вільний обіг яких не заборонений законодавством [36].
--	--

Додаток Б

Таблиця Б.1 – Тлумачення категорії «похідний фінансовий інструмент» у науковій літературі

Автор	Визначення
1	2
Дж. Халл [71]	Похідний фінансовий інструмент – це фінансовий інструмент, вартість якого залежить від вартості інших, більш первинних базисних змінних (тобто активів)
О. М. Сохацька [58]	Похідний фінансовий інструмент – це строковий контракт, за яким вартісна оцінка величини зобов'язань або прав одного контрагента зафіксована, а іншого залежить від вартості базового активу, тобто є похідною
І. Б. Хома, І. В. Алексеєв, Л. С. Тревого, Н. І. Андрушко [50]	Це стандартний документ, що засвідчує право та/або зобов'язання придбати чи продати цінні папери, кошти (валютні цінності), матеріальні або нематеріальні активи (товари) на визначених ним умовах у майбутньому.
Р. Колб [25]	Представляют собой финансовые инструменты, в основе которых лежат другие, более простые финансовые инструменты. Стоимость финансового производного инструмента является производной величиной от стоимости лежащего в основе инструмента, которым выступает финансовый инструмент, обращающийся на наличном рынке, например, облигация или акция.
С. М. Еш [14]	Похідні фінансові інструменти – це така група фінансових інструментів, механізм випуску та обігу яких пов'язаний з купівлею-продажем певних фінансових чи матеріальних активів (ф'ючерсні, форвардні, опціонні угоди, свопи тощо)
С. О. Маслова, О. О. Опалов [28]	Похідні фінансові інструменти – договори, вартість яких залежить від вартості інших цінних паперів, з приводу яких вони укладені, або від показників курсів цінних паперів. Дають можливість власникам зафіксувати прийнятні з їхньої точки зору ціни на купівлю або продаж.
В. О. Галанов [4]	Производные инструменты (в широком понимании) – это инструменты рынка, основывающиеся на современных деньгах, ценных бумагах и контрактах и рыночных механизмах, целенаправленно сконструированные для его участников и использующие различия в ценах, ставках и курсах реальных активов во времени и пространстве, минуя операции с самими активами.
І. О. Заріпов, О. В. Петров [15]	Производные инструменты – инструменты, обуславливающие права и (или) обязательства в отношении других инструментов рынка денег и капиталов. Стоимость предметов этих инструментов зависит от стоимости предметов этих инструментов.
Л. О. Примостка [39]	Похідні фінансові інструменти – це контракти, які укладаються з

	метою перерозподілу фінансових ризиків і передбачають попередню фіксацію всіх умов проведення у майбутньому певної операції (купівлі, продажу, обміну, емісії) з інструментом, який є предметом угоди.
--	--

Продовження таблиці Б.1

1	2
О. Б. Фельдман [61]	Производные финансовые продукты – инструменты являются системой экономико-правовых отношений, которые, осуществляясь в определенных взаимосвязях, взаимодействиях, взаимном соподчинении, производят, воплощают и реализуют срочность и (или) производность, т.е. это система общественных отношений, создающих как полезность особенного финансового продукта, так и механизмы взаимодействия участников рынка для его (продукта) реализации в качестве особенного финансового товара (инструмента).
О. С. Покровская [38]	Производный финансовый инструмент – специфический механизм передачи риска, что определяет совокупность его свойств и определяется ею. Специфичность определяется в следующем: является инструментом передачи финансового риска; передача риска посредством операций на рынке представляет собой не только способ управления рисками экономических агентов в целях получения запланированных финансовых результатов, но и способом получения финансовых результатов через управление рисками; операции требуют минимальных финансовых инвестиций.
Е. Л. Найман [35]	Производный инструмент – финансовый инструмент, стоимость которого устанавливается на основе ожидаемых колебаний цены представляемого им актива, например, товара, валюты или ценной бумаги.
В. Ионов [13]	Производный инструмент – это финансовый контракт между двумя или более сторонами, который основывается на будущей стоимости базового актива.
О. Ю. Смолянська [56]	Похідні фінансові інструменти – це інструменти, механізм випуску й обігу яких пов'язаний з купівлею-продажем певних фінансових чи матеріальних активів, або їх можна визначити як контракти, що укладаються з метою перерозподілу фінансових ризиків і передбачають фіксацію всіх умов проведення в майбутньому певної операції (купівлі, продажу, обміну, емісії) з інструментом, який є предметом угоди.
Т. В. Пепа, Т. І. Пішеніна, В. В. Лавринович [36]	Деривативи є окремою групою похідних цінних паперів, що являють собою стандартний документ (угоду), що засвідчує право та/або зобов'язання придбати або продати цінні папери, матеріальні або нематеріальні активи, а також кошти на визначених ним умовах у майбутньому.
В. В. Гоффе [9]	Дериватив – похідний строковий фінансовий інструмент, що встановлює умови проведення операцій з активом, вартість якого лежить в його основі, не потребує початкових інвестицій та є ефективним інструментом зниження і перерозподілу ризиків.
В. Б. Гордон [8]	Деривативи це фінансові інструменти у формі контракту на продаж/купівлю певних активів (товарів, цінних паперів, валюты,

	інших активів) на відповідних умовах у майбутньому, вартість яких залежить від ціни базового активу.
--	--



Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

Додаток В

Таблиця В.1 – Функції похідних фінансових інструментів, що розглядаються у науковій літературі

Функція	Автор					
	Я. Ю. Крамаренко [27]	О. В. Безпя'тов [2]	О. Б. Фельдман [61]	О. С. Глуценко, Д. М. Борисенко [6]	І. Дарушин [11]	М. В. Кисельов [21]
Управління ризиками	+	+	+	+	+	+
Отримання доходу	+	+	+	+	+	+
Інформаційна	+	-	+	+	+	+
Інноваційна	-	-	-	+	-	+
Підвищення ліквідності та ефективності ринку	-	-	+	+	-	+
Можливість укладання арбітражних угод	-	-	+	-	-	-
Створення фіктивного капіталу та забезпечення його руху	-	-	+	-	-	-
Інтегральна	-	-	-	-	-	+



Додаток Г

Таблиця Г.1 – Основні відмінності між біржовими та позабіржовими деривативами

Ознака	Біржові деривативи	Позабіржові деривативи
Зв'язок між учасниками	Учасники угод не знають один одного	Один контрагент угоди знає іншого
Гарант здійснення операції	Розрахункова палата	Відсутні
Посередники	Учасники угод діють через брокерів	Учасники угод мають справу один з одним
Наявність маржі	Існує	Відсутня
Особливості укладання угод	Угоди укладають у біржовій залі за допомогою відкритого торгу або автоматизованої системи; трейдери передають один одному інформацію про угоди за допомогою жестів і вигуків	Угоди укладають конфіденційно за допомогою прямих переговорів
Стандартизованість контрактів	Стандартний контракт	Відсутність стандартних специфікацій
Час, відведений для торгів та правила їх проведення	Тривалість торгівельної сесії обмежена, час роботи біржі опубліковано, торги провадяться за встановленими правилами біржею	Торгівля контрактами здійснюється цілодобово, при цьому разові угоди з особливими умовами укладають упродовж робочого дня за місцевим часом, торги не контрольовані біржею, здійснюються за її межами
Розрахунки по прибутках і збитках	Щодня	У кінці строку дії контракту
Ліквідація позицій	Позиції легко ліквідуються за допомогою укладання офсетної угоди (угоди, що закриває раніше відкриту позицію) або існують до закінчення терміну контракту та закінчуються поставкою активу	Контракти існують до закінчення терміну та закінчуються поставкою активу



Додаток Д

Таблиця Д.1 – Порівняльна характеристика форвардних, ф'ючерсних, опціонних контрактів та свопів [39]

Характеристика	Фінансові деривативи				
	Форвард	Ф'ючерс	Опціон		Своп
Форма торгівлі	Позабіржова	Біржова	Позабіржова	Біржова	Позабіржова
Сума контракту	Будь-яка	Стандартна	Будь-яка	Стандартна	Значна (понад \$ 5 млн)
Типові строки дії	Будь-яка (3-24 місяці)	Стандартна на базі квартального циклу	Будь-яка	Стандартна	Будь-яка (1-10 років)
Можливість дострокового виходу з контракту	Не існує	Існує	Існує	Існує	Не існує
Доступність	Не є загально-доступними	Рівний доступ	Рівний доступ	Рівний доступ	Загально-доступні у разі прийнятного рейтингу
Додаткові вимоги	Кредитні лінії	Гарантійні депозити	Не має	Гарантійні депозити	Гарантії
Розрахунки	На дату закінчення контракту	Щодня	На дату закінчення контракту або протягом зафіксованого періоду	Щодня	Періодично, у зафіксовані дати
Видатки	Комісійні не стягуються	Біржові, брокерські, комісійні платежі	Опціонна премія (3-5%)	Опціонна премія	Комісійні близько 1%
Ліквідність	Низька або відсутня	Висока	Середня	Висока	Низька або відсутня
Ризик зриву поставки	Існує	Не існує	Не існує	Не існує	Існує



Додаток Е

Таблиця Е.1 – Вивчення науковцями питання ціноутворення окремих видів похідних фінансових інструментів

Вид похідного фінансового інструменту	Автор							
	О. Балабушкін [1]	В. Саймон [54]	О. Н. Буренін [3]	О. Б. Фельдман [61]	У. Шарп [69]	І. Б. Хома [50]	О. М. Сохаська [58]	О. В. Чугунов [67]
Форвард	-	-	+	+	-	+	-	+
Ф'ючерс	+	-	+	+	+	+	+	+
Опціон	+	+	+	+	+	+	+	+
Своп	-	-	-	-	-	+	-	+





**Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”**

**State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”**

Таблиця Ж.1 – Моделі ціноутворення ф'ючерсних, форвардних, опціонних контрактів та свопів [50, 68]

Вид похідного фінансового інструменту	Додаткові умови	Формула розрахунку	Примітка
1	2	3	4
Форвардний контракт	<ul style="list-style-type: none"> – якщо базисний актив не приносить дохід (наприклад, облігація з нульовим купоном чи акція, за якою не сплачується дохід); – якщо базисний актив приносить дохід, розмір якого можна визначити (наприклад, купонна облігація чи акція, за якою виплачується дивіденд, розмір якого є відомим); – якщо базисний актив має постійну дивідендну дохідність. 	$F = S \cdot e^{rT}$ $F = (S - I) \cdot e^{rT}$ $F = S \cdot e^{(r-q)T}$	<p>S – спот-ціна активів у поточний момент; T – термін, на який укладено контракт; r – безризикова процентна ставка; e – основа натурального логарифма ($\approx 2,71$); I – приведена сума доходів, що надходять від активів за період часу T; q – постійна дивідендна дохідність (для розрахунку ціни форварду на валюту – безризикова ставка, що існує в країні іноземної валюти).</p>
Ф'ючерсний контракт	<ul style="list-style-type: none"> – якщо базисним активом є валюта; – якщо базисним активом є цінні папери з фіксованим доходом; – якщо базисним активом є фондовий індекс. 	$F = S \cdot \left(\frac{1+r}{1+R} \right)^{t/360}$ $F = S \cdot \left(1 + q \cdot \frac{t}{360} \right)$ $F = S + (r - Y) \cdot \frac{t}{360} \cdot S$	<p>F – ціна контракту; t – кількість днів до виконання угоди; S – спот-ціна активу (курс спот базової валюти); r – річна процентна ставка в національній валюті (для індексних ф'ючерсів у валюті країни, в якій визначається індекс) для позичок з терміном погашення t; R – річна процентна ставка в іноземній валюті для позичок з терміном погашення t; q – річна процентна ставка дохідності цінних паперів з терміном погашення t; Y – середньозважена вартість дивіденду на акції компаній, що входять до індексу.</p>



Продовження таблиці Ж.1

1	2	3	4
	<p>Фючерсна ціна збігається з форвардною, якщо:</p> <ul style="list-style-type: none"> – відсутні трансакційні витрати та податки; – інвестори можуть займати довгі та короткі позиції на будь-яку кількість активів; – всі інвестори мають достатній капітал, щоб виконати усі маржеві вимоги; – відсутні прибуткові арбітражні можливості; – існує безризикова процентна ставка, однакова для різних строків і незмінна з часом. 	$F = E(S_T) \cdot e^{(r-k) \cdot T}$	<p>$E(S_T)$ – очікувана спот-ціна активів на дату поставки;</p> <p>T – термін, на який укладено форвардний контракт;</p> <p>k – очікувана дохідність активів за період T</p>
Свопи	<p>Контракт розглядають як поєднання двох облігацій, стосовно однієї з яких інвестор займає довгу позицію, а стосовно іншої – коротку. Щоб припинити зобов'язання за свопом, необхідно продати облігації з твердим купоном і купити з плаваючим. Величину плаваючої відсоткової ставки розраховують. Для облігацій з твердим купоном розмір купона відомий і дорівнює відсотковій ставці за умовами свопу. Оцінка вартості валютного свопу здійснюється аналогічно.</p>	$P_{св} = P_1 - P_2$ $P_2 = \frac{C}{(1+r)^t} + \frac{H}{(1+r)^t}$ $P_{в.св} = SP_{ін.вал.} - P_{нац.вал.}$	<p>P_1 – ціна облігації з твердим купоном,</p> <p>P_2 – вартість облігації з плаваючим купоном.</p> <p>C – нова ціна облігації (виникає після дисконтування номіналу і суми майбутнього купонного платежу);</p> <p>H – номінальна вартість облігації;</p> <p>r – дохідність операції;</p> <p>t – термін угоди своп.</p> <p>S – спот курс;</p> <p>$P_{ін.в}$ – ціна облігації в іноземній валюті;</p> <p>$P_{нац.в}$ – ціна облігації в національній валюті.</p>

Продовження таблиці Ж.1

1	2	3	4
Опціонний контракт	<p>Біноміальна модель.</p> <p>Ціна опціону визначається через зведений портфель, який складається з акцій та безризикових облігацій та повторює виплати за опціоном. Ґрунтується на тому, що курс акцій наприкінці періоду може мати одне з двох значень.</p> <p>Модель Блека-Шоулза:</p> <ul style="list-style-type: none"> – ринок функціонує безперервно; – можливий короткий продаж акцій; – транзакційні витрати та податки відсутні; – існує безризикова процентна ставка, що є однаковою для всіх строків та не змінюється протягом часу; – стандартне відхилення доходності акції є константою; – відсутні арбітражні можливості. 	$V_0 = N_S \cdot P_S + N_B \cdot P_B$ $V_c = N(d_1) \cdot P_s - \frac{E}{e^{RT}} N(d_2),$ <p>де $d_1 = \frac{\ln\left(\frac{P_s}{E}\right) + (R + 0,5\sigma^2)T}{\sigma\sqrt{T}}$</p> $d_2 = \frac{\ln\left(\frac{P_s}{E}\right) + (R - 0,5\sigma^2)T}{\sigma T}$ $d_2 = d_1 - \sigma\sqrt{T}$	<p>N_S, N_B – кількість акцій та неризикових облігацій, з яких можна скласти портфель, що повторює виплати за опціоном;</p> <p>V_0 – вартість опціону;</p> <p>P_S – ціна акцій;</p> <p>P_B – ціна облігацій;</p> <p>P_s – поточна ринкова ціна базисного активу;</p> <p>E – ціна виконання опціону;</p> <p>R – неперервно нараховувана ставка безризик у розрахунку на рік;</p> <p>T – час до закінчення терміну дії опціону в розрахунку на періоди;</p> <p>σ – ризик базисної акції, що вимірюється стандартним відхиленням доходності акції, у вигляді неперервно нараховуваного відсотка в розрахунку на рік;</p> <p>$\frac{E}{e^{RT}}$ – дисконтована вартість ціни виконання опціону на базі неперервно нараховуваного відсотка;</p> <p>$\ln\left(\frac{P_s}{E}\right)$ – натуральний логарифм, що позначає співвідношення ринкової ціни до страйку;</p> <p>$N(d_1), N(d_2)$ – ймовірність того, що при нормальному розподілі між середнім, нулем та стандартним відхиленням, що дорівнює одиниці, результат буде</p>



			меншим d_1 і d_2 .
--	--	--	------------------------



Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

State Higher Educational
“UKRAINIAN ACADEMY OF
OF THE NATIONAL BANK OF U

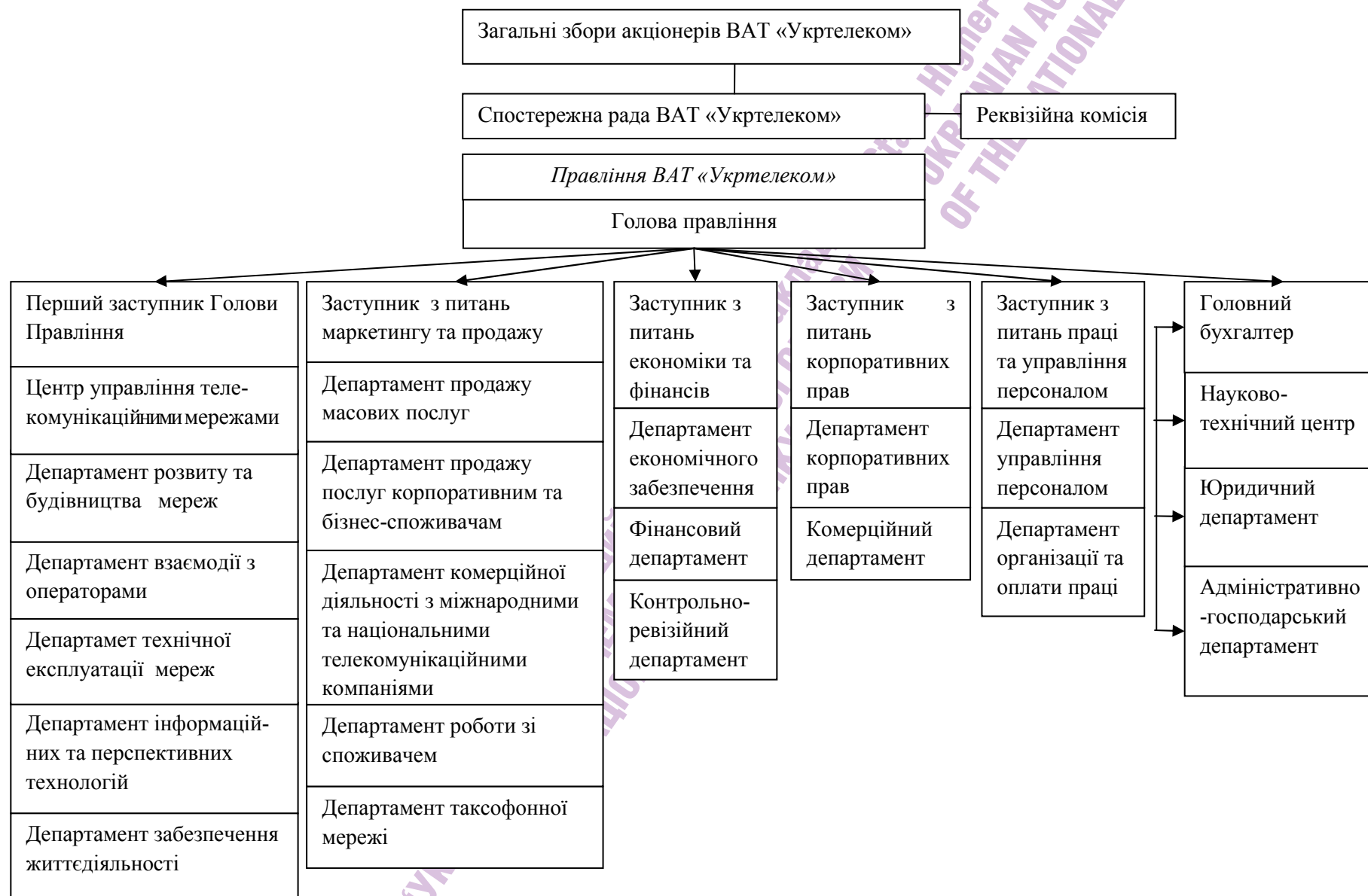


Рисунок И.1 – Організаційна структура ВАТ «Укртелеком»

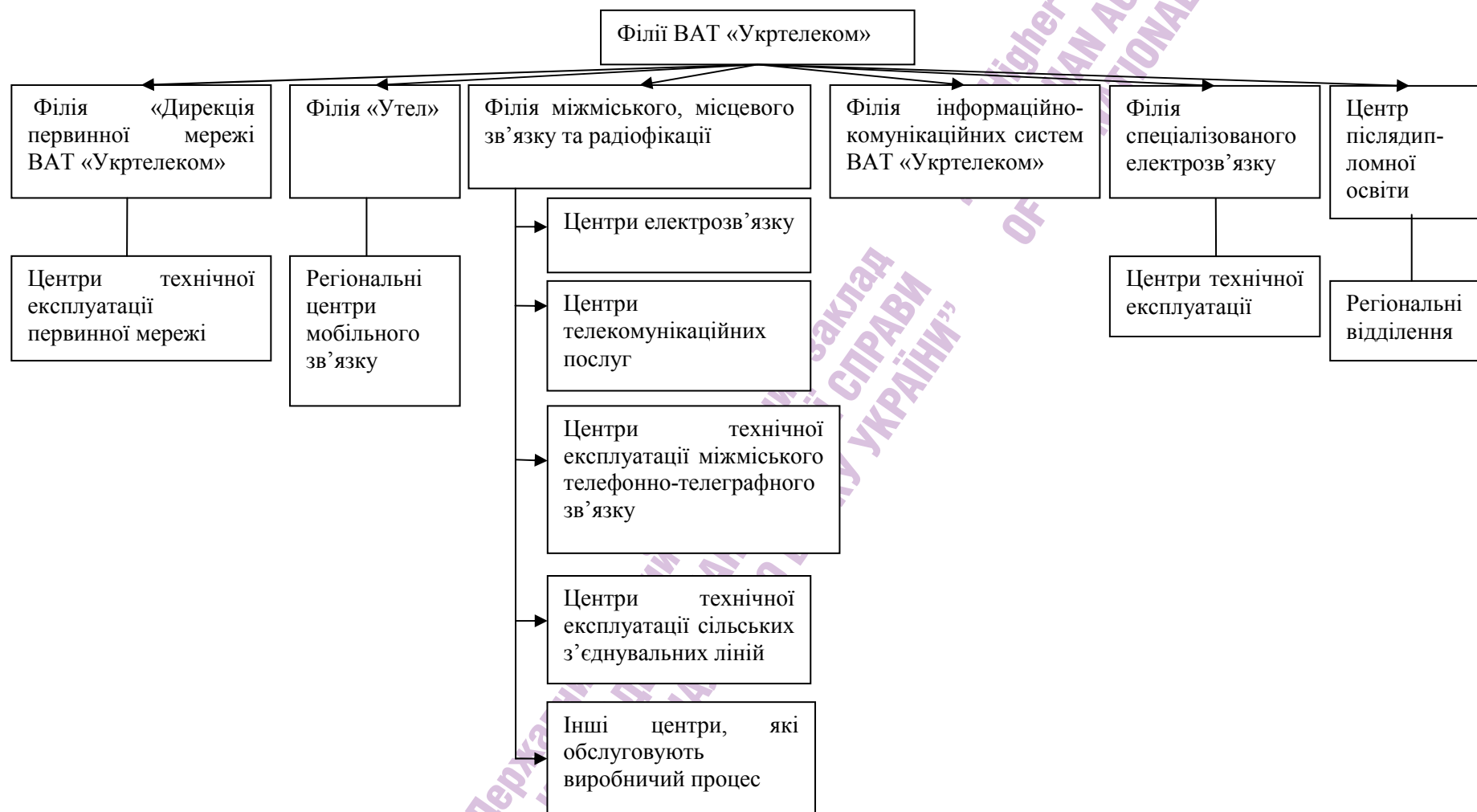


Рисунок И.2 – Філійна мережа ВАТ «Укртелеком»



**Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”**

**State Higher Educational
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”**

Додаток К

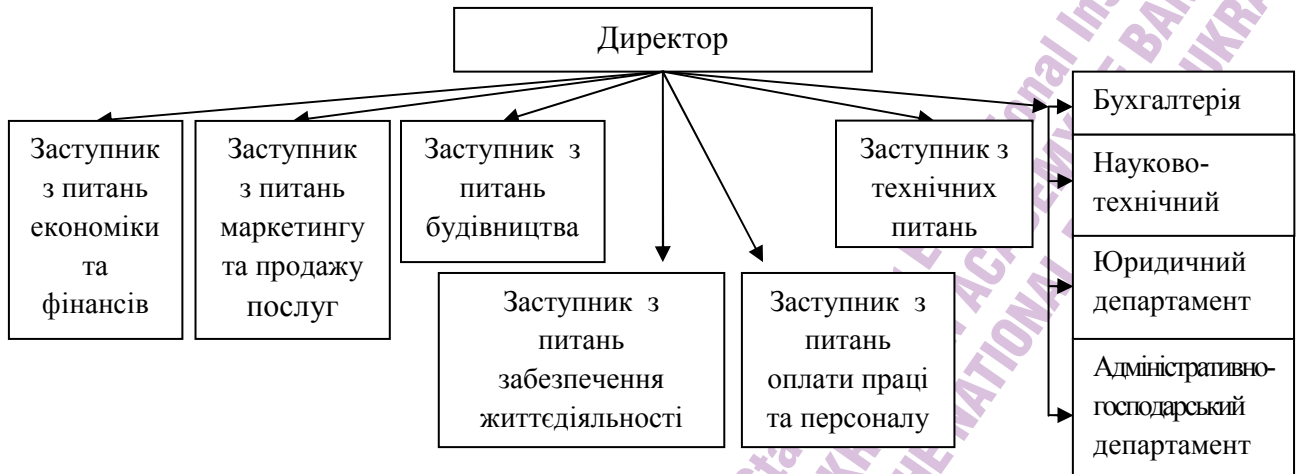


Рисунок К.1 – Організаційна структура Сумської філії ВАТ «Укртелеком»



Рисунок К.2 – Філійна мережа Сумської філії ВАТ «Укртелеком»



Таблиця Л.1 – Фінансово-економічні показники діяльності ВАТ «Укртелеком» за період 2006-2010 рр.

Показник	Рік					Відхилення	
	2006	2007	2008	2009	2010	Абсолютне	Відносне %
1	2	3	4	5	6	7	8
Абсолютні показники діяльності							
Дохід від реалізації продукції (робіт, послуг), тис. грн.	7894430,20	8039225,70	7890164,00	8138112,00	8006685,00	112254,80	1,42
Чистий дохід від реалізації продукції (робіт, послуг), тис. грн.	6701156,80	6808919,10	6646257,00	6870931,00	6749304,00	48147,20	0,72
Собівартість реалізованої продукції (товарів, послуг), тис. грн.	5145564,10	5212200,90	5697558,00	5651440,00	5581388,00	435823,90	8,47
Чистий прибуток (збиток), тис. грн.	467823,50	267193,40	-1525522,00	-456426,00	-258767,00	-726590,50	-155,31
Валюта балансу, тис. грн.	11620161,90	12694232,40	12370453,00	11748953,00	10476765,0	-1143396,90	-9,84
Власний капітал, тис. грн.	8055586,60	8780516,30	7256007,00	6797370,00	6527611,00	-1527975,60	-18,97
Основні засоби, тис. грн.	8447342,70	8989340,10	9318478,00	8942836,00	8053692,00	-393650,70	-4,66
Нематеріальні активи, тис. грн.	112615,20	247324,60	227933,00	201521,00	176819,00	64203,80	57,01
Незавершене будівництво, тис. грн.	569102,60	513825,30	469156,00	332627,00	351168,00	-217934,60	-38,29
Запаси, тис. грн.	325741,00	429252,80	403791,00	336979,00	391481,00	65740,00	20,18
Чистий оборотний капітал	1607993,20	1912890,20	1143802,00	881767,00	343136,00	-1264857,20	-78,66
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги, тис. грн.	760466,50	786929,40	796348,00	940602,00	696981,00	-63485,50	-8,35
Кредиторська заборгованість за товари, послуги, тис. грн.	233773,20	398064,90	465286,00	675676,00	326041,00	92267,80	39,47
Довгострокові кредити банків, тис. грн.	2696766,50	2652056,20	3526648,00	2886402,00	1993283,00	-703483,50	-26,09



Продовження таблиці Л.1

1	2	3	4	5	6	7	8
Відносні показники діяльності							
Частка основних засобів у структурі активів, %	72,70	70,81	75,33	76,12	76,87	4,18	5,75
Частка незавершеного будівництва в структурі активів, %	4,90	4,05	3,79	2,83	3,35	-1,55	-31,56
Частка нематеріальних активів в структурі активів, %	0,97	1,95	1,84	1,72	1,69	0,72	74,15
Частка запасів в структурі активів, %	2,80	3,38	3,26	2,87	3,74	0,93	33,30
Частка дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги) в структурі активів, %	6,54	6,20	6,44	8,01	6,65	0,11	1,65
Частка власного капіталу в структурі пасивів, %	69,32	69,17	58,66	57,86	62,31	-7,02	-10,12
Частка кредиторської заборгованості за товари (роботи, послуги) в структурі пасивів, %	2,01	3,14	3,76	5,75	3,11	1,10	54,69
Частка довгострокових кредитів банків в структурі пасивів, %	23,21	20,89	28,51	24,57	19,03	-4,18	-18,02
Показники майнового стану та ефективності використання основних засобів							
Коефіцієнт зносу	0,46	0,48	0,50	0,53	0,59	0,12	26,81
Фондовіддача	0,45	0,41	0,37	0,36	0,35	-0,10	-22,44
Фондоємність	2,22	2,41	2,68	2,74	2,87	0,64	28,94
Показники ліквідності							
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	1,53	1,57	0,71	0,43	0,17	-1,36	-88,78

Продовження таблиці Л.1

1	2	3	4	5	6	7	8
Коефіцієнт швидкої ліквідності	3,04	2,92	1,76	1,48	0,96	-2,09	-68,61
Коефіцієнт покриття	3,57	3,47	2,21	1,79	1,27	-2,30	-64,37
Показники платоспроможності (фінансової стійкості)							
Коефіцієнт автономії	0,69	0,69	0,59	0,58	0,62	-0,07	-10,12
Коефіцієнт фінансової стійкості	2,26	2,24	1,42	1,37	1,65	-0,61	-26,86
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,20	0,22	0,16	0,13	0,05	-0,15	-73,67
Коефіцієнт фінансування	0,44	0,45	0,70	0,73	0,60	0,16	36,72
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами	2,57	2,47	1,21	0,79	0,27	-2,30	-89,39
Показники ділової активності							
Коефіцієнт обертання запасів	14,70	13,67	13,25	14,62	14,79	0,10	0,65
Період обертання матеріальних запасів, дні	24	26	27	25	24	0	-1
Коефіцієнт обертання активів	0,56	0,56	0,53	0,57	0,61	0,05	8,24
Період обертання активів, дні	641	643	679	632	593	-49	-8
Коефіцієнт обертання кредиторської заборгованості	14,63	16,50	13,20	9,91	11,14	-3,49	-23,83
Період обертання кредиторської заборгованості, дні	25	22	27	36	32	7	31
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	9,03	8,80	8,40	7,91	8,24	-0,78	-8,67
Період обертання дебіторської заборгованості, дні	40	41	43	46	44	4	9
Операційний цикл, дні	64	67	70	70	68	4	6
Фінансовий цикл, дні	40	45	43	34	36	-4	-10

Продовження таблиці Л.1

1	2	3	4	5	6	7	8
Показники рентабельності							
Рентабельність діяльності, %	6,98	3,92	-22,95	-6,64	-3,83	-10,82	-154,92
Рентабельність продукції (послуг), %	20,50	11,52	0,36	1,65	0,64	-19,86	-96,88
Рентабельність власного капіталу, %	1,06	3,17	-19,03	-6,50	-3,88	-4,94	-467,08
Рентабельність активів, %	3,92	2,20	-12,17	-3,78	-2,33	-6,25	-159,43



Таблиця М.1 – Випуски опціонів ВАТ «Укртелеком»

Дата емісії	Вид інструменту	Обсяг випуску		Умови обігу та погашення
		грн.	шт.	
2000-03-27	Опціони	23 096 000	230500	Випуск та обіг деривативів проводиться на фондових біржах чи організаційно оформлених позабіржових торговельно-інформаційних системах виключно через торговців цінними паперами; погашення здійснюється шляхом постачання базового активу
2001-10-03	Опціони	56 000 000	220000	Випуск та обіг деривативів проводиться на фондових біржах чи організаційно оформлених позабіржових торговельно-інформаційних системах виключно через торговців цінними паперами; погашення здійснюється шляхом постачання базового активу
2002-02-11	Опціони	13 720 000	34300	Випуск та обіг деривативів проводиться на фондових біржах чи організаційно оформлених позабіржових торговельно-інформаційних системах виключно через торговців цінними паперами; погашення здійснюється шляхом постачання базового активу
2003-01-24	Опціони	86 400 000	311000	Випуск та обіг деривативів проводиться на фондових біржах чи організаційно оформлених позабіржових торговельно-інформаційних системах виключно через торговців цінними паперами; погашення здійснюється шляхом постачання базового активу
2004-02-24	Опціони	75 900 000	348000	Випуск та обіг деривативів проводиться на фондових біржах чи організаційно оформлених позабіржових торговельно-інформаційних системах виключно через торговців цінними паперами; погашення здійснюється шляхом постачання базового активу
2005-01-28	Опціони	35 840 000	162000	Випуск та обіг деривативів проводиться на фондових біржах чи організаційно оформлених позабіржових торговельно-інформаційних системах виключно через торговців цінними паперами; погашення здійснюється шляхом постачання базового активу
2005-12-29	Опціони	67 200 000	297000	Випуск та обіг деривативів проводиться на фондових біржах чи організаційно оформлених позабіржових торговельно-інформаційних системах виключно через торговців цінними паперами; погашення шляхом постачання базового активу



Таблиця Н.1 – Класифікація опціонів ВАТ «Укртелеком» за серіями та класами

№	Клас опціону	Базовий актив опціону	Виконання опціону
1	2	3	4
1	Опціон класу V	Право на позачергове встановлення основного телефонного апарата, підключеного до окремої лінії	Встановлення телефону та укладення договору на абонентське обслуговування
2	Опціон класу K	Право на позачергове переключення телефонних апаратів: або колективного користування, або вечірнього, або односторонньої дії на основний телефонний апарат	Переключення телефону та переукладання договору на абонентське обслуговування
3	Опціон класу P	Право на позачергове переключення паралельного телефонного апарата, що встановлений у різних абонентів, на основний телефонний апарат	Переключення телефону та переукладання договору на абонентське обслуговування
4	Опціон класу S	Право на позачергове переключення основного телефонного апарата, підключеного за спареною схемою, на основний телефонний апарат, підключений до окремої лінії	Переключення телефону та переукладання договору на абонентське обслуговування
5	Опціон класу C	Право на позачергове переключення телефону з АТС старого типу на цифрову АТС	Переключення телефону та переукладання договору на абонентське обслуговування
6	Опціон класу R	Додаткові гарантовані права на користування телефонною лінією	Переключення телефону та укладання договору на абонентське обслуговування на нового абонента за адресою власника опціону, або на власника опціону за новою адресою, або укладання договору про гарантовані додаткові права на користування телефонною лінією
7	Опціон класу TU	Право на встановлення телефону без виконання власником опціону додаткових робіт, якщо довжина абонентської лінії від кінцевого лінійно-кабельного пристрою (кабельного ящика, опори, розподільної коробки) до телефонної розетки перевищує 40 м, або коли будинки не обладнані кабельним вводом.	Встановлення телефону та укладання договору на абонентське обслуговування.



Продовження таблиці Н.1

1	2	3	4
8	Опціон класу БЗ	Право власника опціону на організацію та включення безпосереднього зв'язку між двома кінцевими пунктами за рахунок залучення додаткових або резервних ресурсів у кабелях зв'язку.	Організація та включення безпосереднього зв'язку між двома кінцевими пунктами.
9	Опціон класу БЗУ	Право власника опціону на організацію та включення безпосереднього зв'язку між двома кінцевими пунктами при обмеженій технічній можливості для організації відповідної послуги без виконання власником опціону робіт, пов'язаних із розширенням телефонних мереж зв'язку.	Організація та включення безпосереднього зв'язку між двома кінцевими пунктами.



Додаток П



Рисунок П.1 – Схема випуску опціону ВАТ «Укртелеком»





**Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”**

**State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”**

Таблиця Р.1– Довідка про джерела залучення коштів за лютий 2011 р. по Сумській дирекції

№ з/п	Вид залучення	На початок періоду					Протягом періоду					На кінець періоду				
		Залучено коштів, грн			Встановлено телефонних апаратів, шт.	Переключено телефонних апаратів, шт.	Залучено коштів, грн			Встановлено телефонних апаратів, шт.	Переключено телефонних апаратів, шт.	Залучено коштів, грн			Встановлено телефонних апаратів, шт.	Переключено телефонних апаратів, шт.
		Фізичні особи	Юридичні особи	Всього			Фізичні особи	Юридичні особи	Всього			Фізичні особи	Юридичні особи	Всього		
1	Розміщення опціонів	23537	57896	81433	5360	2153	-	-	-	-	-	23537	57896	81433	5360	2153
2	Інше	12541	21222	33763	1223	965	-	-	-	-	-	12541	21222	33763	1223	965
3	Договірна ціна на 30% абонентських номерів	55875	26954	82829	15874	3658	53254	30148	83402	17568	4252	109129	57102	166231	33442	7910
4	За рахунок виконання абонентами технічних умов	36520	37590	74110	630	225	12536	4562	17098	212	-	49056	42152	91208	842	225
5	Без залучення	2250	5340	7590	-	-	-	-	-	-	-	2250	5340	7590	-	-
Всього		130723	149002	279725	23087	6036	65790	34710	100500	17780	4252	196513	183712	75903	40867	11253



Таблиця Р.2 – Довідка про встановлення та переключення телефонів станом на 01.04.2011 по Сумській дирекції

№ з/п	Категорії абонентів	В строк з моменту придбання покупцем опціонів			В строк з моменту укладення договору (договірна ціна на 30% абонентських номерів)		
		до 1 місяця	до 1 року	більше одного року	до 1 місяця	до 1 року	більше одного року
Встановлено телефонів, шт.							
1.	Фізичні особи	357	1423	1583	1254	3658	6523
2.	Юридичні особи	850	1960	2150	3256	4587	7523
Всього		1207	3383	3733	4510	8245	14046
Переключено телефонів, шт.							
1.	Фізичні особи	231	752	862	633	1524	3851
2.	Юридичні особи	630	836	935	864	1824	2368
Всього		861	1588	1797	1497	3348	3219



Таблиця Р.3 – Довідка про розміщення опціонів класів V, K, P, S, C, R, TU, B3, B3Y за лютий 2011 р. по Сумській філії

№	Випуск клас та серія опціону	На початок звітної періоду						За звітний період						На кінець звітної періоду					
		Підтвердження технічної можливості надання послуги		Розміщено опціонів на біржі		Погашення опціонів		Підтвердження технічної можливості надання послуги		Розміщено опціонів на біржі		Погашення опціонів		Підтвердження технічної можливості надання послуги		Розміщено опціонів на біржі		Погашення опціонів	
		Кількість, шт.	Загальна ціна продажу, грн.	Кількість, шт.	Загальна ціна продажу, грн.	Кількість, шт.	Загальна ціна виконання, грн.	Кількість, шт.	Загальна ціна продажу, грн.	Кількість, шт.	Загальна ціна продажу, грн.	Кількість, шт.	Загальна ціна виконання, грн.	Кількість, шт.	Загальна ціна продажу, грн.	Кількість, шт.	Загальна ціна виконання, грн.	Кількість, шт.	Загальна ціна виконання, грн.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Випуск 1 (свідоцтво ОК-1/2000 від 27.03.2000)																			
1	KU	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
2	KF	Розміщення закінчено				2	2357	Розміщення закінчено				–	–	Розміщення закінчено				2	2357
3	PU	3	5740	3	5740	–	–	1	1930	1	1930	–	–	4	7670	4	7670	–	–
4	PF	Розміщення закінчено				–	–	Розміщення закінчено				–	–	Розміщення закінчено				–	–
5	SU	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
6	SF	Розміщення закінчено				–	–	Розміщення закінчено				–	–	Розміщення закінчено				–	–
7	CU	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
8	CF	2	6700	2	6700	1	3350	3	11050	–	–	–	–	5	17750	2	6700	1	3350
9	RU	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
10	RF	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Випуск 2 (свідоцтво ОК-3/2001 від 03.10.2001)																			
1	VU	Розміщення закінчено				–	–	Розміщення закінчено				–	–	Розміщення закінчено				–	–
Випуск 4 (свідоцтво ОК-6/2003 від 24.01.2003)																			
1	VF	Розміщення закінчено				–	–	Розміщення закінчено				–	–	Розміщення закінчено				–	–

2	ТУ U	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3	ТУ F	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Продовження таблиці Р.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
4	БЗ	5	17500	5	17500	3	10500	2	8000	-	-	-	-	7	25500	5	17500	3	10500
5	БЗУ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Випуск 5 (свідоцтво ОК-10/2004 від 24.02.2004)

1	VF	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2	VU	Розміщення закінчено				7	26250	Розміщення закінчено				5	18750	Розміщення закінчено				12	45000
3	KF	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Випуск 6 (свідоцтво ОК-20/1.2005 від 28.01.2005)

1	VF	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2	VU	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3	KF	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4	PF	3	9900	2	6600	-	-	-	-	-	-	2	6600	3	9900	2	6600	2	6600
5	SF	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6	CF	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7	CU	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Випуск 7 (свідоцтво ОК-27/2.2005 від 29.12.2005)

1	VF	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2	VU	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3	PF	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4	SF	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5	ТУ F	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Всього		13	39840	12	36540	13	42457	6	20980	1	1930	7	25350	19	60820	13	38470	20	67807



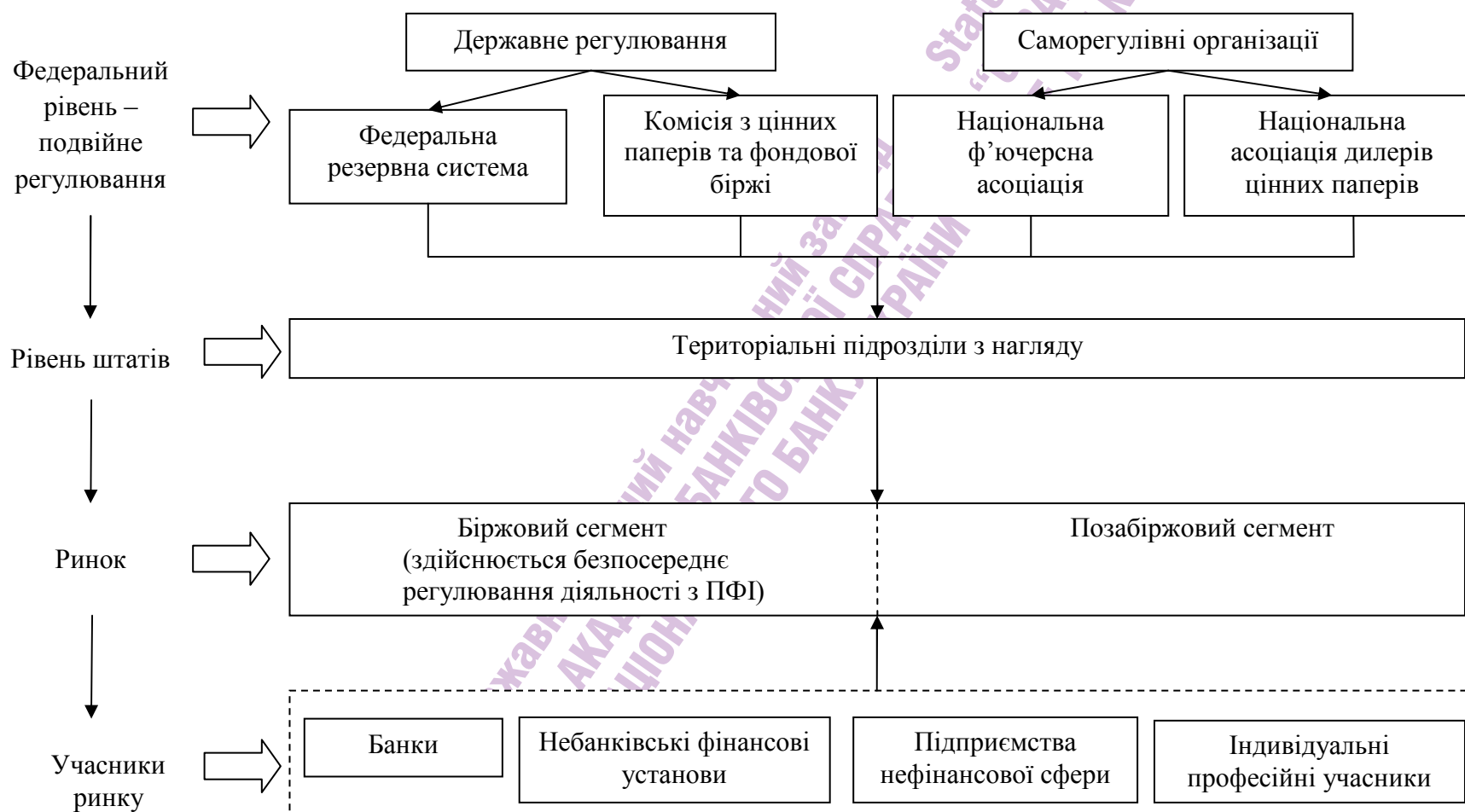


Рисунок С.1 – Американська модель регулювання ринку похідних фінансових інструментів [75, 76, 77]

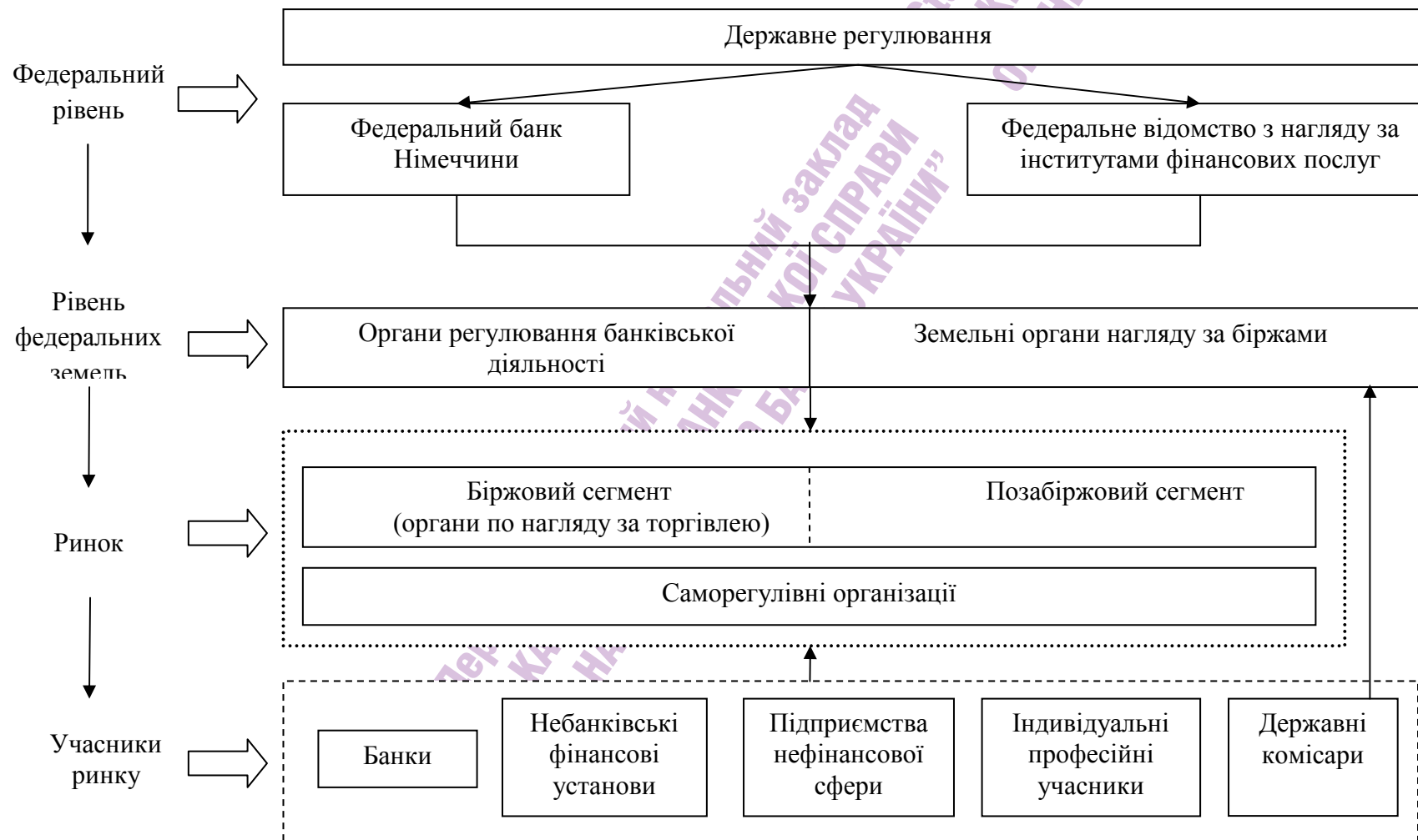


Рисунок Т.1 – Європейська модель регулювання ринку похідних фінансових інструментів (на прикладі Німеччини) [33]

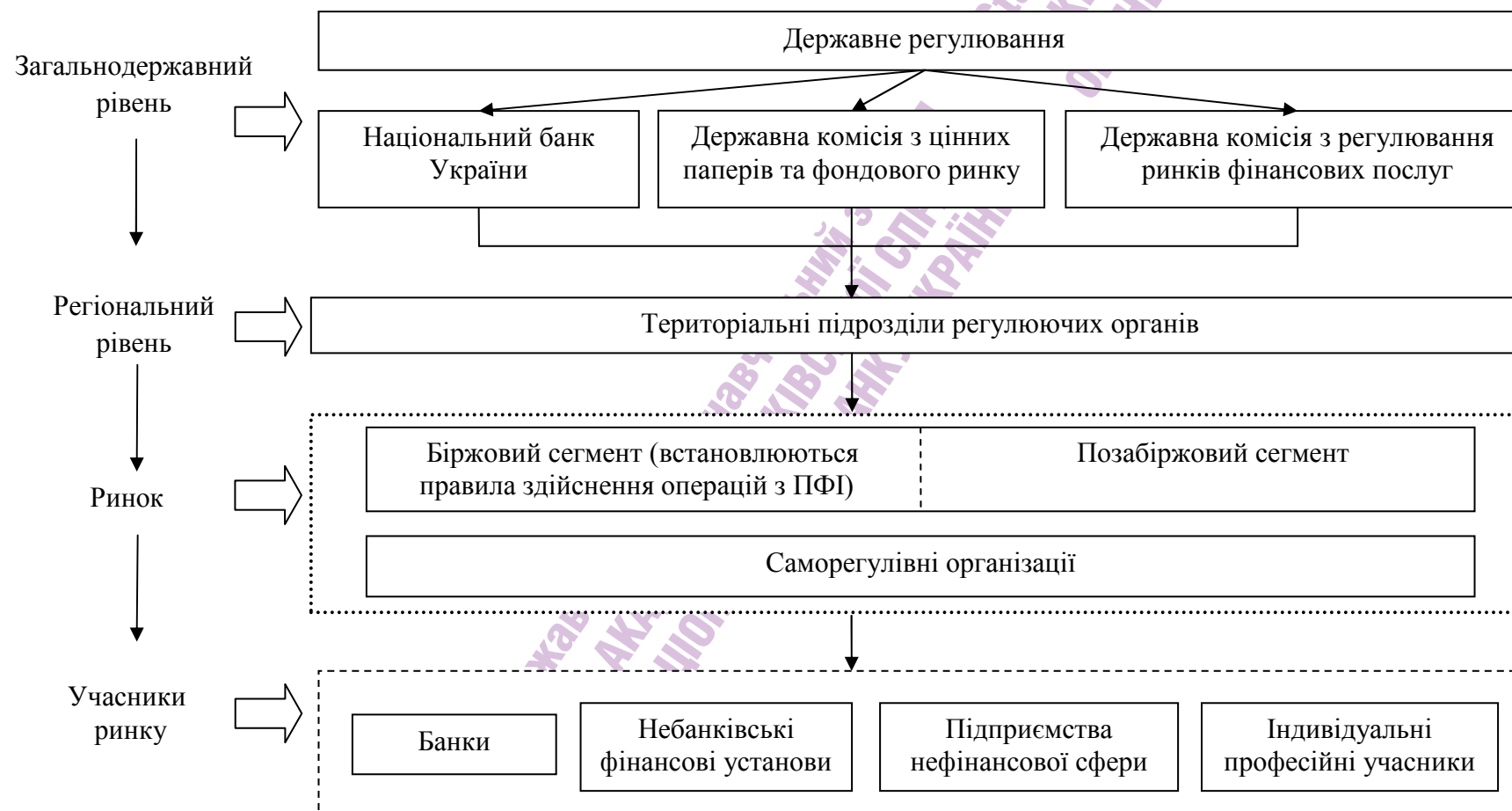


Рисунок У.1 – Функціонує в Україні модель регулювання ринку похідних фінансових інструментів





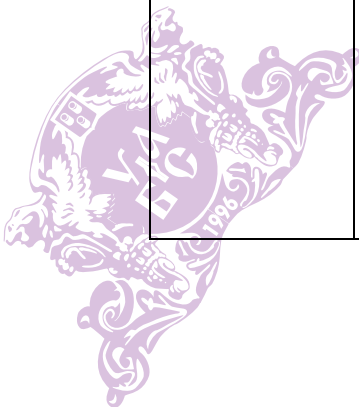
**Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”**

**State Higher Educational
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”**

Додаток Ф

Таблиця Ф.1 – Порівняльна характеристика законопроектів у сфері регулювання діяльності з похідними фінансовими інструментами [44, 45, 46]

Критерії	Законопроект «Про похідні цінні папери»	Законопроект «Строкові фінансові інструменти»	Законопроект «Про похідні (деривативи)»
1	2	3	4
Інструменти ринку	– опціони; – ф'ючерси; – депозитарні розписки, які засвідчують право власності інвестора-резидента на відповідну кількість цінних паперів іноземного емітента; – фондові варанти – свідоцтва про купівлю/продаж (з передачею на зберігання) цінних паперів	– опціони; – ф'ючерси.	– похідні цінні папери, які засвідчують право їх власників на придбання цінних паперів у емітента (фондові варанти, опціонні сертифікати та інші похідні цінні папери); – похідні контракти, що засвідчують зобов'язання сторін (ф'ючерси, опціони, свопи, форварди).
Регулюючий орган	Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР)	Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку	Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національний банк України
Реєстрація або узгодження базисного активу та специфікації	Так, узгодження базисного активу з Міністерством економіки України, Міністерством фінансів України чи Національним банком України	Так, реєстрація базисного активу та специфікації у ДКЦПФР протягом 10 робочих днів	Так, затвердження у ДКЦПФР специфікації для похідних фінансових інструментів. Необхідно узгоджувати базовий актив з: – ДКЦПФР, якщо базовим активом є недержавні цінні папери, ставки доходності за ними або фондові індекси; – Національним банком України, якщо базовим активом є грошові кошти, валюта, банківські метали; – Міністерством фінансів України, якщо базовим активом є державні цінні папери та ставки їх доходності.



Продовження таблиці Ф.1

1	2	3	4
Учасники ринку	Організатори торгівлі, клірингові установи, депозитарні установи, емітенти похідних цінних паперів, розрахункові банки, торгівці цінними паперами.	Організатори торгівлі, клірингові установи, торгівці цінними паперами (дилери, брокери)	Організатори торгівлі, клірингові установи, депозитарні установи, емітенти похідних цінних паперів, торгівці похідними контрактами – юридичні та фізичні особи, що мають дозвіл
Реєстрація випуску	Так, у Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку, крім похідних на державні цінні папери, що випущені Міністерством фінансів України.	Ні	Так, для похідних цінних паперів



Державний вищий навчальний заклад
 «УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»

State Higher Educational Institution
 «UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
 OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE»

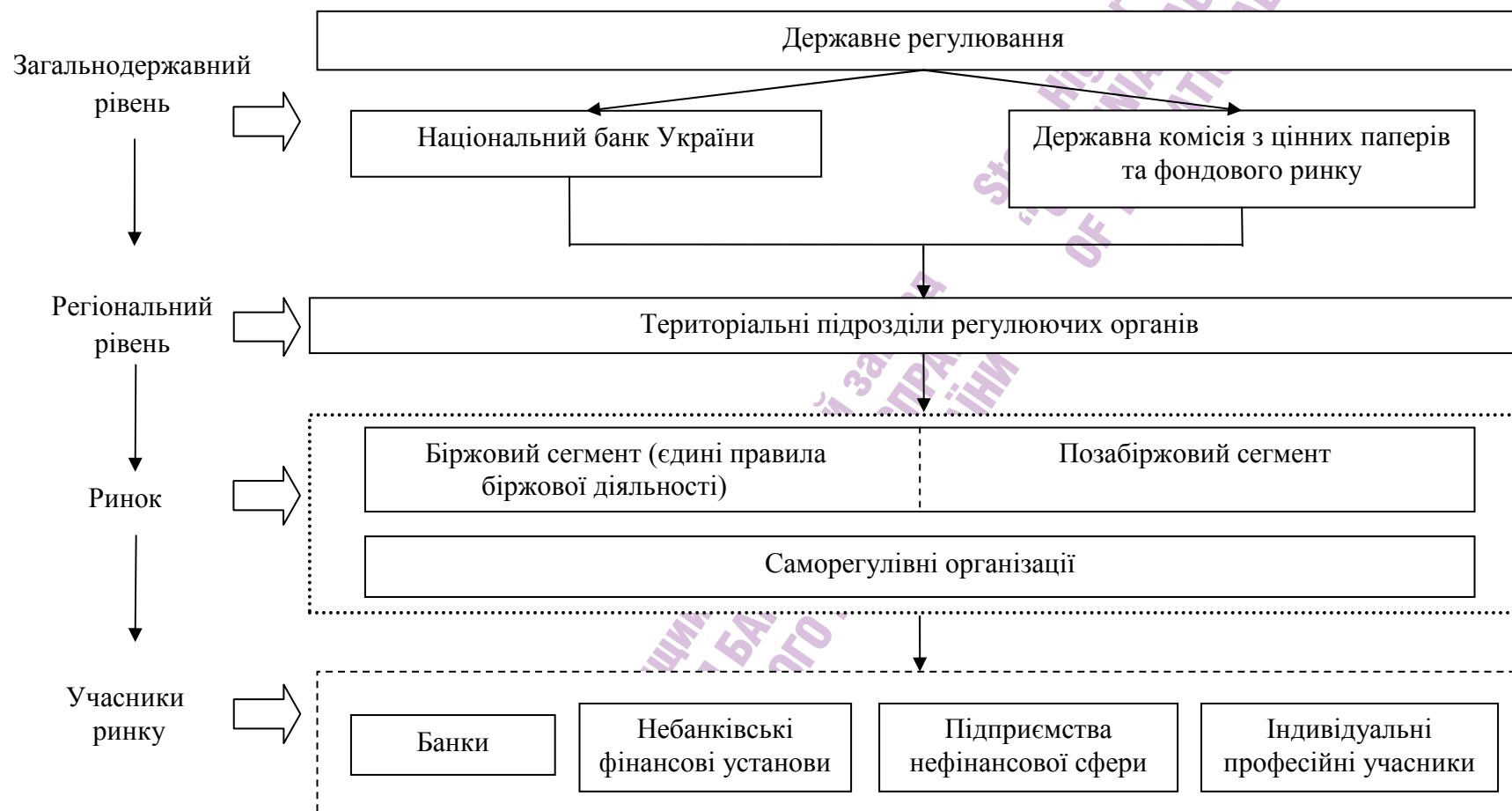


Рисунок X.1 – Проектна модель регулювання ринку похідних фінансових інструментів в Україні

Таблиця Ц.1 – Порівняльна характеристика міжнародних та вітчизняних стандартів у сфері обліку похідних фінансових інструментів

Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності [62, 63, 64]	Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 [42]
Умови визнання	
<p>Форвардний контракт визнається як актив чи зобов'язання на дату виникнення зобов'язання, не очікуючи дати закриття, коли обмін фактично відбувається.</p> <p>Фінансові опціони визнаються як активи або зобов'язання, коли утримувач чи продавець стає стороною контракту.</p> <p>Придбання або продаж фінансових активів за «стандартними процедурами» (шляхом укладання контракту на придбання або продаж фінансових активів, який передбачає передачу активів у межах часу, встановленого правилами або угодами на відповідному ринку) визнається або із застосуванням обліку за датою операції (дата, за якою підприємство зобов'язується придбати або продати актив), або обліку за датою операції (дата, коли актив фактично передається).</p>	<p>Форвардний контракт визнається фінансовим активом або фінансовим зобов'язанням на дату виникнення зобов'язання щодо придбання або продажу предмета контракту.</p> <p>Опціони визнаються фінансовими активами або фінансовими зобов'язаннями у разі укладення контракту між покупцем і продавцем.</p> <p>Фінансові активи, придбані в результаті систематичних операцій, визнаються на дату укладення контракту або на дату його виконання.</p>
Первісна оцінка	
<p>Фінансові інструменти первісно оцінюють та відображають у бухгалтерському обліку за їх собівартістю, яка включає:</p> <ul style="list-style-type: none"> – справедливу вартість активів, зобов'язань, наданих або отриманих в обмін на відповідний фінансовий інструмент; – додаткові витрати, які безпосередньо пов'язані з придбанням або вибуттям фінансового інструменту (комісійні, обов'язкові збори і платежі при передачі цінних паперів тощо) 	<p>Фінансові інструменти первісно оцінюють та відображають за їх фактичною собівартістю, яка складається із справедливої вартості активів, зобов'язань або інструментів власного капіталу, наданих або отриманих в обмін на відповідний фінансовий інструмент, і витрат, які безпосередньо пов'язані з придбанням або вибуттям фінансового інструмента</p>
Відображення результатів переоцінки	
<p>Сума збільшення або зменшення балансової вартості фінансових інструментів, що не є об'єктом хеджування та</p>	<p>Збільшення або зменшення вартості фінансових інструментів, які не є об'єктом хеджування та оцінюються за справедливою</p>

обліковуються за справедливою вартістю, відображається відповідно у складі «Інших доходів» або «Інших витрат»	вартістю, визнається іншими доходами або іншими витратами.
---	--

Продовження таблиці Ц.1

Подальша оцінка	
<p>Після первісного визнання та зарахування на баланс підприємства похідні фінансові інструменти, що є активами, оцінюються за справедливою вартістю без вирахування витрат, які можуть бути понесені при продажу або іншому вибутті.</p> <p>Після первісного визнання та зарахування на баланс підприємства похідні фінансові інструменти, що є зобов'язаннями, оцінюються за справедливою вартістю, за винятком зобов'язання за похідним фінансовим інструментом, яке індексується стосовно передачі інструменту капіталу, що не котирується на біржі і погашається при здійсненні передачі і чия справедлива вартість не можна достовірно оцінити (такий похідний фінансовий інструмент оцінюється за собівартістю).</p>	<p>На кожен наступний після визнання дату балансу фінансові активи оцінюються за їх справедливою вартістю.</p> <p>Фінансові зобов'язання за похідними фінансовими інструментами (крім зобов'язання за похідним фінансовим інструментом, яке має бути погашеним шляхом передачі пов'язаного з ним інструмента власного капіталу) на кожен наступний після визнання дату балансу оцінюються за справедливою вартістю.</p> <p>Зобов'язання за похідним фінансовим інструментом, яке має бути погашене шляхом передачі пов'язаного з ним інструмента власного капіталу, справедливую вартість якого на кожен наступний після визнання дату балансу не можна достовірно визначити, оцінюється за собівартістю.</p>
Розкриття інформації у фінансовій звітності	
<p>Щодо визнаних фінансових інструментів, необхідна інформація подається в балансі.</p> <p>У примітках до фінансових звітів знаходять відображення дані про обсяг та характер фінансових інструментів, включаючи суттєві терміни та умови, які можуть впливати на суму, визначення часу та визначеність майбутнього руху грошових коштів.</p> <p>Щодо невизнаних фінансових інструментів підприємства надають таку інформацію, як:</p> <ul style="list-style-type: none"> – аналіз обсягу використання фінансових інструментів, пов'язаних з ними ризиків та цілей діяльності, якій вони слугують; – обговорення політики щодо контролю ризиків, пов'язаних із фінансовими інструментами, включаючи політику з таких 	<p>Для кожного класу фінансових активів, фінансових зобов'язань та інструментів власного капіталу підприємство наводить інформацію про:</p> <ul style="list-style-type: none"> – види та суму фінансових інструментів, строки та умови, які можуть впливати на їх суму, розподіл у часі та визначеність майбутніх грошових потоків; – облікову політику, зокрема методи визнання та оцінки. <p>Якщо операції з фінансовими інструментами призводять до виникнення цінових, кредитних або інших ризиків, підприємство наводить інформацію про:</p> <ul style="list-style-type: none"> – вартість оголошену, номінальну тощо, на якій розраховуються майбутні виплати; – дату погашення, закінчення строку дії або виконання контракту;



питань, як хеджування, запобігання непотрібної концентрації ризику та вимоги до застави для зменшення кредитних ризиків.	– суму та опис застави, отриманої або наданої за фінансовим інструментом.
--	---

Продовження таблиці Ц.1

<p>Підприємства подають таку інформацію як коментар, який додається до фінансових звітів, а не є їх складовою.</p> <p>Обов'язковою для відображення у фінансовій звітності суб'єкта господарювання є інформація, що стосується справедливої вартості похідних фінансових інструментів. Якщо подання інформації про фінансовий інструмент у балансі значно відрізняється від юридичної форми інструменту, підприємству слід роз'яснювати характер інструменту у примітках до фінансових звітів.</p>	<p>– суму та її розподіл за терміном передбачених майбутніх грошових потоків або виплат, включаючи вартість погашення фінансового інструмента, оголошену ставку або величину відсотка, дивиденду або іншого періодичного доходу від фінансового інструмента тощо.</p> <p>Для кожного класу визнаних і невизнаних фінансових активів і фінансових зобов'язань наводиться інформація про їх справедливу вартість. Якщо справедливу вартість достовірно визначити неможливо, то про це разом з відомостями про основні характеристики фінансового інструмента, які впливають на його справедливу вартість, зазначається у примітках до фінансової звітності.</p> <p>До інформації про справедливу вартість включаються відомості щодо застосованого методу визначення справедливої вартості та суттєвих припущень (про безперервність діяльності, про відсутність намірів скорочувати обсяги діяльності або здійснювати операції на не вигідних умовах тощо), прийнятих при його застосуванні.</p>
Інформація, що підлягає відображенню в обліковій політиці	
<ul style="list-style-type: none"> – методи та суттєві припущення, застосовані при оцінці справедливої вартості фінансових інструментів, обліковуваних за справедливою вартістю; – чи обліковуються придбання і продаж за «стандартною процедурою» фінансових активів з дати здійснення операції або з дати розрахунків; – критерії, застосовані для визнання фінансових інструментів у балансі, а також критерії припинення визнання; – основа оцінки, застосовуваної до фінансових інструментів при первісному, а також при подальшому визнанні; 	<p>– методи визнання та оцінки справедливої вартості фінансових інструментів</p>

– основа, за якою оцінюються дохід та витрати, що виникають від операцій із фінансовими інструментами.

Таблиця Ш.1 – Проект програми аудиту похідних фінансових інструментів

№	Передумови підготовки фінансової звітності	Аудиторські процедури	Період проведення	Виконавець	Робочі документи аудитора	Примітка
1	2	3	4	5	6	7
1	Виникнення та існування	1.1 Незалежне підтвердження контрагента клієнта у відношенні ПФІ				
		1.2 Огляд документації, у т.ч. отриманих підтверджень сум на електронних та паперових носіях				
		1.3 Інспектування документації про наступну реалізацію чи розрахунок після закінчення звітного періоду				
		1.4 Запит і спостереження				
2	Права та зобов'язання	2.1 Підтвердження істотних умов контрагентом клієнта стосовно ПФІ				
		2.2 Інспектування документації на електронних і паперових носіях				
3	Повнота	3.1 Звернення до власника ПФІ чи контрагента з проханням надати подробиці про всі дані інструменти і операції, проведені з клієнтом				
		3.2 Відправлення підтвердження нульового сальдо потенційним контрагентом клієнта на предмет перевірки повноти їх відображення у фінансовій звітності				
		3.3 Розгляд звіту брокера на предмет існування операцій з ПФІ				
		3.4 Розгляд різниць і неврегульованих сум, отриманих в результаті звірок з третіми сторонами				

Продовження таблиці Ш.1

1	2	3	4	5	6	7
3	Повнота	3.5 Інспектування кредитних, боргових угод, тощо				
		3.6 Інспектування подій після дати балансу				
		3.7 Запит і спостереження				
		3.8 Ознайомлення з іншою інформацією (протоколи засідань осіб, що відповідають за ПФІ)				
4	Вартісна оцінка і вимірювання	4.1 Інспектування документів стосовно ціни придбання				
		4.2 Підтвердження контрагента				
		4.3 Розгляд кредитоспроможності контрагентів за операціями з ПФІ				
		4.4 Отримання доказів, що підтверджують справедливую вартість ПФІ, оцінених і розкритих за такою вартістю				
		4.5 Перевірка тверджень керівництва відносно справедливої вартості, визначеної за допомогою оціночної моделі. З цією метою доцільні наступні процедури:				
		4.5.1 оцінка обґрунтованості і доцільності, послідовності використання ринкових показників і припущень, що застосовуються в моделях				
		4.5.2 розрахунок вартості з використанням моделі, розробленою аудитором				
		4.5.3 вивчення чутливості вартісної оцінки до змін показників (ринкових умов)				
5	Розкриття інформації	5.1 Встановлення обґрунтованості відбору і застосування принципів бухгалтерського обліку у відповідності з концептуальними основами складання фінансової звітності				



Продовження таблиці Ш.1

1	2	3	4	5	6	7
5	Розкриття інформації	5.2 Встановлення адекватності відібраних принципів обставинам, що склалися				
		5.3 Підтвердження того, що фінансова звітність містить інформацію, що може впливати на її використання, розуміння та інтерпретацію				
		5.4 Перевірка повної відповідності розкриття інформації МСФЗ				
		5.5 Перевірка правильності класифікації і узагальнення				
		5.6 Перевірка відображення у фінансовій звітності основних операцій стосовно ПФІ				

